Ж 22.360

АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

4

1941
„МИСТЕЦТВО"

АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

№ 4, квітень 1941 р.

ЗМІСТ

L'ARCHITECTURE DE L'UKRAINE SOVIÉTIQUE

№ 4, avril 1941

SOMMAIRE

Відп. редактор Г. В. ГОЛОВКО

Адрес редакції: Київ, Пушкінська, 1, тел. 3-17-00.

Adresse de la Rédaction: Pouchkinskaïa, 1, Kiev, RSSU.

Журнал „Архитектура Советской Украины" (на украинском языке).

КВ 10023. Тир. 1420. Підписано до друку 19/V 1941 р. Зам. № 163. Друк. арк. 6, автор 7. В 1 друк. арк—47 т. л.
Фабрика художнього друку Державного вид-ва „Мистецтво". Харків, Пушкінська вул., 44.

АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

ОРГАН СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ АРХІТЕКТОРІВ УРСР

РІК ВИДАННЯ ЧЕТВЕРТИЙ

№ 4, КВІТЕНЬ 1941 р.

Перед II з'їздом архітекторів

Першого липня 1941 року скликається другий з'їзд Спілки радянських архітекторів України. Перенесення з'їзду з січня 1941 р. на липень зв'язане з необхідністю кожному обласному правлінню і в цілому всій українській організації Спілки радянських архітекторів якнайкраще підготуватись до цієї надзвичайно важливої події в житті Спілки. Завдання з'їзду ясні. Про ці завдання широко і конкретно було вже сказано на сторінках нашого журналу ще в липневому номері минулого року.

В розпорядженні правління Спілки радянських архітекторів України і обласних філіалів Спілки був майже цілий рік для того, щоб підготуватись до скликання другого з'їзду архітекторів. Часу було більше, ніж досить. Але немає ніякої підстави заявити, що минулі 8—9 місяців були напруженими місяцями в роботі українського правління і обласних організацій по підготовці до з'їзду.

Є такі обласні філіали як, наприклад, сталінський (голова тов. Ткаченко), де питання про підготовку до з'їзду спромоглись обговорити тільки через півроку після того, як одержали постанову пленуму про скликання з'їзду. Не можна сказати, щоб у архітекторів м. Сталіно були якісь відмінні умови роботи, ніж, скажімо, у полтавських архітекторів, у полтавської — наймолодшої і найменшої щодо кількості членів, організації на Україні. Але, не зважаючи на це, як далеко відстає філіал м. Сталіно від полтавського оргкомітету в своїй роботі!

Полтавський оргкомітет (голова тов. Котков) виявляє більшовицьку наполегливість в боротьбі за архітектуру, за організовану забудову міста відповідно до плану реконструкції. Він, наприклад, зумів через українське правління домогтись перед РНК УРСР заборони будувати гараж у центральному, найкрасивішому місці Полтави. В цьому нам допоміг особисто М. С. Хрущов.

В порядку готування до з'їзду полтавські архітектори спромоглись організувати спеціальну архітектурну міську виставку в приміщенні Полтавського музею. Ця виставка відіграла велику роль в справі архітектурної пропаганди серед трудящих м. Полтави і одночасно була своєрідним оглядом творчості архітектурних кадрів.

В чому секрет успіхів полтавської організації? Він, насамперед, у чесному більшовицькому ставленні до виконання тих обов'язків, які покладає колектив на виборного працівника. Серед нас ще є такі „довірені", які дивляться на колектив не інакше як крізь лупу; їм все ще здається, що колектив менший від їх персони. Хіба можна терпіти таке ставлення до громадських обов'язків, коли людина береться за діло, обіцяє виконати те чи інше громадське доручення, а потім вишукує різні приводи, щоб уникнути виконання взятих зобов'язань, іноді вдаючись навіть до відкритого обману? Хіба такий стан може мати місце в творчому колективі, серед культурних, освічених людей? Це один з найгірших пережитків капіталізму, з якими потрібно рішуче боротись, не зважаючи ні на які творчі авторитети.

Переважна більшість архітекторів чесно ставиться до виконання громадських доручень, але не можна закривати очі на те, що Спілка радянських архітекторів ще дуже слабо, нерішуче бореться проти негативних і нездорових явищ серед архітекторів, проти явищ, які часто заважають створювати належну творчу обстановку для роботи архітектора.

Серед архітекторів дехто й тепер керується таким „моральним" правилом: відкрито, на людях краще перехвалити той чи інший архітектурний твір, його автора, ніж бути „вимогливим" щодо дрібниць. І одночасно в закулісних розмовах відбувається активне обговорення, під час якого всі деталі проекту піддаються найсуворішому і найвимогливішому розглядові. Так було, наприклад, з обговоренням проектів Київміськпроекту (автори О. М. Смик, Г. А. Благодатний, Г. І. Копоровський), виставлених у при-

БІБЛІОТЕКА
Академії Нау

міщенні Спілки для громадського огляду, для відкритої, може й суворої, але справедливої критики з боку архітектурної громадськості.

З закулісними критиками, носіями дрібнобуржуазної моралі, треба рішуче боротися, бо це є найогиднішим, найшкідливішим явищем в архітектурному колективі, в творчій роботі радянських архітекторів. Нам потрібна відверта громадська критика, яка була б якнайглибшою, такою, що бере за живе. Тільки така критика допоможе піднести якість радянської архітектури і будівництва на належну висоту.

Доповідь тов. Маленкова на XVIII Всесоюзній конференції ВКП(б) дуже повчальна для архітекторів. Головне в ній—ясне уявлення поставлених завдань, мужність самокритики, гострота, з якою викрито слабкі місця і недоліки. Такою мужністю і гостротою в аналізі своїх і не своїх архітектурних творів повинні пройнятись радянські архітектори.

Українське правління, обласні філіали Спілки повинні бути застрільниками в боротьбі за розгортання критики і самокритики в творчому житті кожної майстерні, кожного архітектора.

Вони повинні не тільки організаційно, а й ідейно очолити соціалістичне змагання, очолити боротьбу за сміливе новаторство в архітектурній творчості.

Спілка архітекторів, скажімо, в Сталіно або в іншій області потрібна не тільки для того, щоб якнайкраще влаштувати для своїх членів спокійне, мирне життя, життя без найменших хвилювань і турбот, а для того, щоб бути активним помічником партійним і радянським організаціям у здійсненні найважливіших завдань радянської архітектури і будівництва.

Перед радянськими архітекторами і будівниками в 1941 р. стоять грандіозні завдання. Згідно з затвердженим державним планом, країна будує 2955 нових і розширює існуючі підприємства. Будівництво провадитиметься одночасно.

В цій великій програмі будівництва, в цих темпах ми з усією силою відчуваємо могутність поступного руху нового суспільного ладу, бачимо, як мудре сталінське керівництво повсякденно і повсякчасно веде курс на закріплення самостійності і незалежності нашого народного господарства від капіталістичного оточення, курс на успішне виконання історичного завдання СРСР—перегнати в економічному відношенні головні капіталістичні країни.

Ось чому швидкісне будівництво і відповідне цьому будівництву проектування повинні, нарешті, стати основним методом у роботі архітекторів і будівників, головне завдання яких полягає в тому, щоб цілком виконати будівну програму в строк, домогтись високих темпів будівництва і зниження його собівартості.

Питаннями промислового проектування і будівництва Спілка архітекторів повинна зайнятись якнайсерйозніше, особливо, її київський, харківський, дніпропетровський і сталінський філіали, в яких зосереджений великий обсяг роботи для всіх галузей промисловості.

З'їзд судитиме про роботу українського правління і його обласних філіалів не по висловлюваннях, а по їх роботі. З'їзд нещадно викриє всі хиби в нашій творчій роботі, по-більшовицькому критикуватиме погану роботу, поганих і негідних працівників, не зважаючи на особи.

З'їзд повинен проходити на високому рівні тих чергових творчих завдань, які стоять перед радянськими архітекторами, цілеспрямованість його роботи повинна випливати з завдань даної конкретної обстановки і тих чудових перспектив, які розкриваються перед радянським народом.

Важко уявити собі делегата з'їзду-архітектора, який насмілився б виступити з тими ж тезисами, з якими він виступав ще на першому з'їзді чотири роки тому, тобто з тезисами, явно застарілими. А якби це трапилось, то це свідчило б тільки про погану підготовку до з'їзду, про те, що в даному випадку делегували на з'їзд, вшанували громадським довір'ям тих, хто тупцює на місці.

Треба створити таку обстановку, щоб виступи з трибуни з'їзду були насичені творчим досвідом, не позбавлені творчих прогнозів в нашій багатогранній роботі над проектуванням і будівництвом, щоб виступи проходили на належному ідейному рівні, були пройняті духом серйозної більшовицької критики і самокритики.

Архітектори України до другого свого з'їзду приходять з величезними досягненнями в галузі архітектури і будівництва, росту і висування українських національних кадрів. Серед висуванців ми маємо В. Г. Заболотного — головного архітектора м. Києва, архіт. А. М. Кас'янова—головного архітектора Львівського філіалу Діпроміста, голову Львівського оргкомітету Спілки радянських архітекторів, архіт. Б. В. Гаркавенка—міського архітектора м. Львова і багатьох інших.

За останні роки Радянська Україна вкрилась густою сіткою житлових будинків, громадських, культурно-побутових і інших споруд. На фоні цих споруд помітно виділяється прекрасний будинок Верховної Ради УРСР, запроектований і споруджений проф. В. Г. Заболотним. Цей чудовий архітектурний твір є великим вкладом в архітектуру Радянської України—складової і невід'ємної частини великого Радянського Союзу. За нього В. І. Заболотний одержав високу нагороду від уряду, відзначений почесною Сталінською премією першого ступеня. Архітектурна громадськість пишається своїм сталінським лауреатом, пишається тим, що в її рядах ростуть талановиті архітектори, здібні виконувати найвідповідальніші архітектурні і будівні завдання, пишається досягненнями української радянської архітектури.

Другий з'їзд Спілки радянських архітекторів України збирається під знаком історичних рішень XVIII конференції ВКП(б), під знаком великих ідей і справ, які блискуче здійснюються в нашій країні народами СРСР під мудрим керівництвом вождя народів СРСР, вождя трудящих усього світу товариша Сталіна.

Більше уваги творчості молодих архітекторів

В складі української організації Спілки радянських архітекторів є чимало молодих архітекторів, які закінчили вузи п'ять-сім років тому і які показали себе на практичній роботі як здібні, талановиті творчі працівники. Архітекторів з стажем в п'ять-сім років близько 300 чоловік, тобто майже третина всієї організації Спілки радянських архітекторів України.

Українські інститути щороку випускають молодих архітекторів, що відправляються на роботу у всі закутки нашого великого Радянського Союзу. За рахунок цих кадрів Спілка архітекторів України рік-у-рік росте кількісно і якісно.

Творчості молодих радянських архітекторів присвячується спеціальний пленум Спілки радянських архітекторів СРСР. На пленумі будуть широко обговорені великі творчі питання радянської архітектури, що знаходять яскраве відображення в роботах молодих архітекторів, питання, зв'язані безпосередньо з формуванням і творчим ростом молодого архітектора.

Налагодженню архітектурної освіти і післявузівського удосконалення на пленумі буде приділено найсерйознішу увагу. Треба домогтись, щоб поліпшена була професіональна підготовка архітектора і його становище в проектуванні й будівництві. У нас є багато випадків, коли на практиці молодих архітекторів використовують неправильно. В цій справі ще немає певної системи, а подекуди роблять так, як трапиться. Здібному і досвідченому архітекторові доручають тільки технічну роботу лише тому, що він молодий, і в той же час малодосвідченому і менш здібному доручають проектування великих і відповідальних споруд. Спілка повинна боротися за усунення цього ненормального стану і всіляко допомагати висуванню молодих талановитих архітекторів, допомагати їм в створенні умов для їх творчого росту і удосконалення.

Поруч з питаннями навчання в інституті і удосконалення в перші роки після закінчення вуза, куди входить проектна і будівна практика, на пленумі будуть обговорені питання ідейно-творчого спрямування роботи молодих архітекторів, критично розглянуті їх конкретні твори з відповідною оцінкою тих шкіл і течій, які мають вплив на розвиток молодих архітектурних кадрів.

Президія правління Спілки радянських архітекторів УРСР намітила ряд заходів в зв'язку з проведенням пленуму всесоюзного правління, присвяченого творчості молодих архітекторів. В усіх областях будуть організовані виставки, проведені наради молодих архітекторів з обговоренням їх конкретних робіт, що будуть виставлені на цих виставках, в світлі загальних творчих завдань радянської архітектури. В Києві, Харкові, Одесі і Львові наради ці повинні бути проведені спільно з архітектурними факультетами, щоб всебічно обговорити всі питання, зв'язані з майбутнім пленумом.

Немає сумніву, що пленум зверне серйозну увагу і на розподіл тих, хто закінчує вузи. Наш журнал наводив уже на своїх сторінках приклади ненормального стану з розподілом молодих кадрів, звертав увагу на безплановість і хаотичність у цій справі. Треба домогтись такого стану, щоб плановий розподіл архітектурних кадрів був непорушним законом не тільки для відповідних наркоматів, а й для самих студентів. Під різними приводами багатьом студентам ще й тепер надається право влаштовуватись на роботу за своїм власним вибором, на шкоду потребам тих чи інших районів країни в архітектурних і будівних кадрах. Нічого й доводити, що це ненормальне явище йде врозріз з прямими інтересами держави.

Переглянувши проектні роботи молодих архітекторів, ми переконаємося в нерівномірній завантаженості їх майже по всіх проектних організаціях. Деякі архітектори за сім років запроектували 5—7 об'єктів тоді, як інші навіть менш здібні проектують на рік по 7 об'єктів. Такі архітектори безпідставно починають вважати себе майстрами і дуже хворобливо реагують на критику.

Спілка радянських архітекторів повинна своєчасно критикувати хиби молодих архітекторів і по-товариському допомагати їм в ліквідації цих дефектів. А оскільки ми про це своєчасно не згадуємо, то дехто з них навіть починають зазнаватись і іноді нагадують типів на зразок пушкінського Онєгіна.

„Мы почитаем всех нулями,
А единицами—себя".

Вони забувають про скромність, перестають бути вимогливими до себе, вважають себе розумнішими від усіх. А тим часом їм слід запам'ятати, що „більшовицька скромність прикрашує людину, вона викликає до неї величезну симпатію і любов".

Тут не пошкодить пригадати оповідання товариша Сталіна про поведінку Леніна на Таммерфорській конференції:

„Прийнято, що „велика людина" звичайно повинна запізнюватись на збори, з тим, щоб члени зборів з завмиранням серця чекали на її появу, при чому перед появою великої людини члени зборів попереджують: „тсс... тихше... він іде". Ця обрядність здавалась мені не зайвою, бо вона імпонує, навіває повагу. Яке ж було моє розчарування, коли я довідався, що Ленін прийшов на збори раніш від делегатів і, забившись десь у куток, по-простому веде бесіду, звичайнісіньку бесіду з звичайнісінькими делегатами конференції. Не приховуватиму, що це видалось мені тоді певним порушенням деяких необхідних правил.

Лише згодом я зрозумів, що ця простота і скромність Леніна, це прагнення залишитись непомітним або, в усякому разі, не кидатись в очі і не підкреслювати своє високе становище,—ця риса являє одну з найсильніших сторін Леніна, як нового вождя нових мас, простих і звичайних мас, найглибших „низів „людства".

Наші кадри повинні виховуватись на кращих традиціях більшовицької партії, створених її вождями

Леніним і Сталіним. Адже який прекрасний зразок простоти й скромності показує товариш Сталін, коли він на І Всесоюзній нараді стахановців просто сказав: „Спасибі вам, товариші, за науку, велике спасибі“.

Товариш Сталін учить нас, що успіх справи вирішується кінець-кінцем зусиллями колективу, а деякі індивідуалісти, позбавлені будь-якої скромності, навпаки, не від того, щоб приписати всі успіхи і досягнення тільки власним талантам.

Анрі Барбюс в своєму останньому великому творі „Сталін“ з захопленням розповідає про простоту і скромність вождя мільйонів. Він описує, як працює ця велика людина. „Сталін не підписує того, що пишуть інші. Йому дають матеріал і він все робить сам“. Так робить вождь соціалістичної революції.

А хіба немає у нас таких архітекторів і серед старих майстрів, які підписують іноді проект, до якого мають найвіддаленіше відношення, навіть мало розібравшись у тому, що вони підписують? А коли проект з їх підписом не затверджується, вони не знаходять потрібних слів для заперечень і захисту. А деякі молоді архітектори, через свою недосвідченість, шукають таких підписів, домагаються, щоб на його проекті фігурував підпис „відомого“ майстра, бо це дає гарантію, що проект в основному буде затверджений. Хоча цих порочних явищ у нас стає все менше й менше, проте з ними треба рішуче боротися, бо вони прищеплюють молодим архітекторам негідні методи окремих старих майстрів.

Піклування про молодих майстрів, любов до них повинні бути дійсно сталінські. Молоді талановиті архітектори ще не відчувають по-справжньому цієї уваги до себе від Спілки. В Спілці про цю допомогу згадують покищо в кращому разі тільки тоді, коли складають план своєї роботи, оскільки цю „допомогу“ звичайно записують у план спеціальним пунктом.

Треба широко практикувати творчі звіти молодих архітекторів у Спілці, висвітлювати їх роботу на сторінках нашого журналу. Звіти повинні бути не формальними, як це було, наприклад, з так званим творчим звітом архітектора Добровольського, організованим київським філіалом Спілки радянських архітекторів. Цей звіт кінець-кінцем звівся до того, що його завершили або, як кажуть, „оформили“ в основному алілуйськими виступами. Тов. Добровольський має рацію, коли висловлює цілковите незадоволення цим звітом. А тимчасом з яким запалом, з якою серйозністю готувався він до цього звіту! Він розраховував на колективну допомогу в своїй роботі. В своїх вимогах до київської організації, до свого колективу він був виключно скромний: дістати ділову товариську критику, поради в його творчих шуканнях і обраному ним напрямі.

На звіті майже не було провідних архітекторів, а якщо хто й показався, то лише між іншим, щоб підкреслити свою появу в Спілці, нашвидку оглянути виставку і непомітно зникнути. З цього факту слід зробити відповідні висновки, бо хороша ініціатива завжди може бути дискредитована, коли вона здійснюватиметься без серйозної підготовки.

Наші молоді радянські архітектори в переважній своїй більшості стоять на високому творчому і культурному рівні. Багато з них уже встигли висунутись, як здібні і навіть талановиті творчі працівники. Багато різноманітних споруд збудовано за проектами молодих архітекторів. Ними ж розроблені проекти планування і реконструкції багатьох міст України.

Архітектори Добровольський, Заславський, Довгалюк, Гулеватий, Морозов, Орєхов, Заков, Голштейн, Косенко, Іванова і багато інших відомі архітектурній громадськості України як передові творчі працівники, які разом з старими майстрами вирішують найвідповідальніші завдання радянської архітектури.

Багато молодих архітекторів закінчили аспірантуру і дістали звання кандидатів архітектурних наук, наприклад, Заков, Голштейн, Клікс і ін.

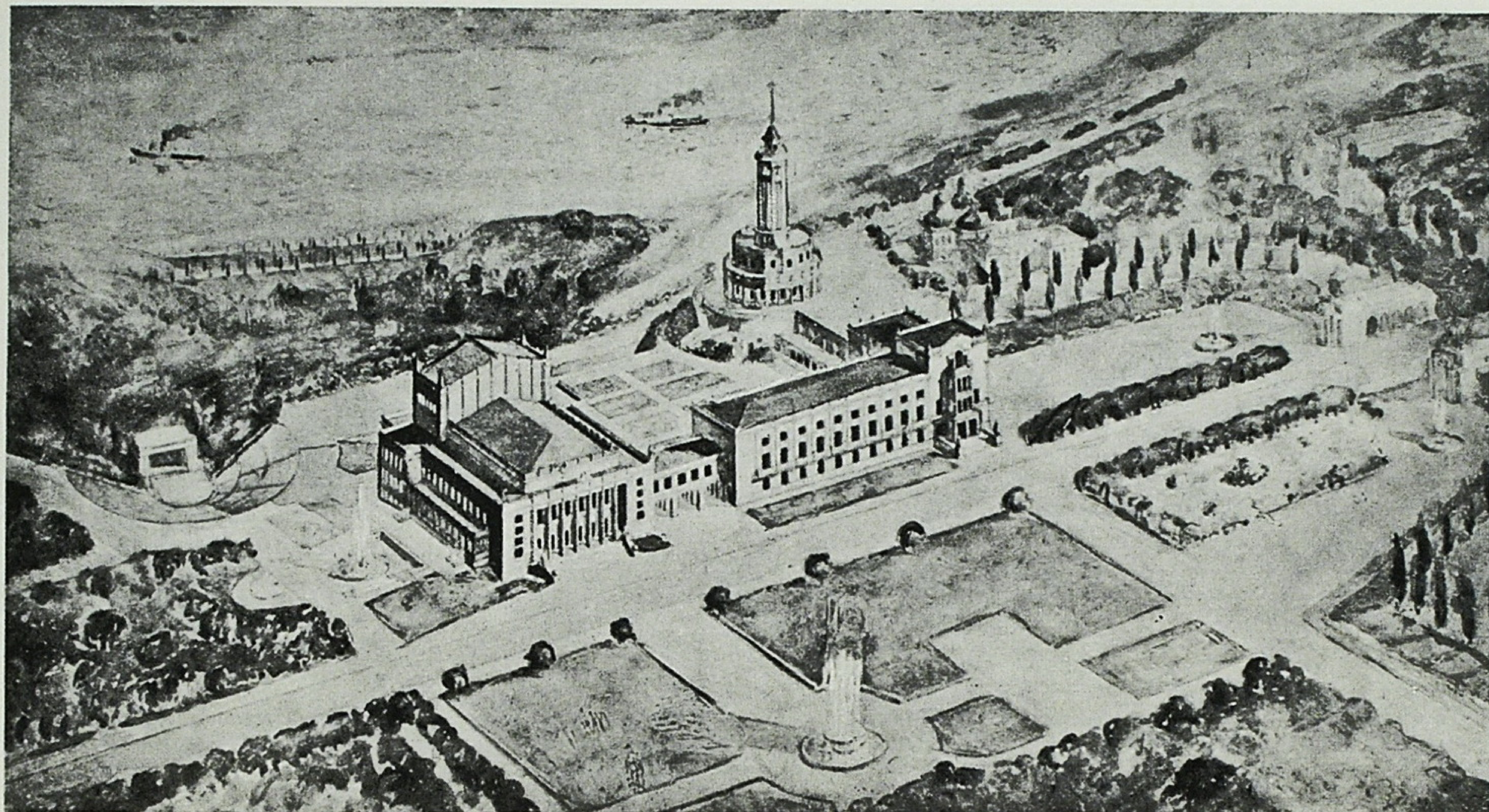
Архітектори Бєляков, Ханенко, Сорокін, Вайнгорт і інші висунені на роботу міських архітекторів. Архітектор Рочняк працює на посаді директора Львівського філіалу Діпроміста.

Велика питома вага молодих архітекторів і в громадському житті Спілки. Багато з них обрано до керівних органів Спілки, активно працюють в різних комісіях. Тов. Рєзніковський — відповідальний секретар Харківського філіалу Спілки радянських архітекторів; тов. Білецький — відповідальний секретар сталінського філіалу Спілки, тт. Барабаш, Добровольський — члени правління київського філіалу.

Ми маємо прекрасні кадри молодих архітекторів. Честь і слава молодим новаторам в архітектурі, цьому складному і високому мистецтві, що поєднує в собі створення художнього образу з вирішенням відповідальних і різноманітних завдань будівної техніки. В своїх творчих прагненнях їм не доводиться вишукувати ідеали в темряві древності або штучно створювати їх у своїй уяві. Це мистецтво буржуазії не має певного шляху, сповнене містики, бо воно зубожіло, як духовно зубожів і здичавів весь хижацький, гниючий лад капіталізму.

В нашій країні необмежені творчі можливості для кожного працівника мистецтва і науки. Соціалізм створив і створює найширші можливості для всебічного розкриття духовних здібностей і талантів людини. Кожна видатна робота, видатний твір громадянина соціалістичної батьківщини оцінюється високо і справедливо. Кращим прикладом, яким підтверджується це положення, є присудження Сталінських премій за видатні праці в галузі науки, за видатні винаходи, за видатні роботи в галузі мистецтва і літератури. Сталінські премії розвивають індивідуальну ініціативу, вони є гігантським стимулом у роботі кожного архітектора, кожного видатного діяча культури, дають йому можливість виявити повністю свої обдарування.

Немає сумніву, що радянські архітектори, і, насамперед, радянська архітектурна молодь весь свій хист, всі свої знання і сили віддадуть на благо комуністичного суспільства, до якого ми успішно йдемо під проводом великої партії Леніна — Сталіна

Будинок культури Червонопрапорного заводу в Києві

М. О. Грицай

В найближчі роки столиця України збагатиться новою спорудою громадського характеру—Будинком культури Червонопрапорного заводу.

Ділянка, яку в минулому році для цього будівництва відвело Архітектурно-планувальне управління Київської міської ради в одному з найбільш мальовничих місць Кіровського району, розташована на вул. Січневого Повстання. Вона прилягає з північнозахідного боку до кол. Аносівського парку, з південно-східного і південного — до старовинних лаврських валів, а з східного обмежовується дніпровськими обривами.

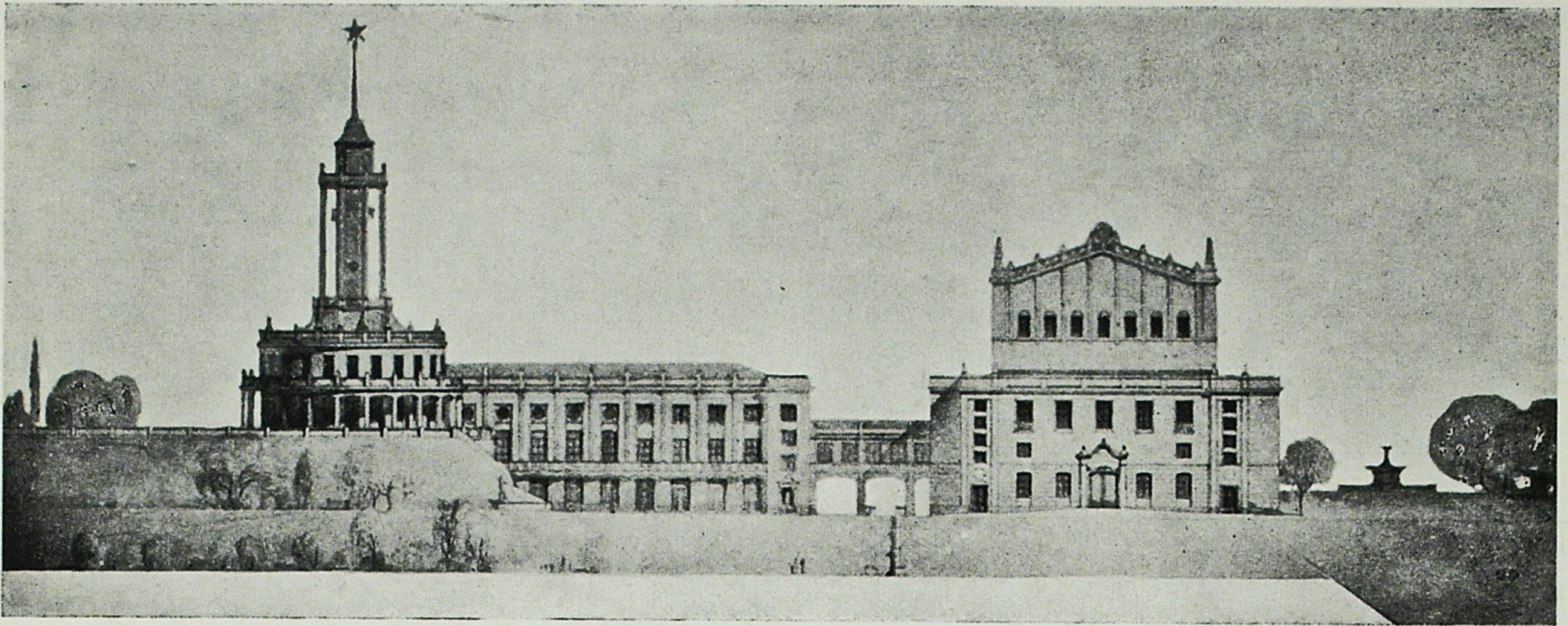
Саме територіальне розташування ділянки, що відіграє значну роль в силуеті міста з боку задніпров'я, в пов'язанні з його виключними особливостями топографічного характеру, поставило перед авторами проекту досить складне і одночасно надзвичайно інтересне архітектурне завдання щодо виявлення об'ємно-просторової композиції Будинку культури.

Автори проекту (архітектори М. М. Шулькевич, Д. С. Вероцький і К. А. Іванов, консультант проф. А. М. Вербицький) правильно підійшли до рішення, поставивши собі умову оптимального використання рельєфу місцевості, а також створення мальовничого силуету споруди в цілому, який добре сприймався б як при підході до нього, так і з боку Дніпра. Спорудження основних корпусів Будинку культури, що створюють асиметричну пляму плану, намічене з урахуванням всієї сукупності його специфічних особливостей. Воно в основному вдало розв'язує поставлене завдання.

Відступ від червоної лінії вул. Січневого Повстання на 15 м цілком виправданий необхідністю створити перед входом у будинок розвантажувальну площу і в той же час підкреслює значення споруди як масового культурного центру.

В основу композиції Будинку культури автори поклали принцип окремого розміщення театральної і клубної частин з дитячим сектором у самостійних корпусах, об'єднаних між собою в один комплекс спільним архітектурним задумом, що являє собою закінчену об'ємно-просторову композицію, яка добре вписується в ландшафт.

Зв'язок з парком театрального корпусу досягається відкритою галереєю з терасою, на яку є виходи безпосередньо з вестибюля і кулуарів у парк.

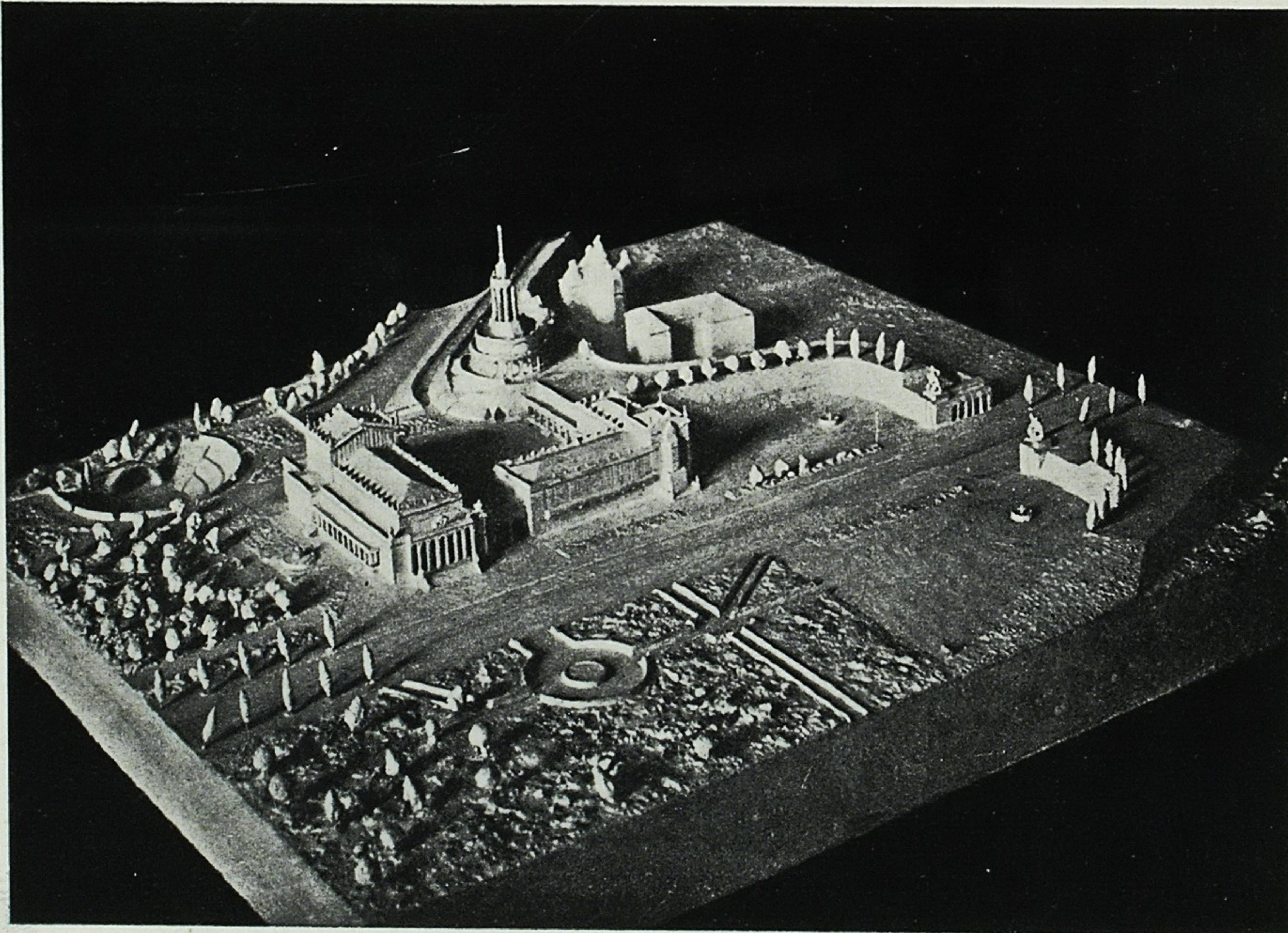
Архітектори М. М. Шулькевич, Д. С. Вероцький і К. А. Іванов. Проект будинку культури Київського Червонопрапорного заводу. Фасад з боку Дніпра.

M. Choulkevitch, D. Verotski et K. Ivanov, architectes. Projet de Palais de la Culture de l'usine du Drapeau Rouge à Kiev. Façade du côté du Dnièpre.

Добре використаний рельєф схилів Дніпра для створення зеленого театру, а також рельєф підвищеного плато лаврських валів, де вдало поставлено башту дитячого сектора, яка створює для всієї композиції виразний і мальовничий силует, що є характерним для нагірної частини Києва.

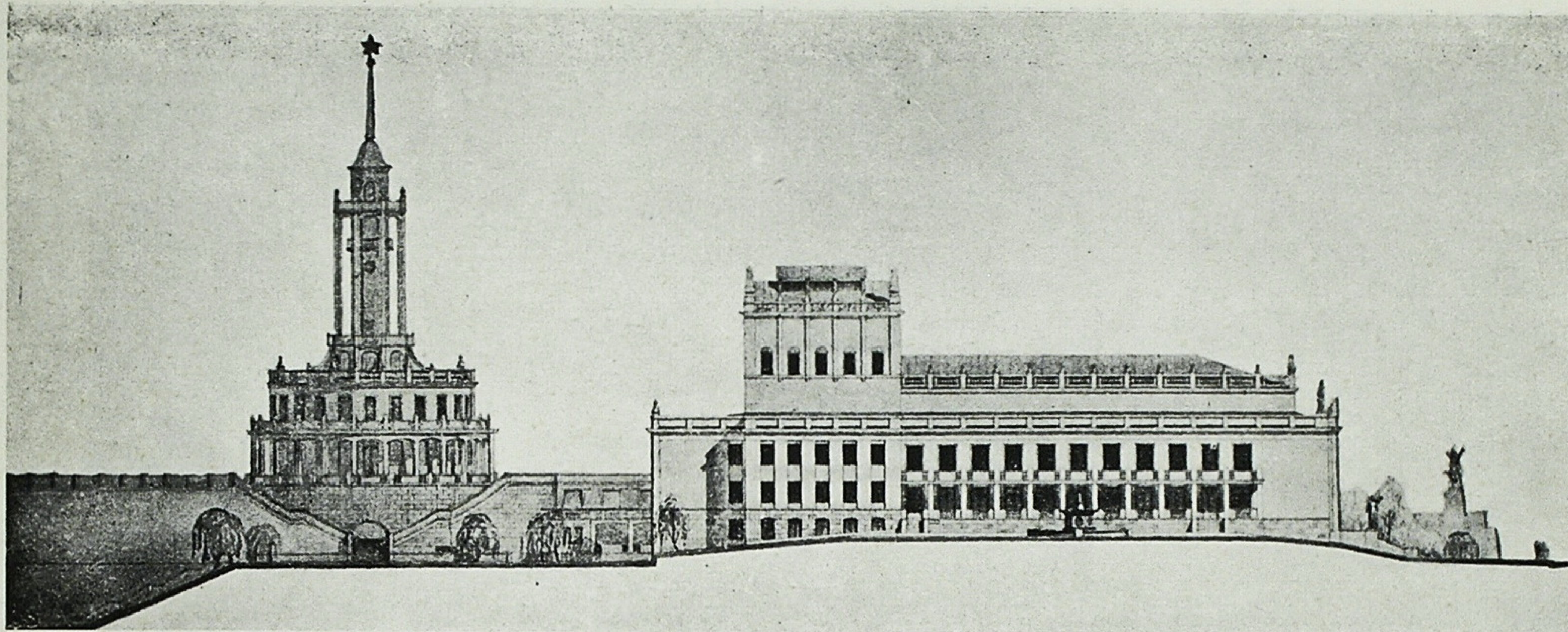
Планувальне рішення театрального будинку дублює звичайний прийом, не висуваючи принципіально нових пропозицій. Заповнення театру глядачами та їх евакуація здійснюються через групу вхідних дверей головного фасаду, що ведуть через слабо розвинений і тісний касовий вестибюль в основний вестибюль з гардеробом.

Поверховий зв'язок вестибюля з приміщеннями для публіки здійснюється через два поставлених по осі кулуарів, сходів, парадність розташування

Будинок культури Київського Червонопрапорного заводу. Перспектива з боку вул. Січневого Повстання. Макет.

Palais de la Culture de l'usine du Drapeau Rouge à Kiev. Perspective du côté de la rue de l'Insurrection de Janvier. Maquette.

Архітектори М. М. Шулькевич, Д. С. Вероцький і К. А. Іванов. Проект будинку культури Київського Червонопрапорного заводу. Боковий фасад.

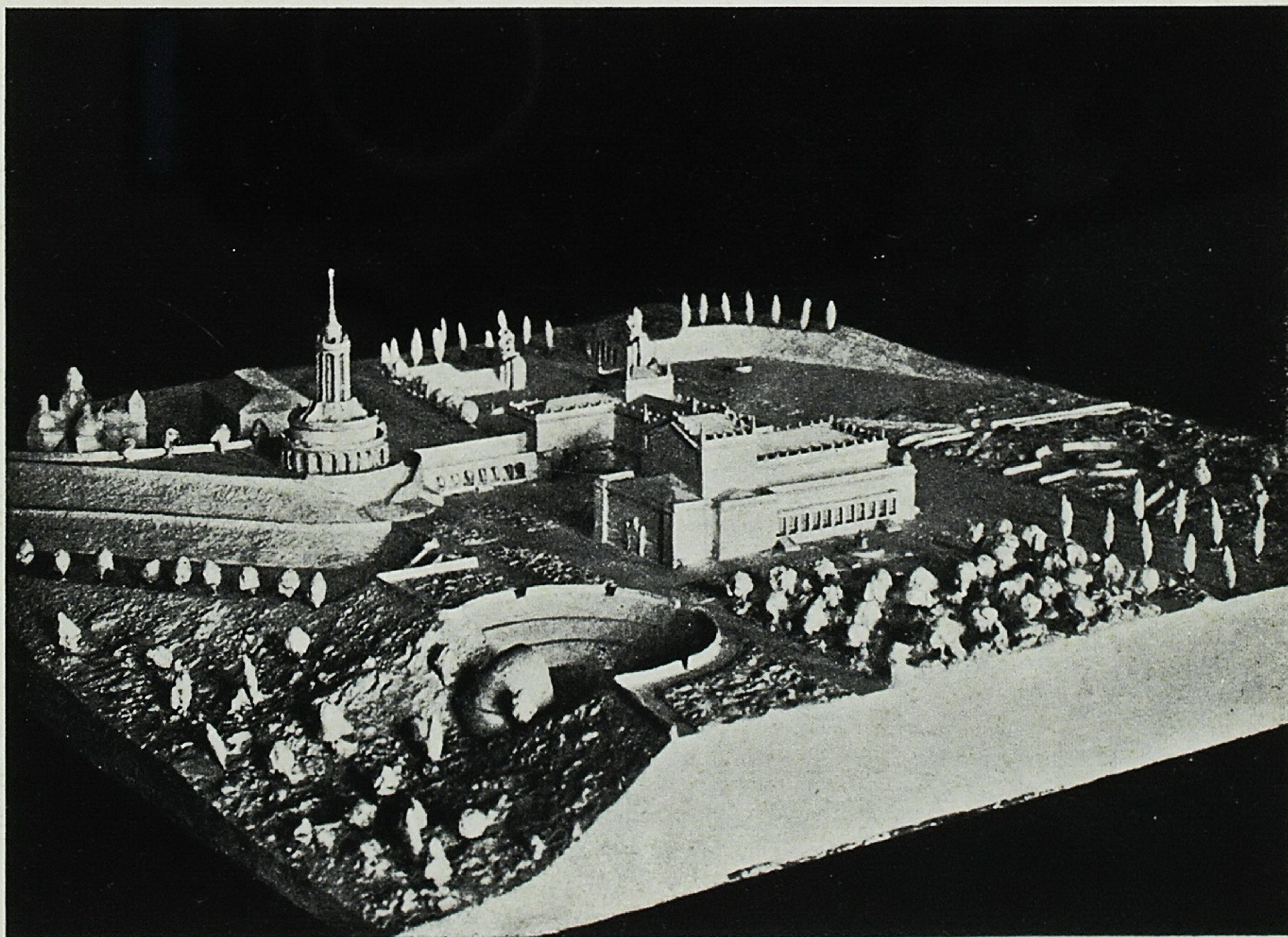
M. Choulkevitch, D. Verotski et K. Ivanov, architectes. Projet de Palais de la Culture de l'usine du Drapeau Rouge à Kiev. Façade latérale.

і пропускна спроможність яких є до певної міри спірними. Вдале використання рельєфу ділянки дало змогу створити добрий зв'язок вестибюля театрального корпусу з основними приміщеннями другого поверху клубу через перехід-виставку, що композиційно зв'язує обидва ці корпуси.

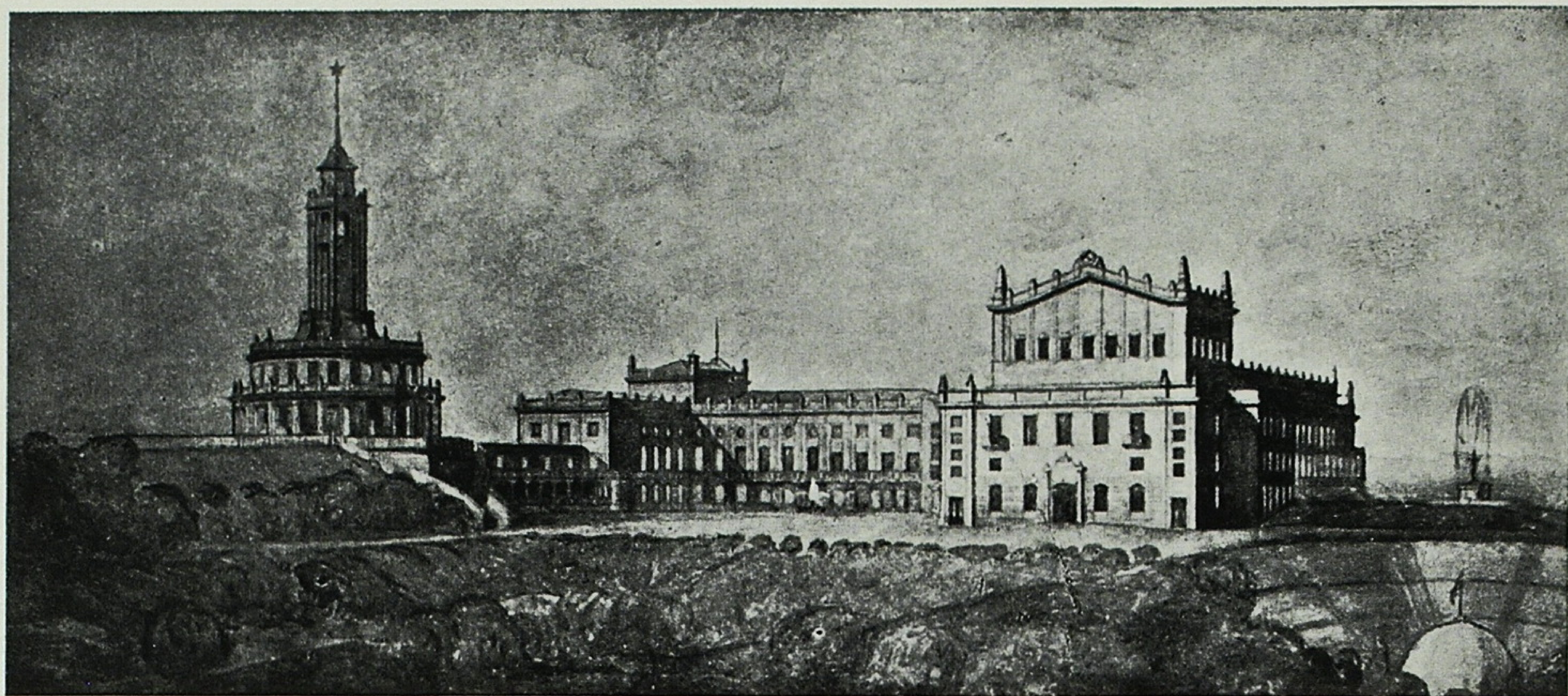
Основна ланка в організації театру — зал для глядача на 800 чоловік, прямокутної форми, вирішений в передній частині партером, що переходить в пологий амфітеатр, який в свою чергу піднімається до помітки другого поверху і зручно зв'язаний з основним фойє.

Застосування в театральному залі мотиву низхідних балконів, що переходять у загальний торцовий балкон, як мотиву, який поліпшує інтер'єр залу і видимість сцени, цілком доречне. В цілому зал для

Перспектива з боку Дніпра. Макет.

Perspective du côté du Dniépre. Maquette.

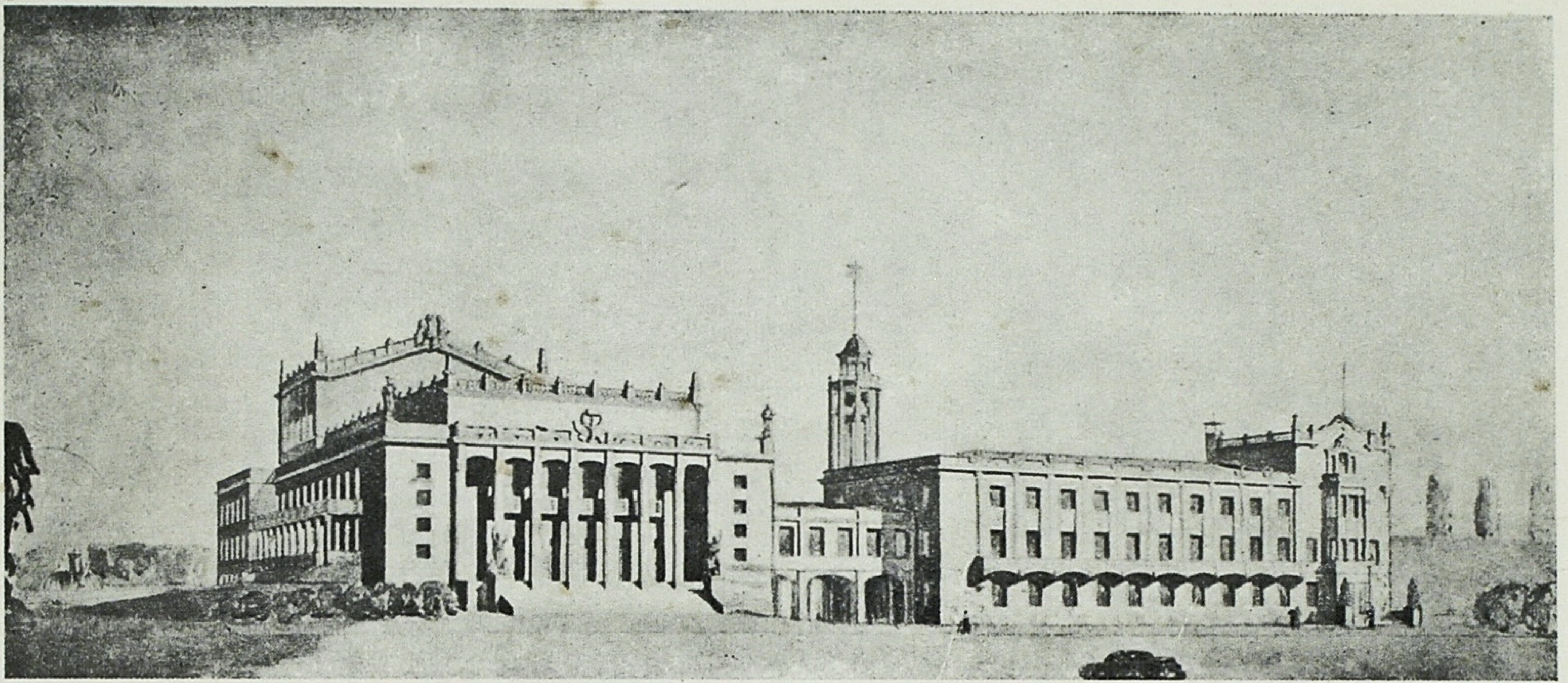

Перспектива з боку Дніпра.

Perspective du côté du Dnièpre.

Будинок культури Київського Червонопрапорного заводу.
Генплан і план 1 поверху.

Palais de la Culture de l'usine du Drapeau Rouge à Kiev.
Plan général et plan du rez-de-chaussée.

Будинок культури Київського Червонопрапорного заводу.
Перспектива.

Palais de la Culture du l'usine du Drapeau Rouge.
Perspective.

глядачів вирішений в хороших пропорціях і інтересно задуманий в інтер'єрі.

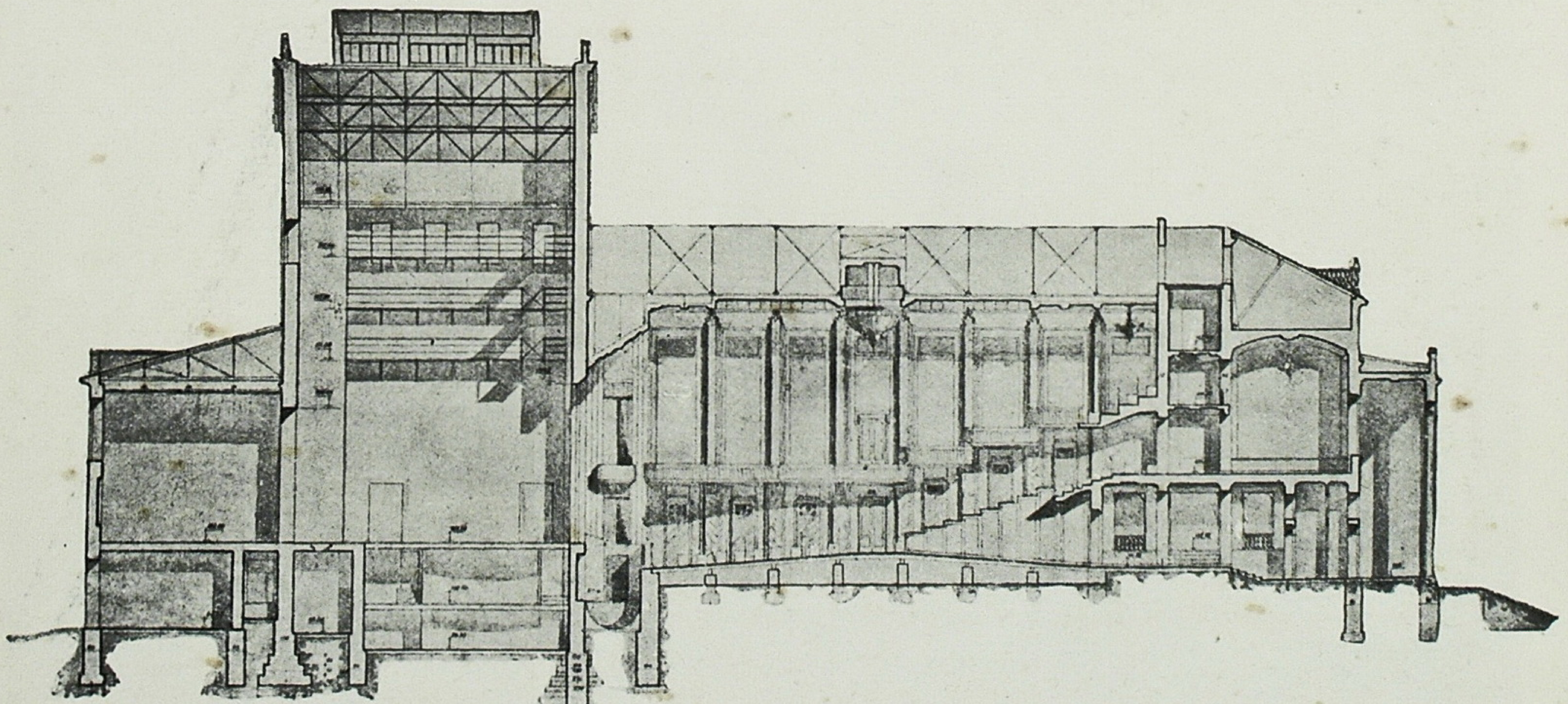
Істотною хибою проекту є недопустима висота кулуарів, яка в першому поверсі досягає 3,1 м, а в другому—менше 3 м. Розташування малого своєю площею буфету в глибині одного з кулуарів другого поверху є випадковим і незручним для публіки.

В поданому варіанті інтер'єру основного фойє оформлення стелі склепінням з розпалубками є трохи архаїчним і не відповідає характерові конструкції матеріалу. Суцільний бар'єр антресолей балкону важкий і разом з тяжкими колонами, частина яких є декоративною, справляє негативне враження. Другий варіант цього інтер'єру не має тих хиб, які є в першому, але його ще потрібно детально опрацювати.

Доцільним є (при відсутності „карманів") розширення механізованої сцени розміром $20 \times 12{,}5$ м в глибину, яке створює достатніх розмірів ар'єрсцену. Так само не викликає заперечень розташування і взаємозв'язок допоміжних приміщень, сцени та вбиралень для артистів.

Розріз залу для глядача і сцени.

Coupe de la salle des spectateurs et de la scène.

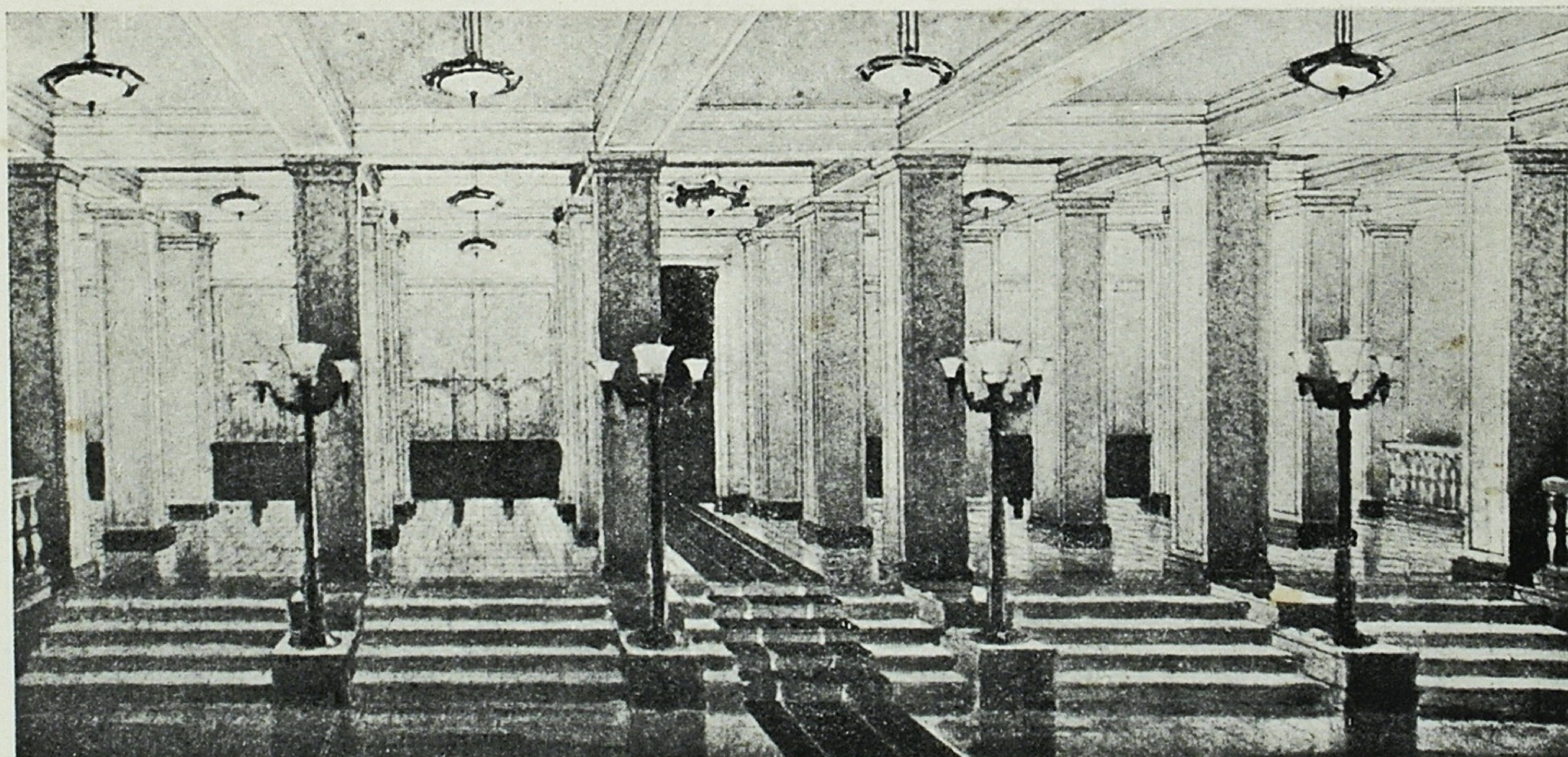

Інтер'єри Будинку культури Київського Червонопрапорного заводу. Аудиторія.

Intérieur du Palais de la Culture de l'usine du Drapeau Rouge à Kiev. Auditoire.

Інтер'єри Будинку культури Київського Червонопрапорного заводу. Вестибюль.

Intérieur du Palais de la Culture de l'usine du Drapeau Rouge à Kiev. Vestibule.

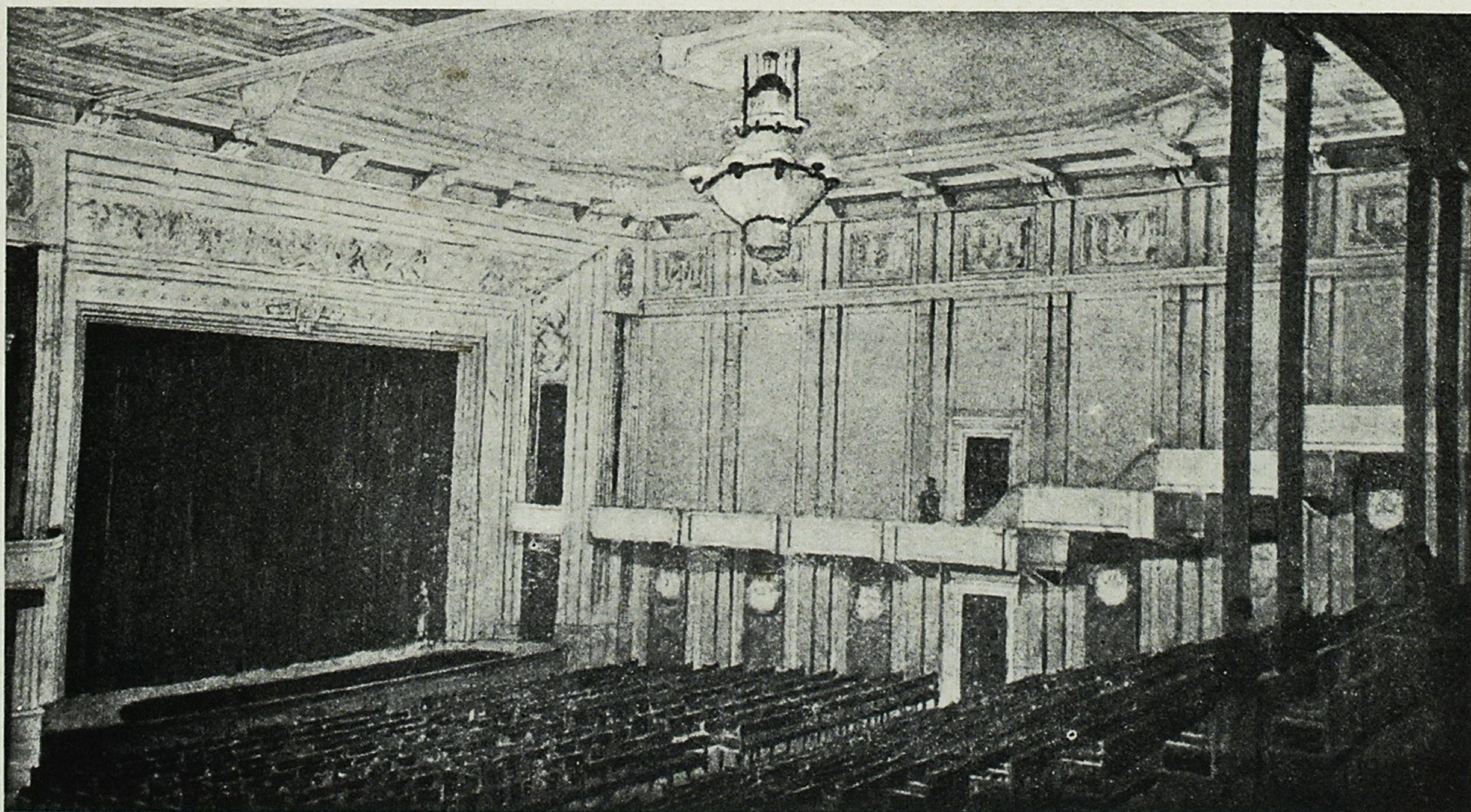
Інтер'єри Будинку культури Київського Червонопрапорного заводу. Фойє театру.

Intérieur du Palais de la Culture de l'usine du Drapeau Rouge à Kiev. Foyer du théâtre.

Загальний вигляд залу для глядача.

Vue générale de la salle des spectateurs.

Цінність планувального рішення, що використовує частину цокольного поверху театру під приміщення для музикальних гуртків, зменшується відсутністю вдалого зв'язку цих приміщень з клубним корпусом. Клубний корпус з прилеглим до нього під прямим кутом крилом фізкультурного сектора, об'єднані спільним вестибюлем з добре вкомпанованими парадними сходами і уютно вирішеним входом з вул. Січневого Повстання. Внутрішнє планування приміщень цього корпусу в цілому продумане і цілком обгрунтоване. Зв'язок між поверхами, крім центральних сходів, здійснюється двома додатковими сходами, рівномірно розміщеними в плані.

На першому поверсі клубного корпусу розміщені кафе з групою підсобних приміщень при кухні, вітальня, кімнати для гурткових занять, для адміністрації та обслужних приміщень спортсектора, а також вихід на відкриту терасу, що виходить у двір і використовуватиметься як літнє приміщення ресторану.

Другий поверх зручно зв'язаний з театром і критим переходом з добре вкомпанованою як щодо пропорцій, так і щодо загального силуету, баштою дитячого сектора, з балконів і верхньої площадки якої відкриваються прекрасні перспективи на Дніпро з його мальовничими краєвидами.

На другому поверсі розміщені аудиторія на 200 чоловік з кулуарами, приміщення для гуртків художньої самодіяльності, холл і спортзал. На третьому і четвертому поверхах розміщені другорядні приміщення клубу, передбачені програмою завдання.

Основні приміщення клубу вирішені в хороших пропорціях, але рішення в інтер'єрах мають поверховий характер і відчувається, що цьому важливому питанню в проекті не було приділено належної уваги. Не можна погодитися з застосуванням подвійного ряду кесонів в оформленні стелі залу аудиторії, що справляють враження завужування і без того витягнених пропорцій. Зовсім не пов'язується з загальним характером інтер'єру, позбавлена художнього смаку, електроарматура.

Шукаючи архітектурної виразності Будинку культури, автори правильно акцентували композиційну вісь на симетрично вирішеному основному об'ємі— театрі, підпорядкувавши його архітектурі інші елементи комплексу.

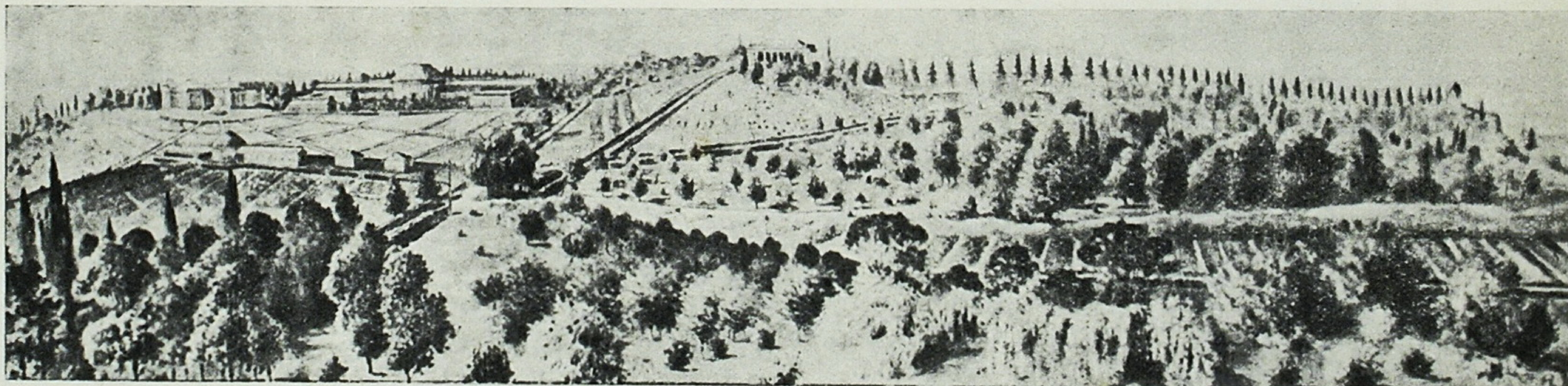
Загальна композиція Будинку культури побудована на прагненні відобразити його внутрішній зміст, надавши йому, властивих вогнищу культури, рис монументальності, пом'якшених мальовничістю всього силуету, що зв'язує цю споруду з навколишньою природою.

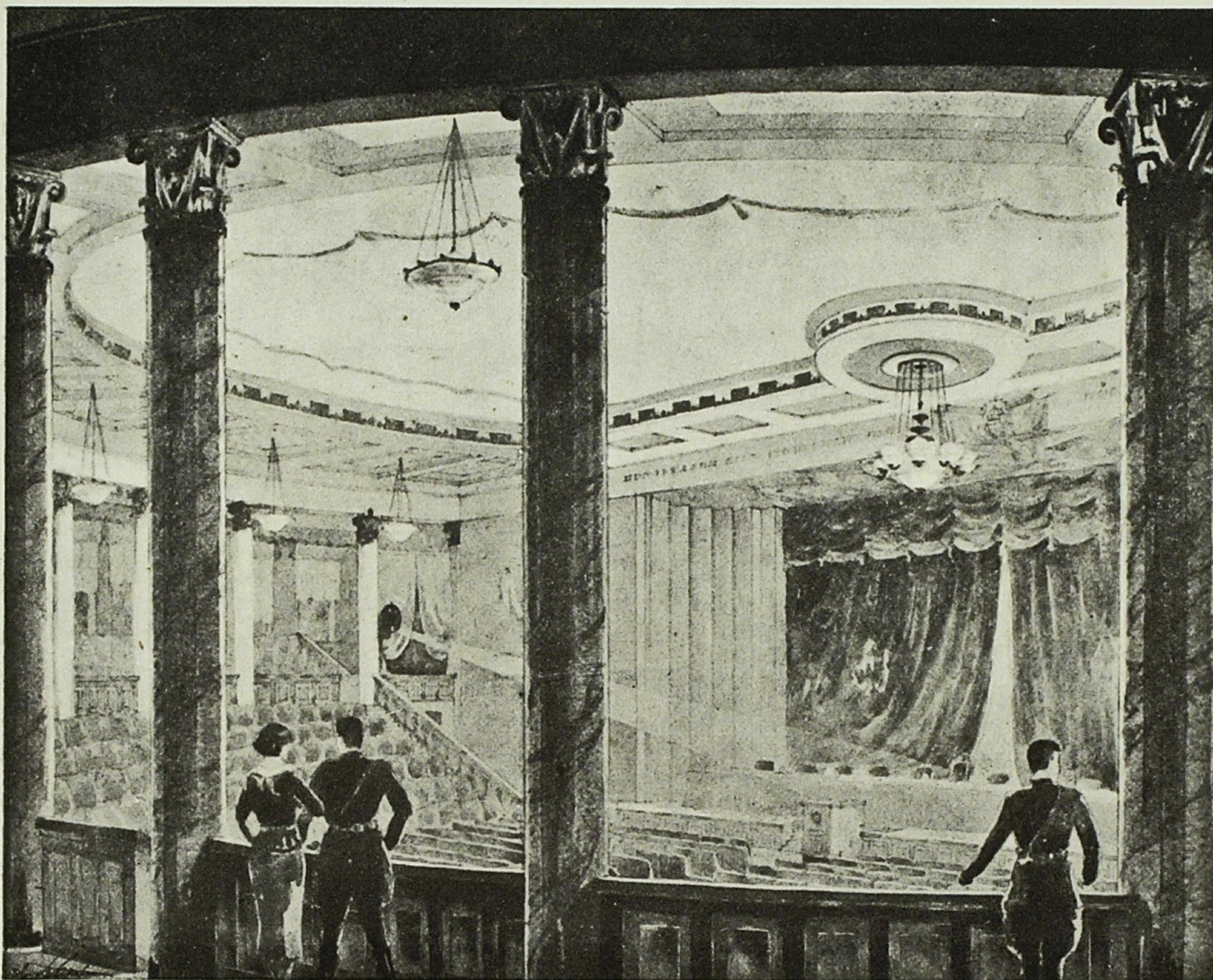
Застосування барочних елементів в архітектурному оформленні фасадів Будинку культури, є характерним для архітектури споруд нагірної частини Києва і тим самим зв'язує його з найближчим сусідою— Лаврою. Проте вирішення площини стіни клубного корпусу по головному фасаду є трохи монотонним, недостатньо виявляє внутрішній зміст і ніби відривається від імпозантно вирішеного головного фасаду театру.

Можливість огляду з усіх боків Будинку культури, поставленого в одному з підвищених місць Києва, автори проекту врахували під час розробки всіх фасадів, у вирішенні яких відчувається підпорядкування єдиному архітектурному задумові.

Архіт. І. І. Довгалюк. Проект нового ботанічного саду в Києві. Перспектива.

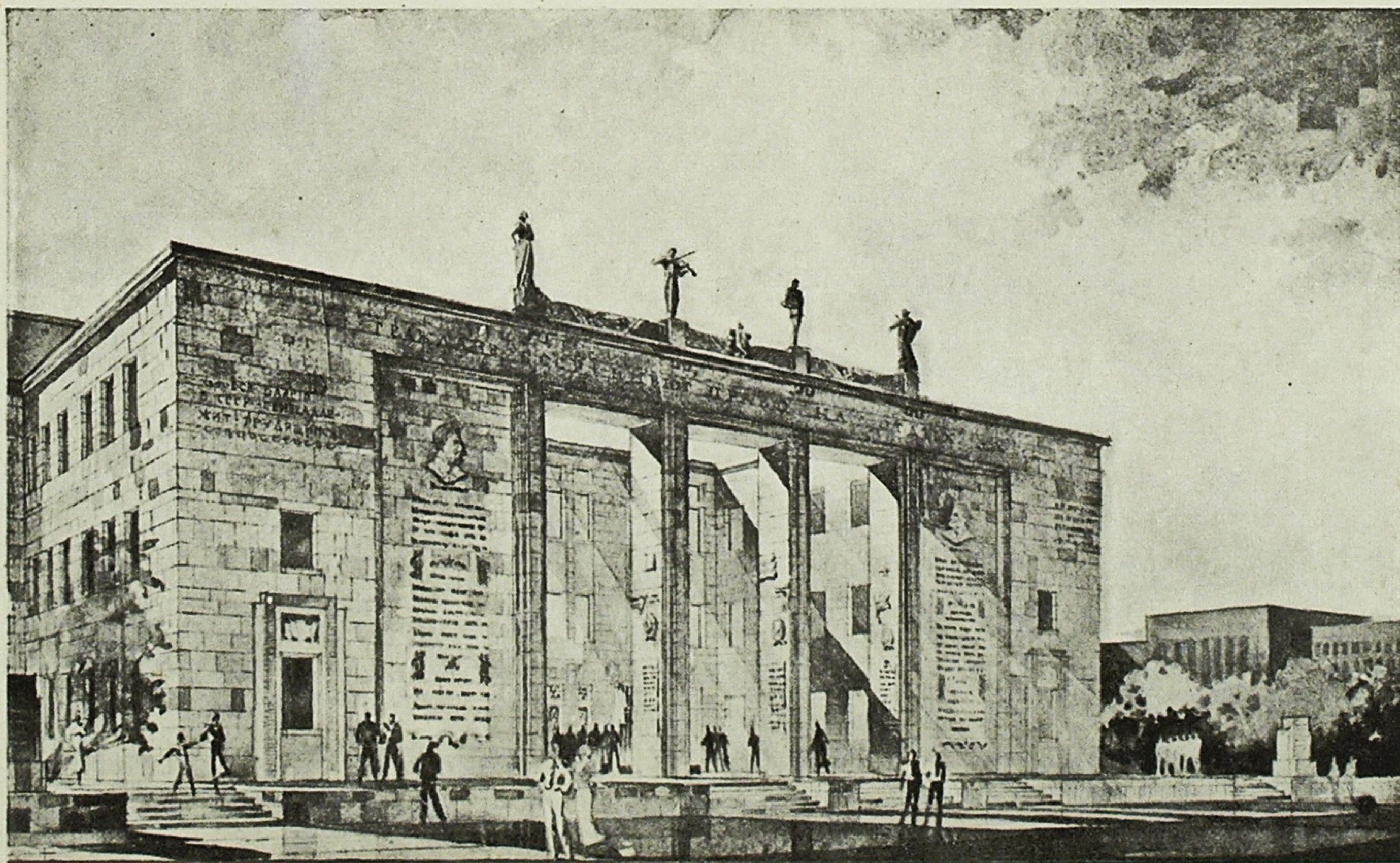
I. Dovhaliouk, architecte. Projet du nouveau jardin botanique à Kiev. Perspective.

Архітектори В. М. Голштейн і І. Н. Заков. Проект реконструкції будинку Військово-інтендантської академії імені В. М. Молотова в Харкові. Зал засідань. 1940.

V. Golstein et I. Zakov, architectes. Projet de reconstruction de l'édifice de l'Académie d'intendance militaire V. Molotoff à Kharkov. Salle de réunion. 1940.

Архітектори В. М. Голштейн, І. Н. Заков і Р. Р. Клікс. Конкурсний проект клубу з залом на 600 місць. 1 премія.

V. Golstein, I. Zakov et R. Klix, architectes. Projet de concours de club avec salle pour 600 personnes. 1-er prix.

Архіт. Р. А Крамер. Вуличка в старому Єревані. Офорт.

R. Kramer, architecte. Ruelle du vieux Erevan. Eau-forte.

Архіт. Ф. Я. Лесковой. З альбому „По західних областях України". Ворохта. Малюнок олівцем.

Ph. Leskovoï, architecte. Feuille d'album „Aux régions occidentales de l'Ukraine". Vorokhta. Dessin au crayon.

МОЛОДІ АРХІТЕКТОРИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Архітектурна молодь Києва

С. А. Усов

Архіт. С. П. Мороз. Житлове селище макулатурно-паперової фабрики в Москві.

S. Morose, architecte. Habitations de l'usine de maculature de papier à Moscou.

„... Дбайливо вирощувати кадри, допомагати кожному ростущому працівникові піднятися вверх, не шкодувати часу для того, щоб терпеливо „повозитися" з такими працівниками і прискорити їх ріст".

(Сталін).

Велику увагу в нашій країні приділяють партія і уряд вихованню кадрів. Дбайливо вирощуються молоді кадри, старанно вивчаються їх достоїнсть і недоліки, сміливо і своєчасно висуваються нові молоді працівники.

Питанням підготовки молодих архітектурних кадрів, питанням їх творчого розвитку і умов роботи київське обласне правління Спілки радянських архітекторів до останнього часу не приділяло достатньої уваги. Лише за останні місяці, в зв'язку з підготовкою до IX пленуму Спілки радянських архітекторів СРСР, присвяченого творчості молодих архітекторів, київське обласне правління СпРА широко розгорнуло цю роботу. Намічено організувати загальноміську нараду про творчість молодих архітекторів, нараду про архітектурну освіту і ряд виставок творів молодих архітекторів з архітектури, графіки, живопису, малювання. Вже відбулась виставка дипломних робіт 40 архітекторів, що закінчили в цьому році архітектурний факультет Київського інженерно-будівного інституту.

Молодих архітекторів, членів і кандидатів СпРА, які закінчили вузи за останні 7 років, в київській організації налічується 115—близько 40% всієї організації. З них близько 25 чоловік, які закінчили вузи понад 5 років тому, є кандидатами СпРА.

Наявність відносно великої кількості молодих архітекторів, що є кандидатами Спілки, свідчить про те, що деякі з них творчо не ростуть. Це підтверджується тим фактом, що дехто з них за цей досить довгий період не мають самостійно виконаних проектних робіт.

Основним гальмом їх творчого розвитку і росту є відсутність в ряді проектних організацій провідних творчих працівників, відсутність належного творчого керівництва, як, наприклад, в проектних організаціях Наркомздоров'я, в Торгпроекті, Військпроекті, проектній майстерні облЗУ і ін.

Товариш Сталін вказував на те, що „... завдання полягає не в тому, щоб орієнтуватися або на старі, або на нові кадри, а в тому, щоб держати курс на поєднання, на з'єднання старих і молодих кадрів в одному спільному оркестрі..." Такого поєднання— з'єднання кадрів у згаданих проектних організаціях немає, тут ряд молодих здібних архітекторів працюють без відповідного керівництва, хоч і виконують іноді досить складні проектні роботи, як, наприклад, кандидати в члени Спілки Б. Б. Толмачов (Торгпроект), архіт. Б. М. Тернавський (Військпроект) і ін.

Позначається і недостатня увага до створення належних умов для творчого розвитку молодих архітекторів з боку керівництва проектних організацій. Наприклад, архітекторам М. Б. Ладигіній, О. З. Яцевичу, С. М. Томашевій і іншим за 4-5 років роботи

в Транспроекті весь час доручали технічні роботи (пристосування типових проектів до місцевості, розробка робочих рисунків і ін.), і вони майже зовсім не виконували самостійних проектних робіт.

Велике значення для творчого розвитку молодого архітектора має також його активна участь у громадському житті Спілки, а тим часом деякі архітектори відриваються від Спілки, протягом 2-3 років не сплачують членських внесків (наприклад, архітектори Д. Л. Шапіро, Л. М. Днєстрова, Є. М. Сарнавський, К. І. Котенко і ін.).

Але все це лише поодинокі приклади. Основна ж частина молодих архітекторів бере активну участь у творчому і громадському житті спілки і в тісній співдружності з старшою генерацією архітекторів ростуть і розвивають свої творчі здібності.

Яскравим прикладом тісної співдружності між молодими і старими кадрами є спільна творча робота молодого архітектора-орденоносця М. К. Іванченка з архітектором-орденоносцем О. О. Тацієм, який був довгий час головним архітектором Укрцивільпроекту.

Архіт. Іванченко з моменту закінчення інституту і досі працює в Укрцивільпроекті, де спочатку під керівництвом проф. В. Г. Заболотного виконав ряд проектів житлових будинків. В 1935 р. архіт. М. К. Іванченко розробляє ескізи внутрішнього оформлення будинку відпочинку в Верхньодніпровську для заводу ім. Дзержинського, складеного архіт. О. О. Тацієм, і бере безпосередню участь у спорудженні всього будинку в натурі. Всім відома їх спільна робота над складанням проекту будинку українського павільйону на Всесоюзній сільськогосподарській виставці, за яку обох їх уряд СРСР відзначив високою нагородою.

Спільна робота протягом 5 років молодого архітектора М. К. Іванченка з арх. О. О. Тацієм над рядом об'єктів, а також безпосередня авторська участь у здійсненні їх значно підвищила і розвинула творчі здібності й знання архітектора Іванченка. На більшості своїх робіт він показав себе не тільки як людина енергійна і працездатна, а й як творчий працівник з серйозними знаннями в архітектурно-будівних питаннях.

Про незабутні перші роки свого творчого розвитку з великим піднесенням згадує молодий ростучий архітектор Ф. Я. Лесковой, який довгий час працював під безпосереднім керівництвом проф. О. М. Вербицького (складання проекту житлового будинку на 55 квартир для київського шкірзаводу на Куренівці, проекту восьмиповерхового будинку на 60 квартир по вул. Горького № 4-6 в Києві тощо). „Ті знання, які передав мені Олександр Матвійович, — каже т. Лесковой, — стали творчим фундаментом у дальшій моїй роботі, допомогли мені створювати чіткі, прості і економічні рішення планів".

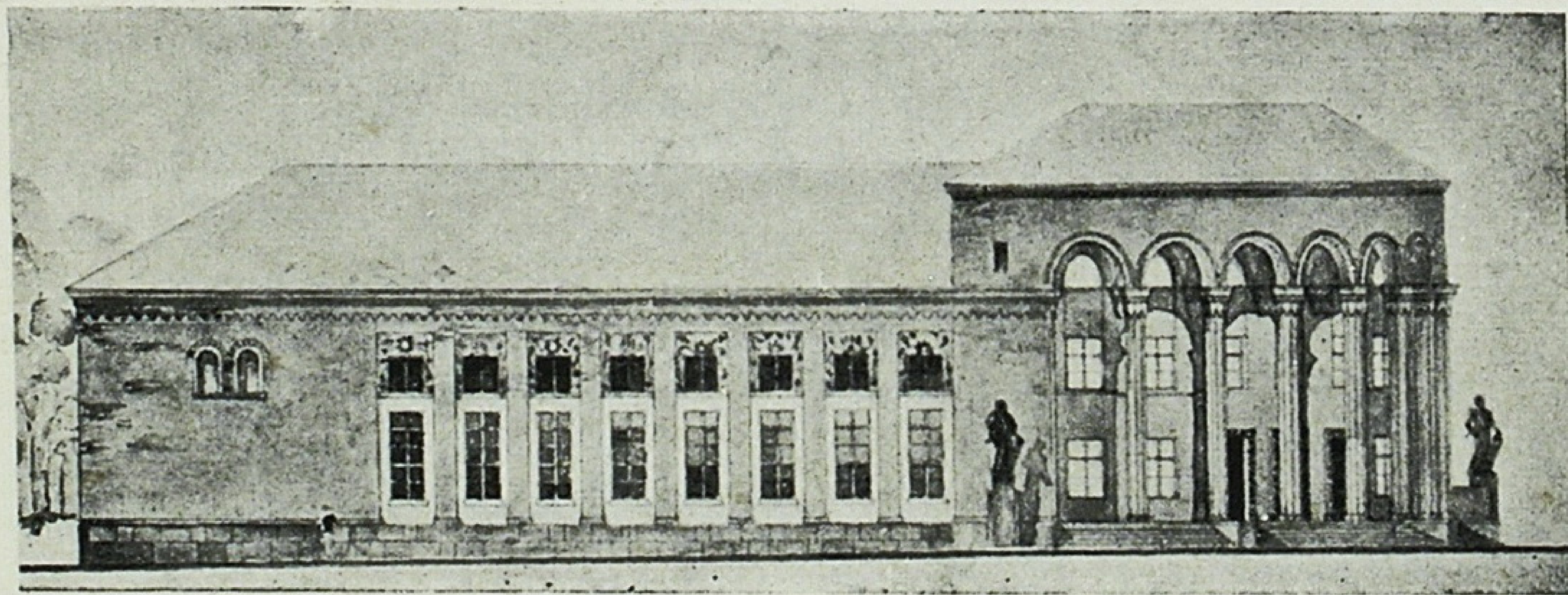
З любов'ю згадує також архіт. Лесковой про всебічні консультації проф. В. Г. Заболотного по проекту житлового будинку для Червонопрапорного заводу і проф. П. Ф. Альошіна по проекту клубу в м. Ромнах на 500 чол., який він виконав спільно з молодим архітектором І. Г. Ільєнком. „Вони — каже т. Лесковой, — навчили мене сміливіше підходити до вирішення сучасних архітектурних завдань, вказали правильний шлях освоєння класичної спадщини".

В останньому конкурсі на краще колгоспне житло, організованому Укрцивільпроектом, архіт. Ф. Я. Лесковой одержує дві перші премії за дво- і однокімнатні квартири.

Безперечні творчі здібності архіт. Лескового дали підставу обласному правлінню Спілки архітекторів висунути його на посаду міського архітектора м. Ровно.

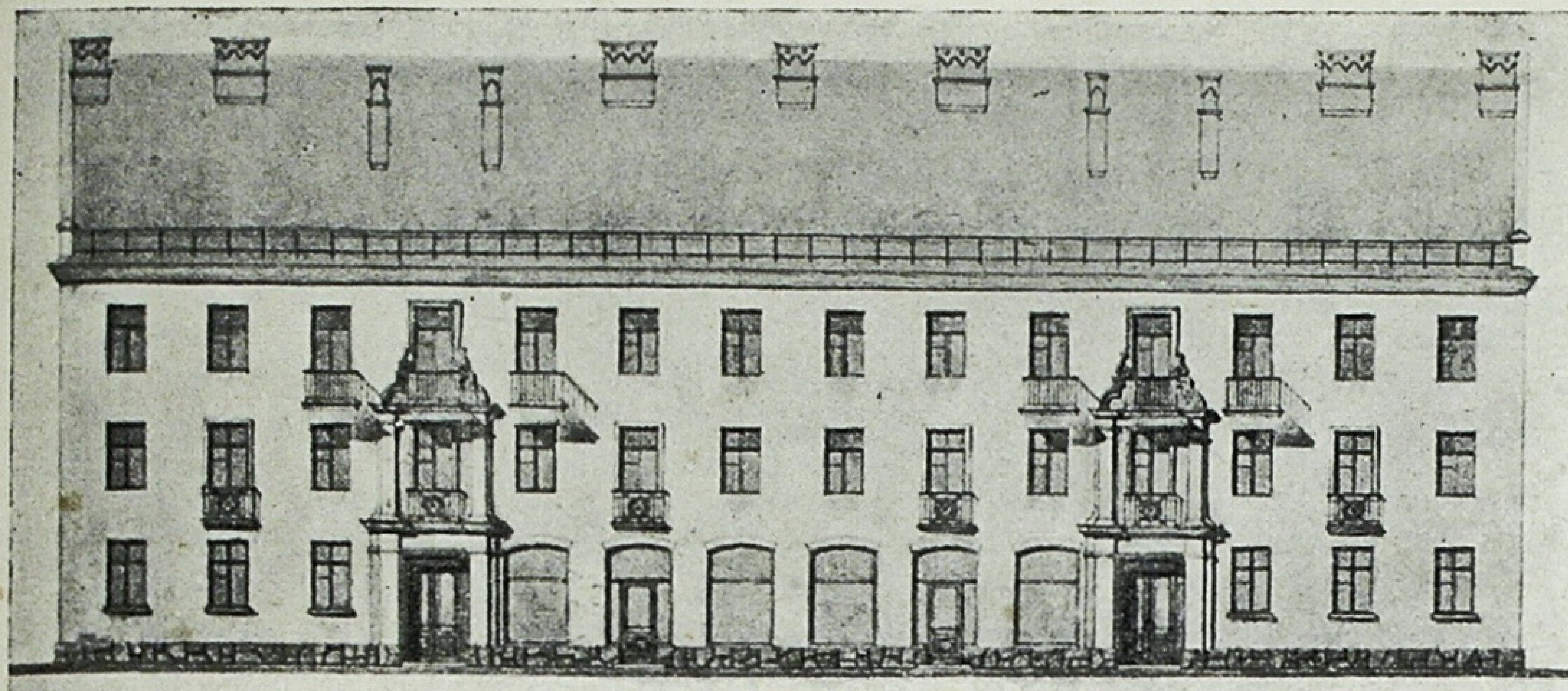
З колективу Укрцивільпроекту слід також відзначити бригаду молодих архітекторів комсомольців, що складається з Г. Л. Майзельс, Т. М. Будянської та І. Г. Ільєнка.

Добру творчу зарядку архіт. Майзельс дістала ще в 1939 році, коли вона працювала на практиці в майстерні академіка архітектури Гольца. По закінченні інституту вона спільно з архітекторами Будянською та Ільєнком склали проект житлового кварталу для заводу Донсода (м. Верхній). В цьому проекті архіт. Майзельс була автором фронтальних будинків.

Архітектори Ф. Я. Лесковой і І. Г. Ільєнко.
Проект клубу в Ромнах. Фасад.

Ph. Leskovoï et I. Ilienko, architectes. Projet de club à Romny. Façade.

Архітектори А. Г. Майзельс і Т. М. Будянська. Проект типового житлового будинку на 21 квартиру.

A. Maïzels et T. Boudianska, architectes Projet d'habitation-type avec 21 appartements.

З останніх робіт архіт. Майзельс слід спинитись на проекті типового житлового будинку на 21 квартиру для будівництва в 1941 р. Цей проект вона виконала спільно з архіт. Будянською при консультації проф. П. Ф. Альошіна. План будинку чіткий, має добрі економічні показники, конструкції розроблені з урахуванням швидкісних методів будівництва. Архітектура проста, має добрі пропорції і цілком відповідає образові житлового будинку.

Слід також відзначити самостійно виконаний архіт. Майзельс простий і економічний у плановому рішенні проект індивідуального житлового будинку. Цей проект схвалив Наркомат комунального господарства УРСР і включив до альбома типового індивідуального будівництва.

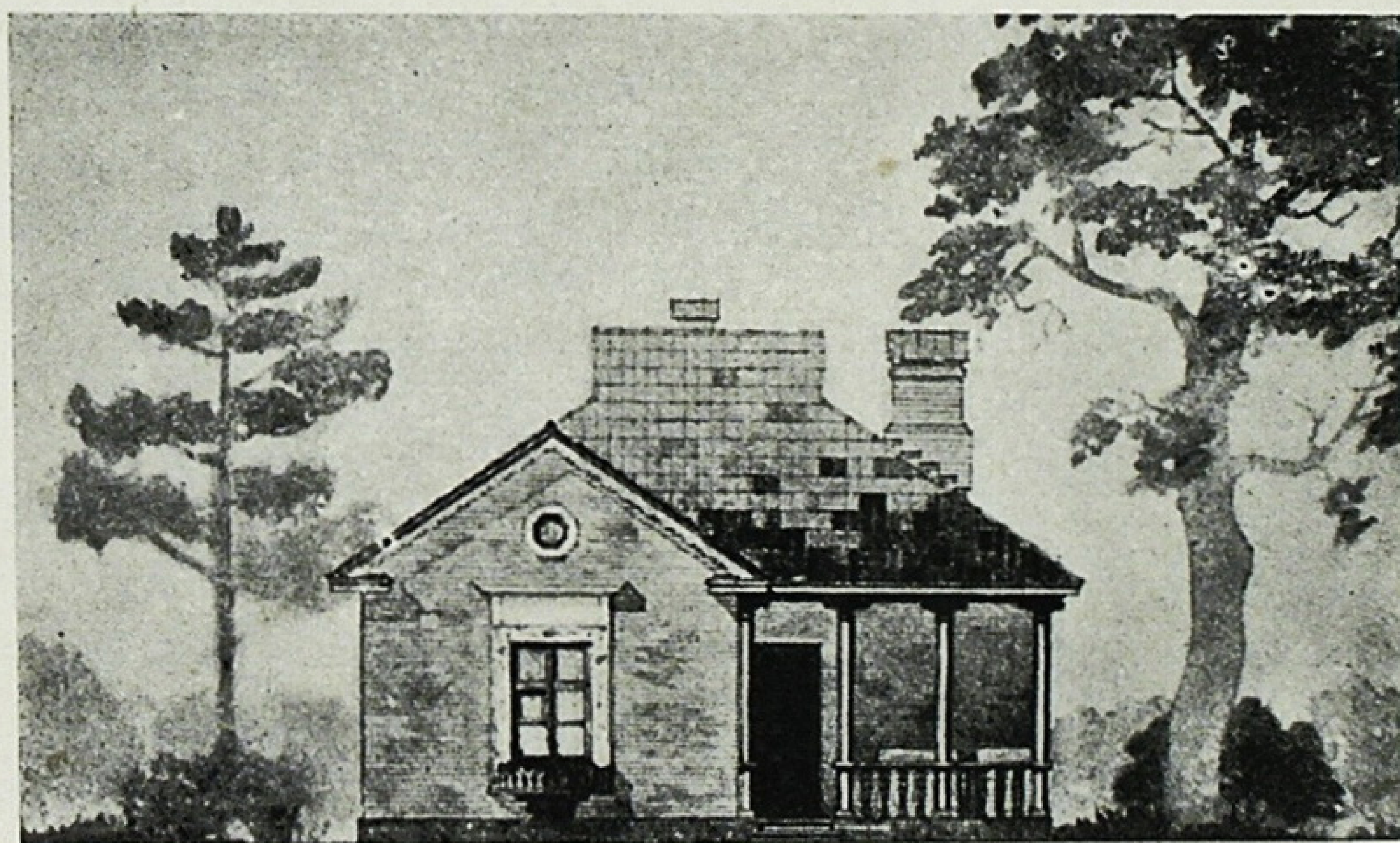
В постійній тісній співдружності з архітекторами середньої і старшої генерації Міськпроекту працюють ростучі молоді архітектори А. В Добровольський, Г. І. Капоровський, Г. А. Благодатний, В. А. Сазанський і ін. Ця тісна дружба в творчій роботі дає підставу говорити не про окремих архітекторів, а про колектив у цілому, який вже має не одне серйозне досягнення в своїй роботі.

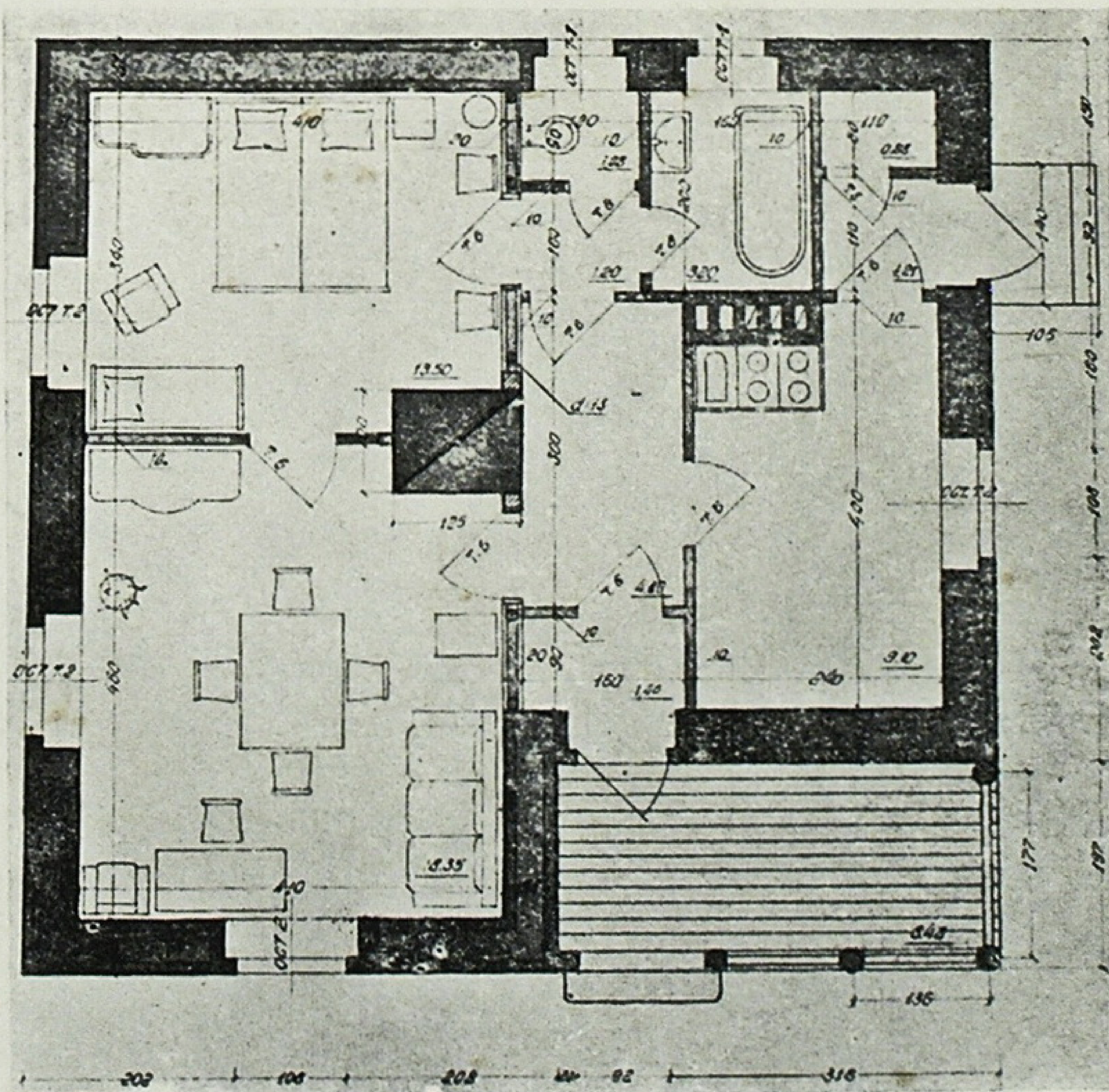
Але якщо в попередніх роботах цього творчого колективу, що не один раз обмірковувались у Спілці і висвітлювались в архітектурній пресі (проект житлового будинку заводу „Більшовик", проект готелю на 500 номерів, проект житлового будинку на вул. Дарвіна), автори намагались відмовитись від „шаблону" в рішеннях архітектури будинків і пробували створити нове архітектурно-композиційне рішення, то дальші проектні роботи цього колективу, особливо, комплекс житлових будинків в районі Брест-Литовського шосе, є нічим іншим, як переспівом цих прийомів, що перетворилися в своєрідний „штамп". „Нові" прийоми їх полягають в створенні плоскісних стін з одночасним насиченням порталів дверних і віконних пройм подрібненими елементами барокко, модерну, ренесансу і інших стилів, з обов'язковим влаштуванням кутового еркера, башти і прорізкою карнизів фронтонами в такому ж стилевому оформленні, як портали.

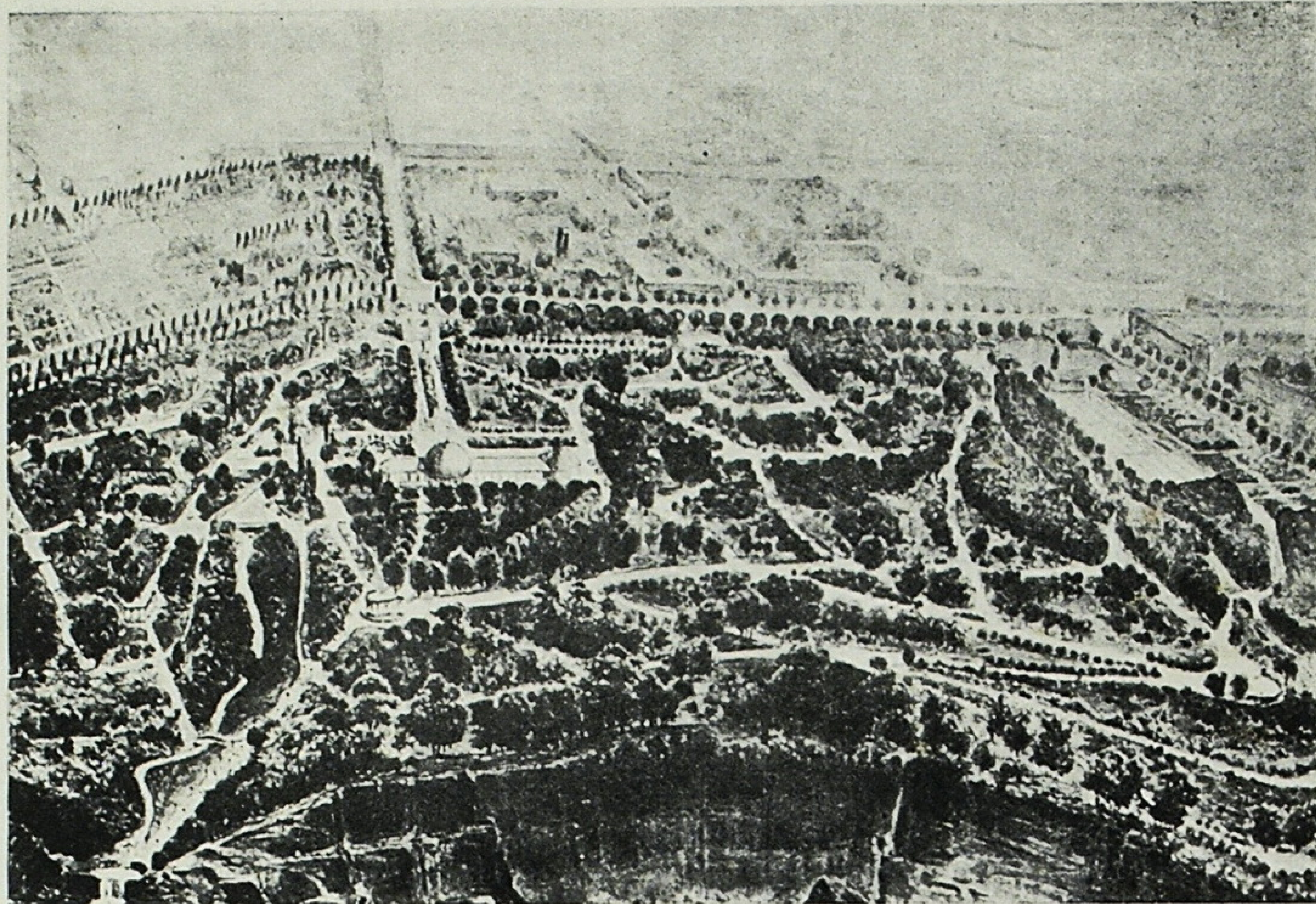
Ці прийоми в створенні „нових" елементів архітектурної композиції колектив молодих архітекторів

Архіт А. Г. Майзельс. Проект індивідуального житлового будинку на 1 квартиру (цегла). Фасад і план.

A. Maïzels, architecte. Projet d'habitation individuelle avec 1 appartement (brique). Façade et plan.

Архіт. І. І. Довгалюк. Проект Ботанічного саду в м. Кам'янець-Подільському.

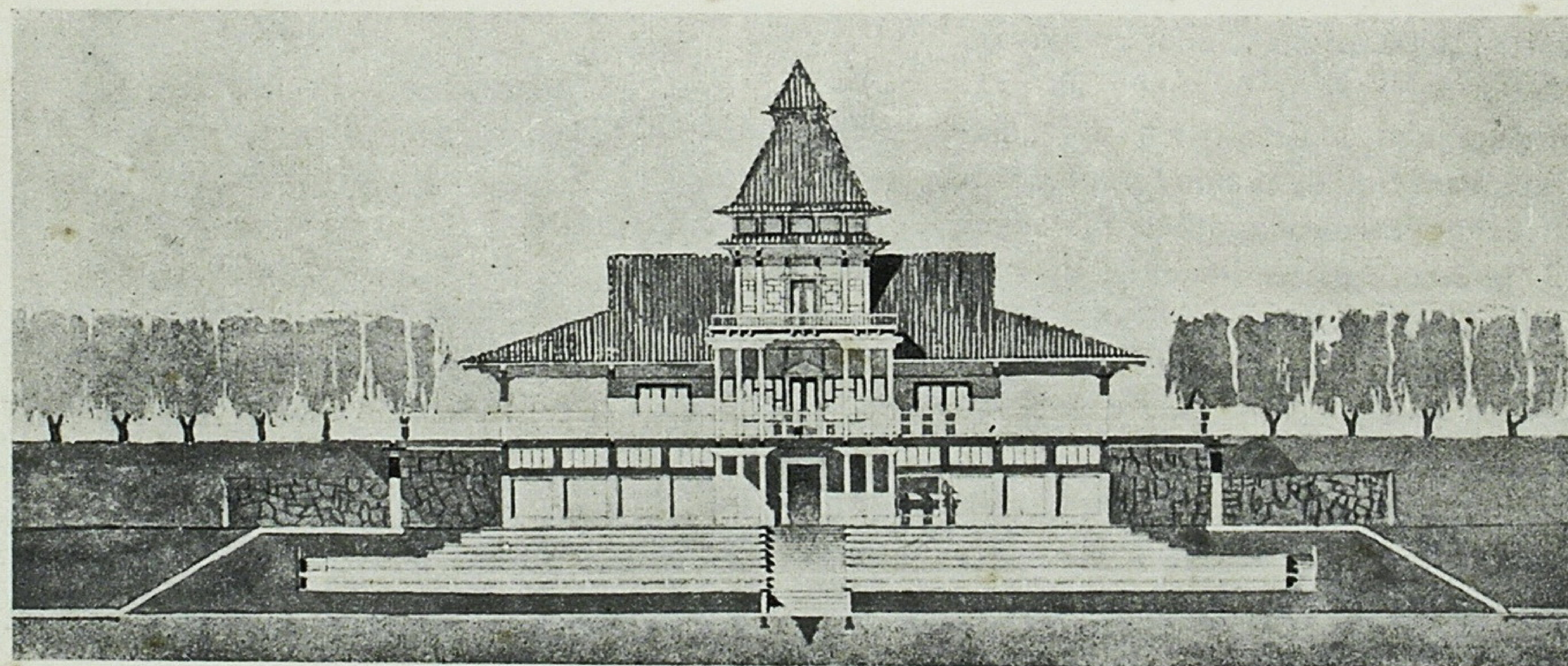
I. Dovhaliouk, architecte. Projet de jardin botanique à Kaméniets-Podolsk.

Міськпроекту почав застосовувати для проектів всяких будівель—для громадських і житлових, для орієнтованих на північ і на південь, для розташованих на основних і на другорядних магістралях міста і т. д. Скрізь вони застосовують однаковий, одноманітний принцип композиції.

На засіданні житлової секції Спілки, під час обговорення проектів житлових будинків у районі Брест-литовського шосе, ряд архітекторів (Каракіс, Барзилович, Костирко і ін.) відзначили, як позитивне явище в роботі колективу, його шукання, прагнення і спроби створити новий образ в архітектурі, але одночасно піддали суворій критиці його „нові" стилеві елементи і прийоми архітектурної композиції.

Прикладом тісної співдружності молодих і старих кадрів є велика творча робота молодого колективу архітекторів Київського Управління міського архітектора (С. О. Гулеватий, І. І. Довгалюк, О. М. Грищенко, І. Н. Каплан, М. Ф. Фрадін і ін.) над складанням генерального плану реконструкції столиці квітучої України—Києва, схваленого керівними організаціями. Здебільшого молоді архітектори цього колективу є районними архітекторами Києва. Вони, під керівництвом старших архітекторів Управління міського архітектора (П. П. Хаустов, А. О. Матушевич і ін.), розробляють детальні проекти планування і реконструкції районів, контролюють забудову міста.

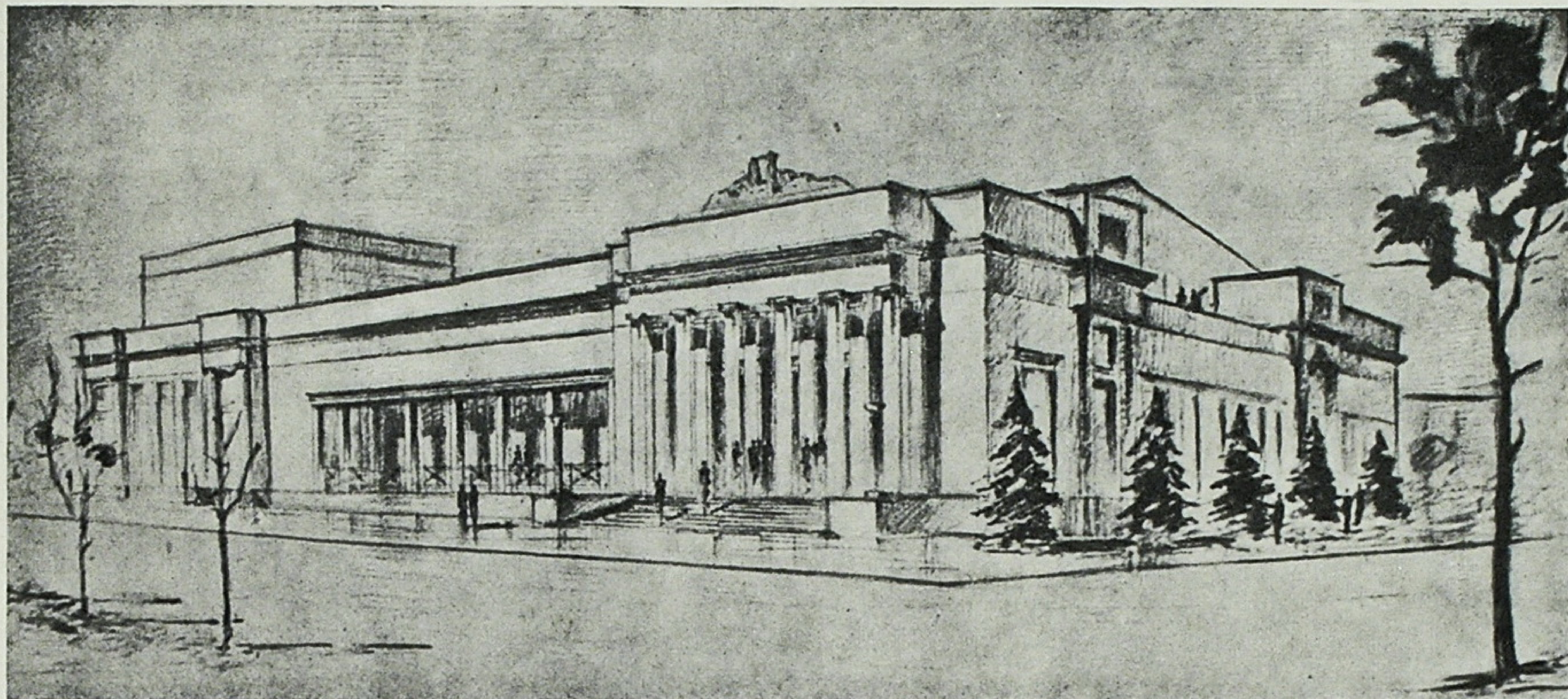
Великий інтерес являє собою проект планування нового Ботанічного саду на 106 га в Печерсько-Звіринецькому районі Києва, складений архіт. І. І. Довгалюком. Спільно з дендрологами і садоводами т. Довгалюк розробив проект засадження і озеленення парку, пов'язавши кожну породу дерев з рахітектурно-просторовим об'ємом парку, з оформленням алей і архітектурою паркових споруд. При-

Архіт. Л. Д. Барабаш. Проект типової водної станції.

L. Barabache, architecte. Projet de station fluviale type.

Архіт. В. М. Беляков. Проект реконструкції театру в м. Ізмаїлі.

V. Bieliakov, architecte. Projet de reconstruction du théâtre à Izmaïl.

близно такими ж методами він в 1939 р. склав детальний проект Ботанічному саду для Кам'янця-Подільського.

З проектів окремих архітектурних споруд, створених архіт. Довгалюком, слід відзначити проект житлового будинку Спиртотресту по вул. Чапаєва № 10 (споруджений), проект денного кінотеатру, проект двохквартирного будинку індивідуальної забудови і ін. В оформленні проекту індивідуальної забудови автор прагнув ввести елементи української народної архітектури.

Детальний проект реконструкції Залізничного району м. Києва, проекти детального планування Лук'янівського майдану, Галицького майдану, селища Станкобуду в Святошині і ін. розробив архіт. С. Є. Гулеватий.

Спільно з архіт. Довгалюком він розробив генеральний план реконструкції і детальний проект першої черги забудови м. Житомира. Проект цей складено з урахуванням максимального використання існуючого житлового фонду, благоустрою та історичних елементів міста. В генеральному плані реконструкції автори дали схему комплексного розвитку міста.

Вдало вирішили вони на місці теперішнього майдану ім. Рози Люксембург адміністративно-культурний центр, де добре розміщено обласний Будинок Рад, музей, новий театр і інші об'єкти. Запроектований на майдані Будинок Рад буде обернений головним фасадом не тільки до вул. К. Лібкнехта, а й до спуску до р. Кам'янки, на зелених схилах якої від будинку до ріки запроектовано систему пандусів і сходів.

Провадячи досить велику творчу роботу, молоді архітектори Управління міського архітектора беруть активну участь у громадській роботі, в пресі тощо.

Різноманітна творча діяльність молодого архітектора Л. Д. Барабаша. Під керівництвом архіт. М. В. Холостенка він бере участь у складанні проекту планування житлового селища Тонкосуконного комбінату і в складанні проекту планування водного комбінату, в якому він є автором типового проекту водної станції і відкритого басейну для плавби.

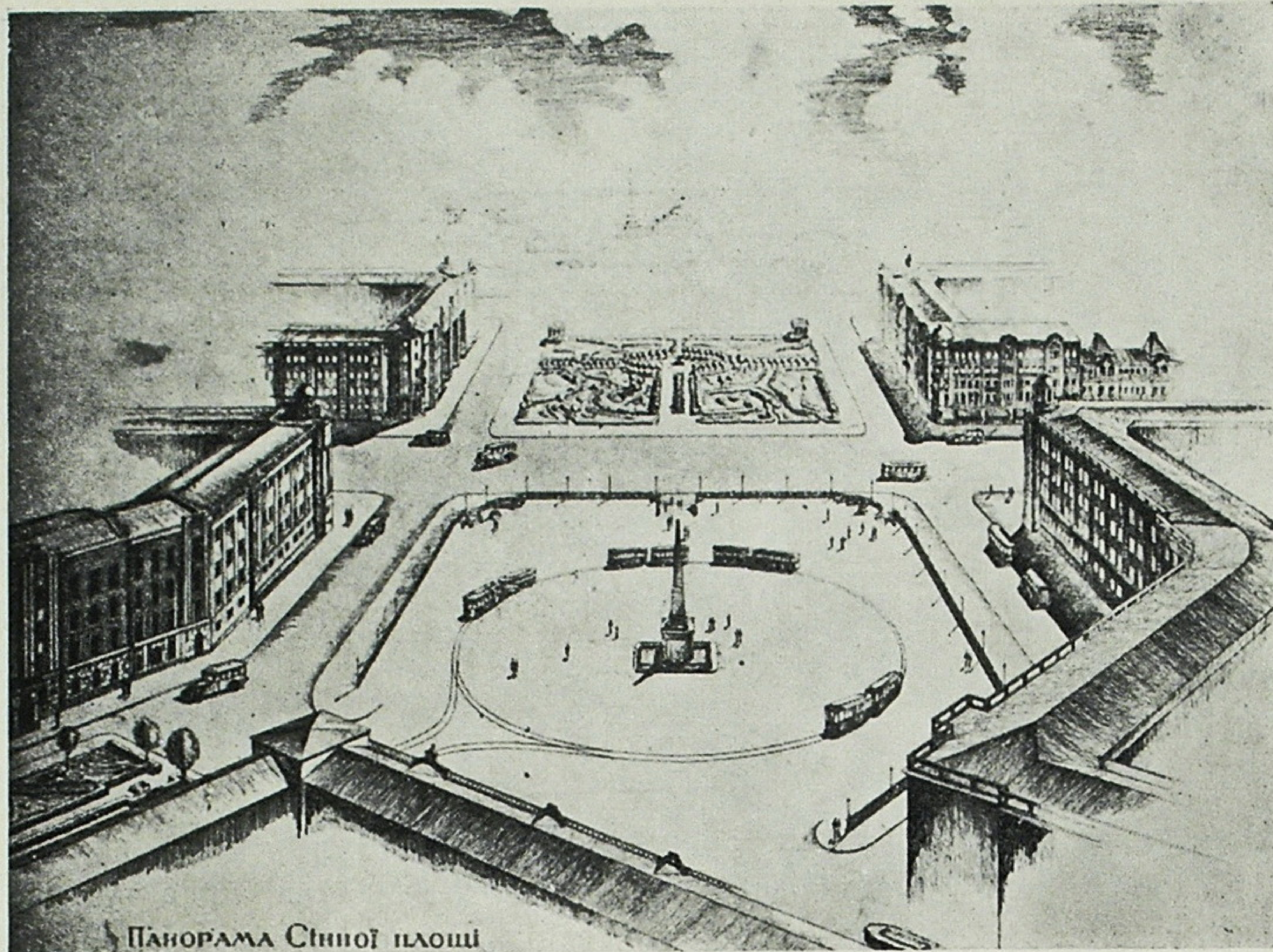
Проект типової водної станції він виконав з дерева. В першому з трьох поверхів цієї споруди він розміщує елінги академічних суден, в другому поверсі розміщені роздягальня і спортивні майданчики, в третьому — кают-компанія. Перед станцією на укріпленому укосі вдало запроектовано трибуни для глядачів, перед якими розташовано басейн для плавби з вишками, щоб стрибати.

Архіт Л. Д. Барабаш самостійно склав проект п'ятиповерхового будинку на 20 квартир по Кудрявській вул. № 8 в Києві і ряд інших проектів.

Архіт. В. М. Беляков. Пам'ятник Петру I в Ленінграді. Малюнок. Туш.

V. Bieliakov, architecte. Monument à Pierre I à Leningrade. Dessin. Encre de Chine.

Архіт Б. В. Гаркавенко. Проект реконструкції Сінної площі в Києві.

B. Harkavenko, architecte. Projet de reconstruction de la Place au foin à Kiev.

Позитивною рисою творчої діяльності молодого архітектора Барабаша є його безпосередня авторська участь у будівництві. Він є одним з архітекторів Києва, який цілком здійснює лозунг: архітектор — на риштовання!

Архіт. В. М. Бєляков — один з багатьох учнів лауреата Сталінської премії проф. В. Г. Заболотного. По закінченні інституту архіт. Бєляков спільно з групою інших молодих архітекторів (Н. Б. Чмутіною, А. Д. Кириндасом Г. І. Граужісом і ін.), під безпосереднім керівництвом проф. Заболотного, бере участь у розробці ескізів внутрішнього оформлення будинку Верховної Ради в Києві.

В 1937—1938 рр., також під керівництвом проф. Заболотного, він складає проект і згодом споруджує будинок лялькового театру на 300 місць в парку піонерів м. Києва. Слід відзначити складність і специфічність цієї роботи, зокрема влаштування сцени. Архіт. Бєляков цілком справився з цією роботою. Архітектуру будинку (особливо форми кронштейнів і парапету) йому цілком вдалось пов'язати з зеленим оточенням, з зеленим масивом саду.

Спільно з архіт. І. Н. Капланом архіт. Бєляков складає генеральний проект реконструкції м. Черкас, розробляє окремі детальні проекти парків, майданів, житлових кварталів, вулиць і т. д., а спільно з архіт. Н. І. Сельцером — генеральний проект реконструкції м. Василькова і ряд інших проектних робіт.

За час перебування на курсах підвищення кваліфікації в Ленінграді, де архіт. Бєляков дістав відмінні оцінки за свої роботи і відзив як про талановитого, ростучого архітектора, він виконав понад 100 акварелей і зарисовок.

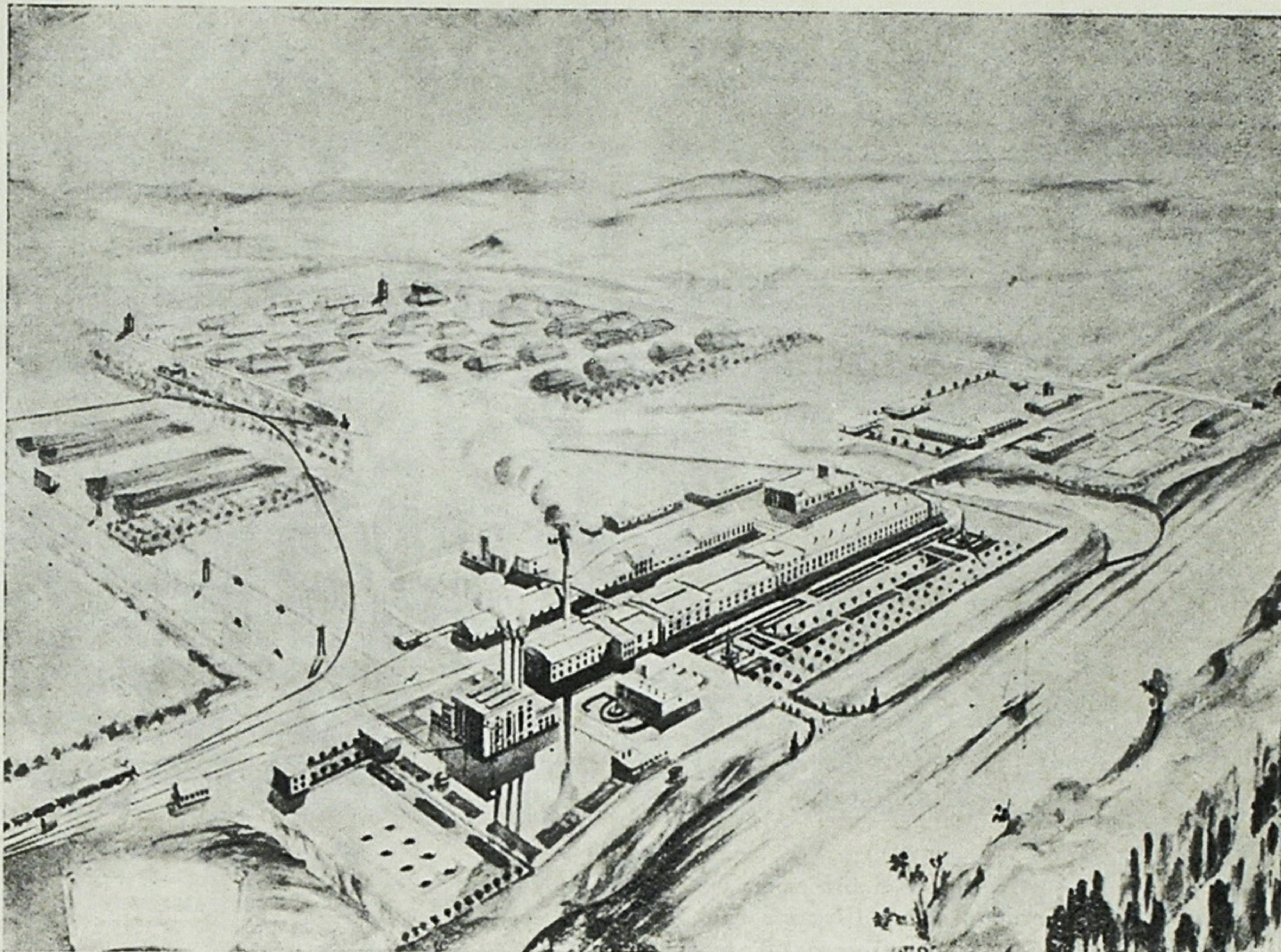
Тепер архіт. Бєляков працює на посаді головного міського архітектора м. Ізмаїла, де він склав проект надбудови і внутрішнього оформлення будинку обкому КП(б)У. Його остання робота в Ізмаїлі — проект реконструкції міського театру на 700 місць з старого будинку аудиторії кол. „Музическу", заслуговує на серйозну увагу. За проектом в театрі споруджується новий вестибюль з роздягальнею, збільшується фойє, вдвоє розширюється коробка сцени і зовсім змінюється архітектурний вигляд будинку. Головний вхід підкреслюється виступним портиком з парадними сходами в 13 м шириною.

Багатогранна творча діяльність талановитого молодого архітектора Бєлякова. Систематична його робота над оволодінням малюнком і кольором в поєднанні з практичною роботою в проектуванні виковує в ньому неабияку архітектурну майстерність.

Молодий архітектор-висуванець Б. В. Гаркавенко свою дипломну роботу виконував у 1934—1935 рр. за реальним завданням на тему: „Генеральний план реконструкції м. Городниці". Це була визначна робота, з якої керівництво Городниці згодом багато дечого використало для реконструкції і забудови міста.

Під час роботи в 1939—40 рр. в Київському Управлінні міського архітектора архіт. Гаркавенко склав детальний проект планування Сінного майдану і Урядового майдану (в основному їх прийнято для здійснення), а також провів велику цікаву роботу над перспективною панорамою Києва.

Архіт. С. П. Мороз. Проект промислового комбінату.

S. Morose, architecte. Projet de combinat industriel.

Архіт. Гаркавенко—молодий, енергійний і ростучий у своїй творчій роботі архітектор. Тепер він працює на посаді міського архітектора м. Львова.

Молодий архітектор С. П. Морозов (спільно з архітекторами Шулькевичем і Жуковим) є автором проекту житлового будинку начскладу на 144 квартири в Києві на вул. Січневого Повстання. В цьому об'єкті автор вдало вирішив підходи до будинку, архітектуру будинку вирішено в вертикальному члененні з проробкою центральної частини і торців.

Та ж бригада виконала проект внутрішнього оформлення Будинку Червоної Армії, а також, при консультації проф. О. М. Вербицького, склала проект п'ятиповерхового будинку на 33 квартири для спеціалістів Південно-Західної залізниці.

З 1936 р. і досі архіт. Морозов працює в проектній організації „Гипромбума" старшим архітектором і заступником керівника будівної групи. За цей період архіт. Морозов запроектував ряд промислових споруд і виконав проекти планування і забудови кількох житлових селищ. Слід відзначити чіткий за своїм плануванням і вдалий в об'ємно-просторовому рішенні проект московської макулатурної паперової фабрики, виконаний архіт. Морозовим при консультації проф. Вербицького. Тут інтересний своєю простотою і чіткістю проект генерального плану. Основні будівлі автор розміщує в три паралельні лінії. Головний корпус при довжині в 252 м конструктивно поділений на дві частини—двохповерхову, з суцільними цегляними стінами, і одноповерхову, виконану в вигляді двохпрогінних залізобетонних рам з цегляним заповненням. Це конструктивне і функціональне рішення плану відбито і в архітектурному оформленні фасаду.

Червону лінію житлового селища фабрики автор запроектував з відступом від шосе на 12—15 м. Середню її частину вирішено з великим западаючим курдонером. В рішенні фасадів кварталу автор підкреслив об'ємно-просторову композицію. Для цього наріжні будинки курдонера запроектовано в 5 поверхів, висота інших будинків—4 поверхи.

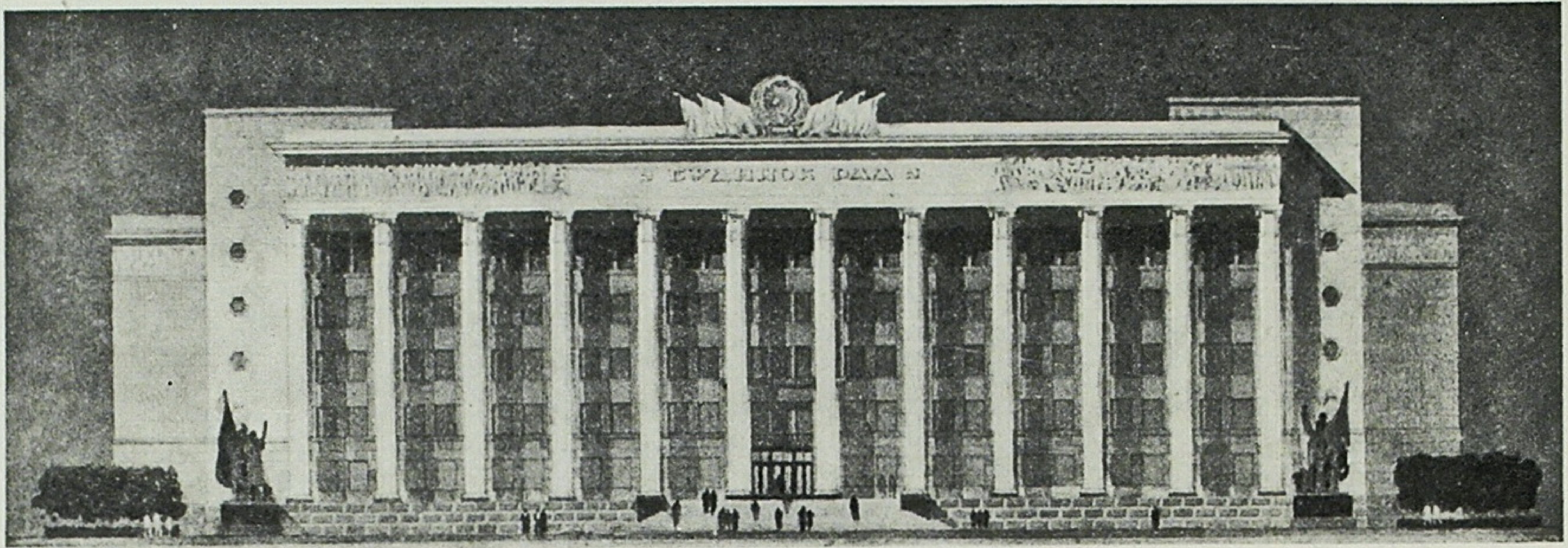
Архіт. Морозов виконав і здійснив у натурі ряд великих проектних робіт, що заслуговують на увагу. Його досить широка творча діяльність мало відома київській архітектурній громадськості, але тут позначається властива цьому творчому працівникові більшовицька скромність.

Багато молодих архітекторів Києва сповнені прагнення підвищити свою художню культуру, вони віддають свій вільний час, особливо екскурсії і відпустки, роботі над малюнком, живописом, офортом (архітектори Добровольський, Криворучко, Ліськовий, Дзбановський, Крамер і ін.). Ряд молодих архітекторів освоюють так необхідну для практичної творчої діяльності архітектора, марксо-ленінську науку, працюючи на філософських факультетах вечірніх університетів марсизму-ленінізму (архітектори Іванченко, Гулеватий, Грищенко, Рабинович і ін.).

В основному молоді архітектори Києва являють собою один з здорових, життєздатних і квітучих паростків загального колективу українських архітекторів. В тісній творчій співдружності з старшою і середньою генерацією вони створять нові художні зразки архітектури, співзвучної нашій великій Сталінській епосі.

Творчість молодих архітекторів Харкова

Проф. Я. А. Штейнберг

Архітектори Г. І. Лебединський і А. М. Мороз (консультація проф. Я. А. Штейнберга). Проект Будинку Рад у Ворошиловграді. Головний фасад. 1939.

G. Lebedynski et A. Morose, architectes (consultant—professeur J. Steinberg). Projet du Palais des Soviets à Vorochilovgrade. Façade principale. 1939.

Молоді архітектори, попадаючи з шкільної парти в проектну організацію або майстерню, часто опиняються в умовах самостійних, відповідальних творчих працівників. Такий стан для багатьох не тільки не дає користі, а навіть шкодить. Не зважаючи на те, що навчальні програми в вузах безперечно наближені до потреб життя, все ж перебування на практичній роботі вимагає дальшої праці над собою під керівництвом досвідченого майстра. Сміливі дерзання молоді в шуканні нової архітектурної форми, в поєднанні з досвідом керівника, що володіє глибоким знанням матеріалів, технічних умов, дає позитивні наслідки. Навпаки, відданий самому собі, не маючи підтримки від досвідченого керівника, молодий спеціаліст може кращі свої задуми зробити нереальними, необгрунтованими, нездійсненними. Відсутність досвідченого керівництва молодими архітекторами іноді спричинюється до припинення їх росту, послаблення вимог щодо себе; залишившись без керівництва, молоді архітектори іноді кидаються від абстрактної формотворчості до іншої крайності—надмірного, сухого практицизму.

Потреба своєчасно дістати пораду, вказівки і здорову критику така значна, що часто при виконанні відповідальних робіт молодь об'єднується в бригади. Таке співробітництво в ряді випадків стає згодом творчою необхідністю для кожного члена бригади. Ця форма колективної творчої праці, при вдалому доборі членів бригади, сприяє ростові кожного з них, підвищує ідеологічну принципіальність і якість самої роботи.

В Харкові є ряд вдалих об'єднань. Бригади в складі архітекторів Г. І. Лебединського і А. М. Мороза, В. М. Голштейна, І. Н. Закова та Р. Р. Клікса, Л. Г. Любарського і А. А. Шуміліна та інші довели, що з кожною виконуваною ними роботою вони все більше й більше ростуть.

Перша значна робота архітекторів Г. І. Лебединського і А. М. Мороза—проект Будинку Рад у Ворошиловграді—на конкурсі дістала найвищу оцінку (перше місце). Вони багато працювали разом над проектуванням житла, клубів і інших споруд у Харкові і Донбасі. Дуже багато з запроектованого ними споруджено.

Проект Будинку Рад у Ворошиловграді, виконаний в 1939 р., відбиває сталі творчі позиції авторів. Просте, суворе планування майдану прямокутної форми відкриває величний образ Будинку Рад. Методом соціалістичного реалізму автори вирішують тут ряд дуже важливих проблем. Не зважаючи на свої значні розміри (100 м довжини по фасаду, 50 м глибини і 5 поверхів висоти), будинок виходить на майдан простим об'ємом. Розміри майдану перед будинком і видимість його на великій відстані потребували крупних членень. На головному фасаді застосовано на 5 поверхів один ордер. 12 колон розміщуються в спокійному ритмі і при простоті форми забезпечують необхідну скульптурність і світлотінь фасаду, враховуючи його орієнтацію на північ. В розвиненому в висоту фризі, захоплюючи протяг трьох прогонів колон зліва і справа, скульптурний барельєф розкриває картину боротьби, перемог і будівництва соціалізму.

Центральну частину будинку завершує герб на

фоні прапорів. Широкі сходи на три прогони колон підводять до будинку. Колонада встановлена на гранітному, грубо обтесаному стилобаті, уміщеному між двома п'єдесталами з полірованого граніту. Ці п'єдестали увінчані чавунними виливаними скульптурними групами на тему, зв'язану з лівим і правим барельєфами у фризі. Конструктивність і декоративність, взаємно доповнюючись, сприяють виразності споруди.

Композиція в цілому і окремі деталі будинку свідчать про почуття міри. Додаткова декоративність пошкодила б, перенаситила б будинок деталями. Зменшення декоративних деталей оголило б його конструктивну схему і зробило б будинок аскетичним. Розумна помірність сприяє правдивості і справляє враження сили, бадьорості, певності й радості.

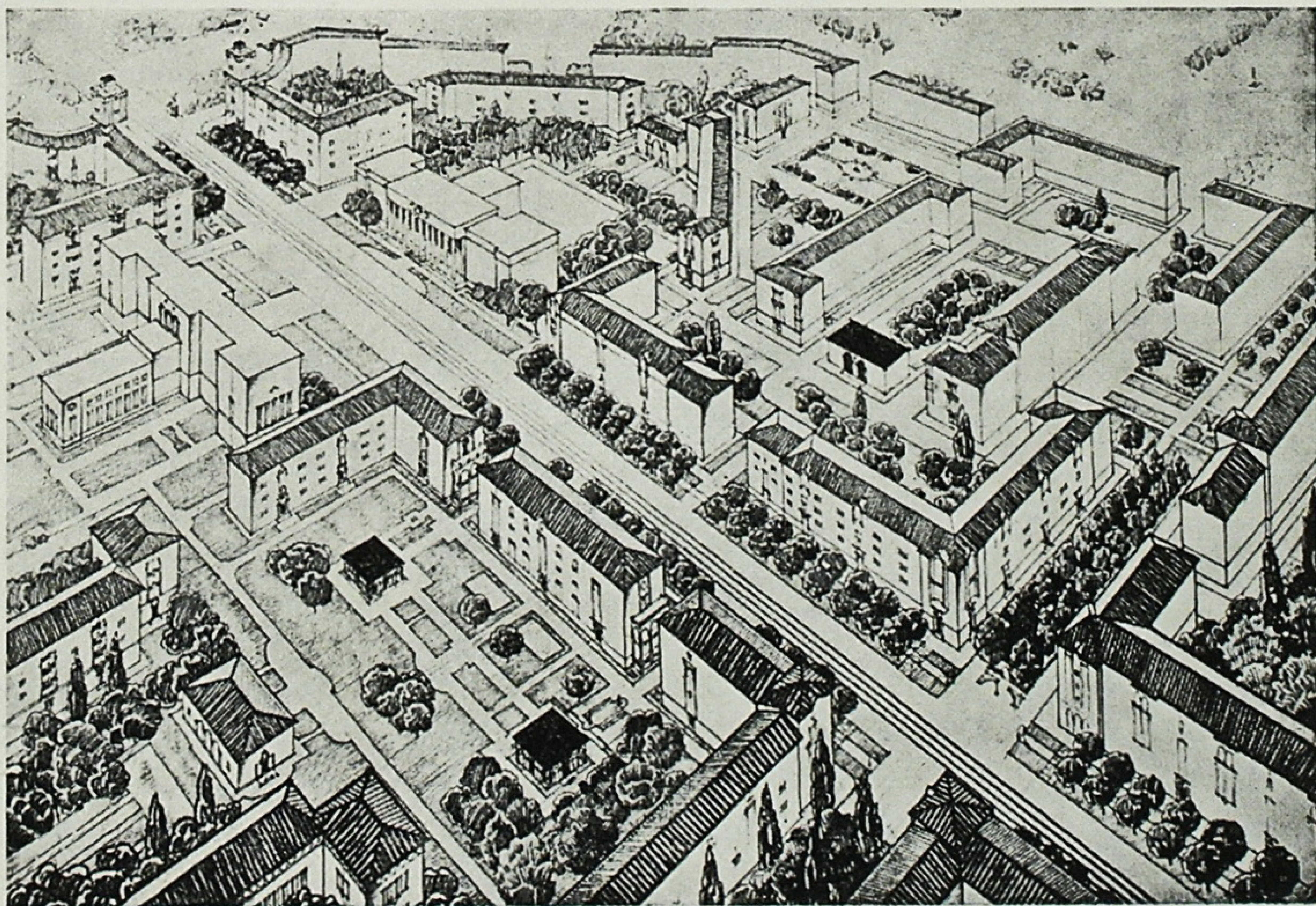
В плані цей будинок добре скомпонований. Центральний широкий корпус двохбічної забудови зв'язаний з боковими корпусами однобічної забудови коридорів. В центрі розміщується група приміщень головного залу, утворюючи таким чином два великих відкритих парадних двори-курдонери. Кубатура будинку дорівнює 52000 куб. м.

Невеликий, але інтересний проект типового кінотеатру на 300 місць роботи цих же авторів дістав третю премію на всесоюзному конкурсі. Майже квадратний план розмірами 23,3 м на 22,8 м має невеликі виступи сходових кліток на бокових фасадах. Цілковита однотипність прогонів у планах, єдина відстань конструкції 550 × 450 см не перешкодили авторам домогтись дуже чіткого графіка руху і парадності основних великих приміщень. Фойє має естраду і добре освітлюється денним світлом. Так само добре освітлюється денним світлом і зал для глядачів, хоч таке освітлення і не є обов'язковим. Наявність денного освітлення в цьому залі дає змогу використовувати його для зборів і забезпечує нормальну вентиляцію. При екрані передбачено естраду з невеликими приміщеннями. Цей вдалий в плановому рішенні проект не дістав вищої оцінки тільки через певну недоробленість фасаду. Компактність рішення дала авторам змогу знизити кубатуру будинку до 4600 куб. м, тобто кубатура менша, ніж була визначена в конкурсному завданні.

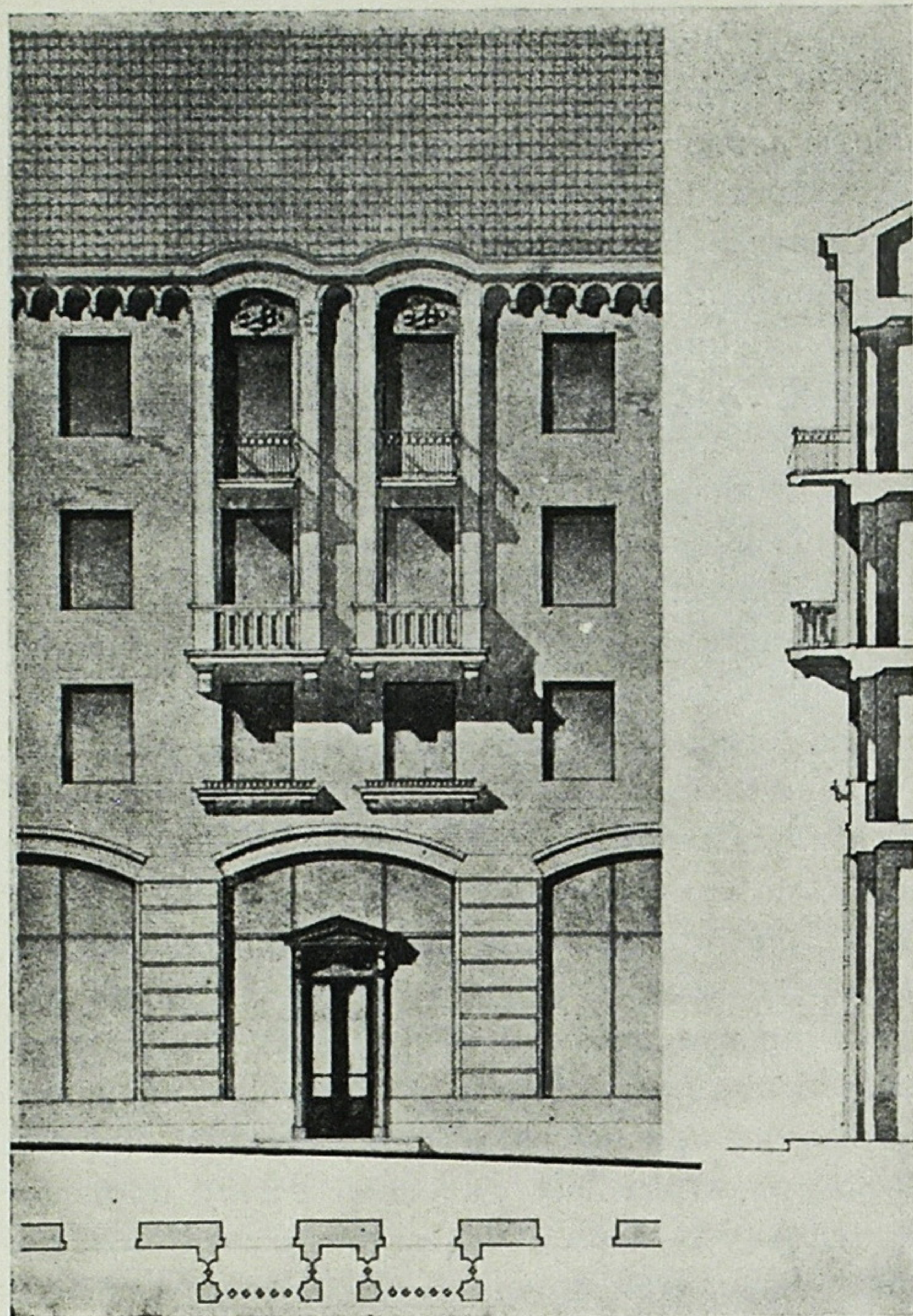
Над питаннями спрощення ряду технічних прийомів, організації робочого місця архітектора періодично працює винахідницька думка архіт. А. М. Мороза. Так, він розробив і запровадив у практику ряду проектних майстерень і вузів роликові рейсшини, трикутник золотого перерізу, пропорціональний циркуль, механічний масштаб, трилінійку з обертовим шарніром в вершині, стіл для рисування і ряд інших удосконалень. Розроблені ним модульні таблиці для проектування споруд в цегляній кладці (видання Діпроміста, Харків, 1939) стали корисним посібником як при ескізному проектуванні, так і в стадії розробки робочих рисунків. Багато пропозицій архіт. А. М. Мороза популяризував Комітет в справах будівництва при РНК СРСР.

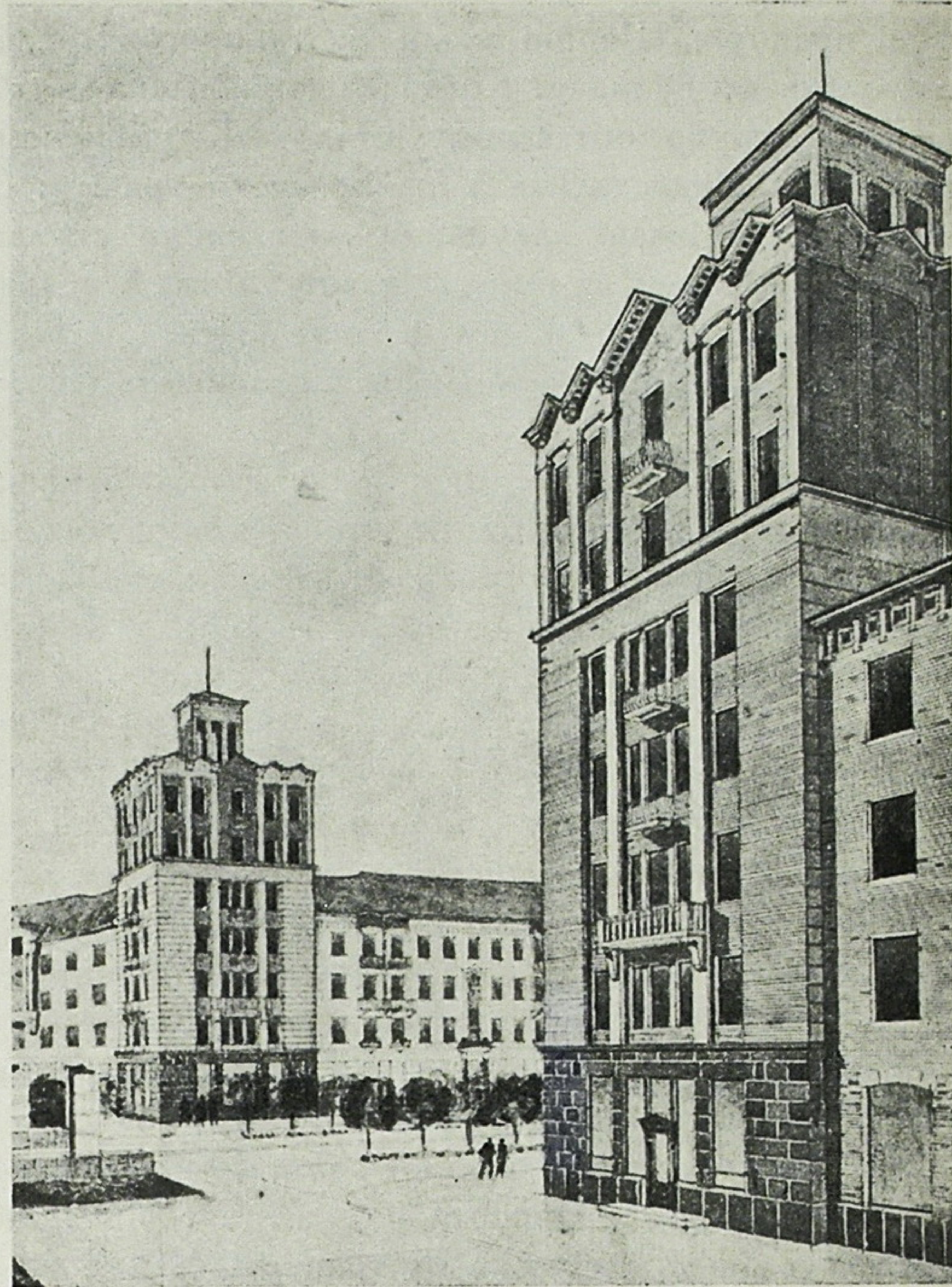
Глибиною проробки і широтою охоплення теми інтересний проект цих же авторів планування і забудови нового житлового району Вознесенки в Запоріжжі. Розвиток м. Запоріжжя має напрям в бік моста. Безпосередньо від залізничного мосту, на якому тепер закінчується установка ферм, починається новий район Вознесенки, де розміщується будів-

Архітекори А. Е. Аль, Г. І. Лебединський і А. М. Мороз (консультант—проф. Я. А. Штейнберг). Запоріжжя. Планування Вознесенки. Перспективний вид. 1941.

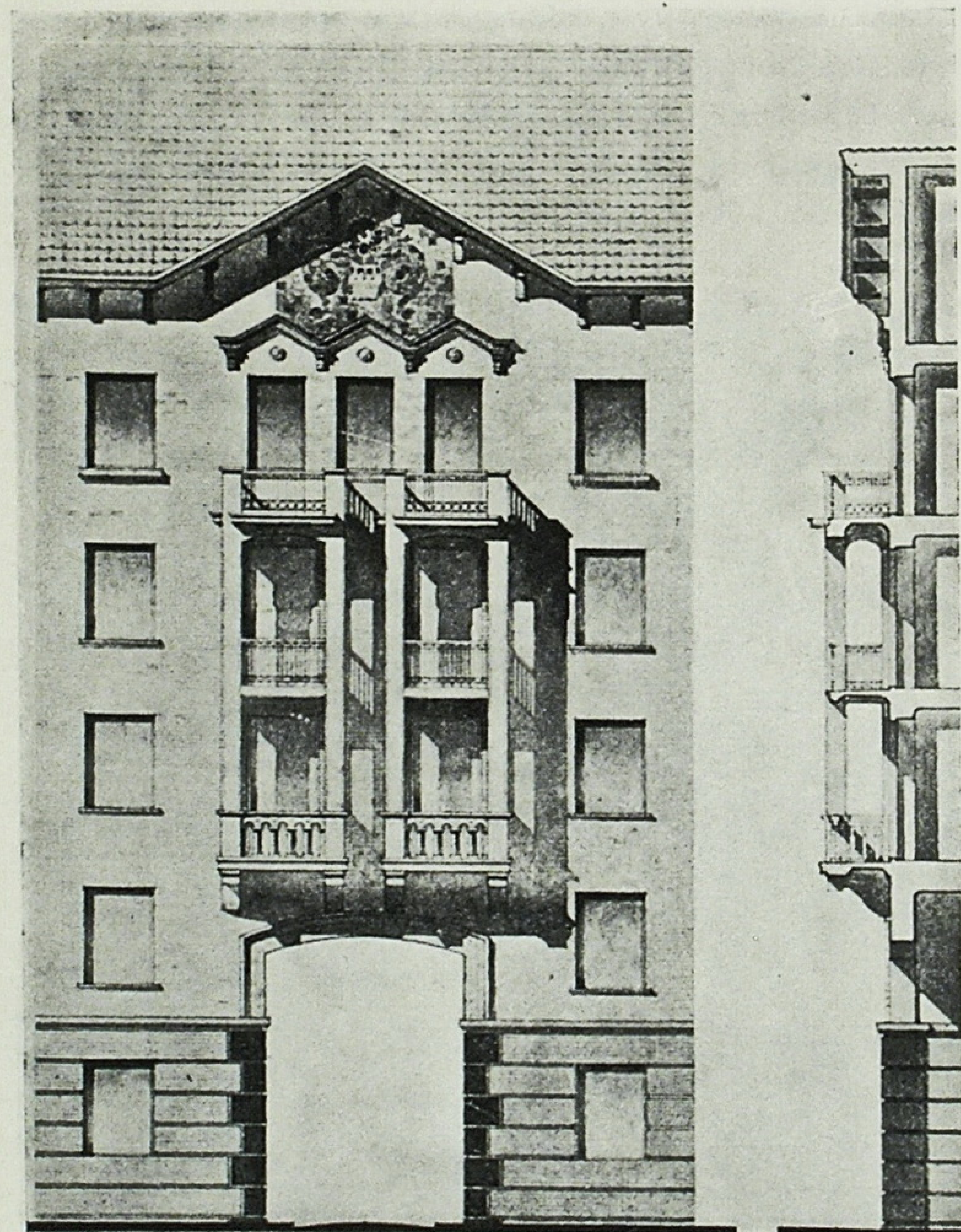
A. Ale, G. Lebedynski et A. Morose, architectes (consultant—professeur J. Steinberg). Zaporogié. Planification de Voznessenka. Vue perspective. 1941.

Запоріжжя. Вознесенка. Перспектива житлових будинків з боку нового мосту (автор — арх. Г. І. Лебединський). Ліворуч—фрагменти житлових будинків (автори—Г. І. Лебединський і А. М. Мороз).

Zaporogié. Voznéssenka. Perspective des habitations du côté du nouveau pont (auteur—arch. G. Lebedynski). A gauche — fragments des habitations (auteurs—G. Lebedynski et A. Morose).

ництво нових житлових кварталів. В основу цього проекту покладені нові планувальні принципи. Серйозно розроблено розміри кварталів, пропорції сторін для скорочення числа виїздів на транспортні магістралі, профілі і розміри вулиць, розкриття внутріквартального простору на вулиці, рішення внутріквартальних просторів і озеленення їх тощо.

На цьому об'єкті бригада на чолі з архітектором А. Е. Аль провела велику дослідницьку роботу при вирішенні планування нових кварталів. Чергуючи графічну роботу з роботою в пластеліні, бригаді вдалось перевірити ряд планувальних рішень і спинитись на кращому. Простота конфігурації кварталів, досить великі їх розміри були одержані в результаті тривалих шукань.

Захопливою проблемою було вирішення всіх житлових споруд кварталу в натуральних матеріалах: цеглі, майоліці, камені, черепиці. До того ж цегла на місці може бути одержана двох видів—світлосіра і червона, що теж дало можливість знайти цікаве рішення. Деякі будинки, вирішені цілком в тому

чи іншому матеріалі, залежно від їх оточення, являють собою додаткові кольорові вкраплення в ансамблі споруд. В різних випадках один матеріал доповнюється другим; при цьому, якщо основним провідним матеріалом є світлосіра цегла, то червона цегла набуває характеру декоративних вставок, поясів вертикальної, горизонтальної або узорної трактовки. Навпаки, при основній червоній цеглі світлосіра цегла набуває характеру декоративного елементу. Деякі будинки вирішені цілком в тому чи іншому матеріалі в зв'язку з своїм планувальним розміщенням.

Для більшої різноманітності будинки і архітектурно розрізняються за своєю композицією і деталями. Так, у північних фасадах ширше застосовано кольорову майоліку і рельєфні деталі. На південних фасадах запроектовані еркери і балкони.

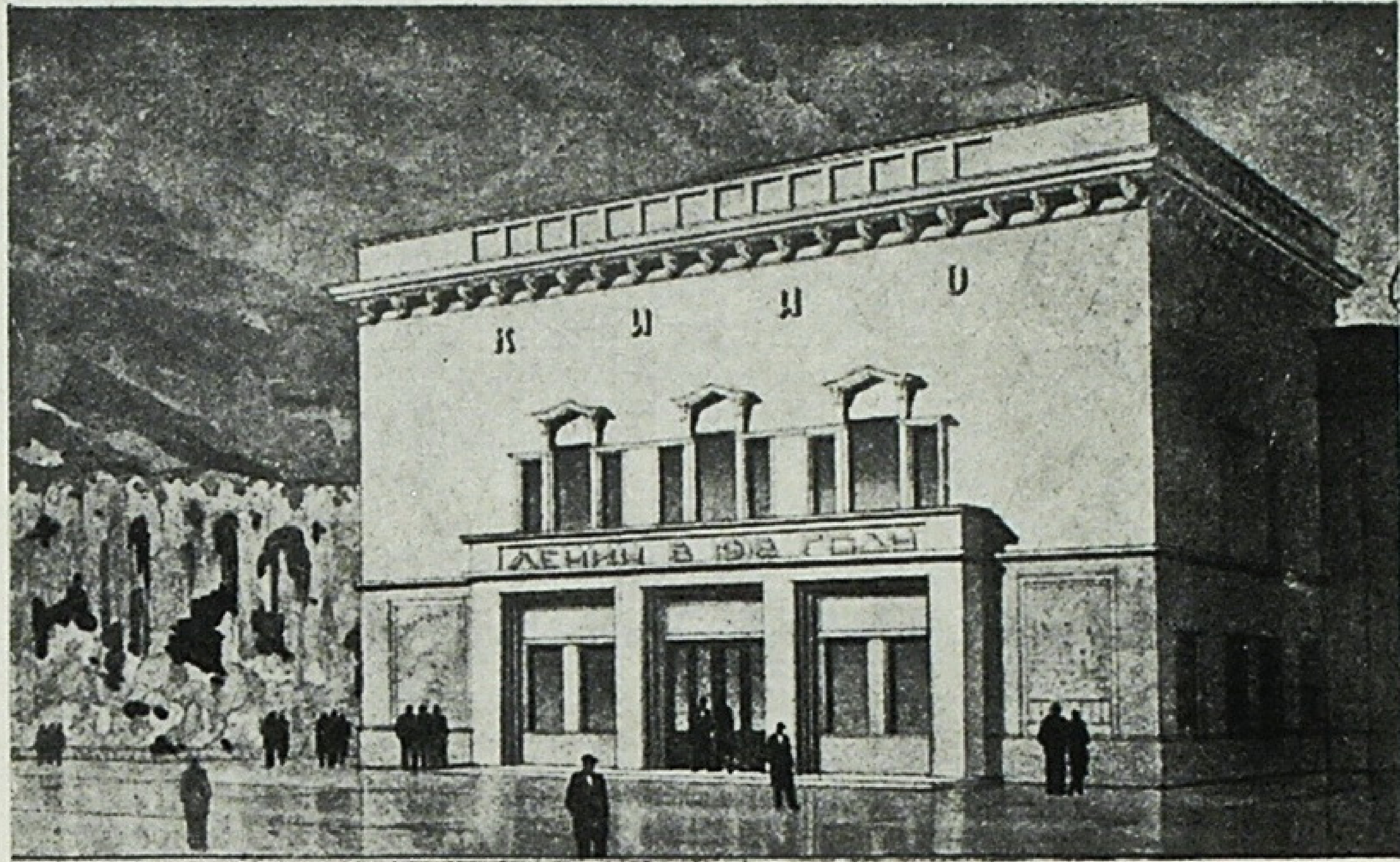
Кожний квартал закріплювався за окремим архітектором, але робота постійно взаємно перевірялась і обговорювалась; цим самим було забезпечено збереження єдності архітектурного задуму і різноманітності індивідуальної композиції кожного будинку.

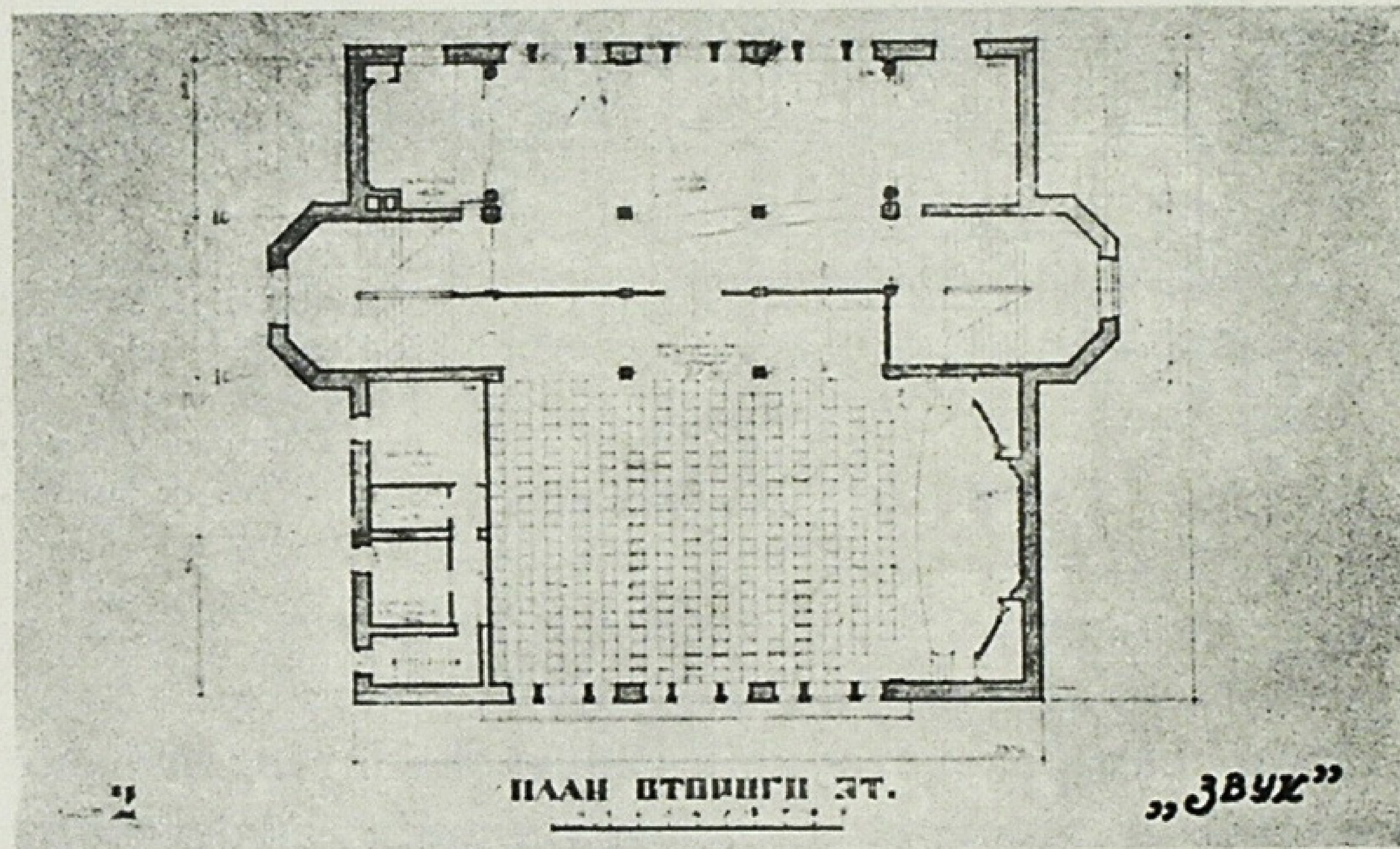
В наше завдання не входить докладно спинятись ні на розгляді планувальних принципів, ні на архітектурі окремих ансамблів. Хотілося б, проте, навести деякі рисунки фрагментів будинків, оскільки у нас дуже мало є літературних джерел з архітектури цегляних споруд.

Перші два будинки від мосту утворюють у плані півколо і є ніби ворітьми—порталом у новозабудовуваній частині міста. Ці будинки запроектував архіт. Г. І. Лебединський. Їх видно з дуже великої відстані, а тому виникла потреба ввести в них висотні частини-башти. З висоти цих башт відкриється чудовий пейзаж на задніпровські далі, на приборканий Дніпро, Дніпровську гідроелектростанцію, шлюз, канал, стояки і масивні ворота шлюза. Силуети обох будинків вирішені однаково, але в деталях є відміни, і це сприяє збагаченню й різноманітності архітектурної форми.

В тому ж кварталі в будинку, що виходить в бік залізниці, введено трьохповерховий ордер в вигляді портика з балконами, оскільки цей будинок буде видно з дуже великої відстані і даний прийом забезпечить враження легкості.

Будинок, фасад якого займає всю довжину кварталу, архіт. А. М. Мороз вирішив в спокійному ритмі почережних балконів-еркерів з осями головних входів у будинок. Завершується будинок з двох боків ризалітами, пов'язаними з будинками, розташованими по другому боці вулиці. В центрі всього будинку, підкреслюючи головну вісь всієї композиції, вміщено широкий проїзд у квартал. На цій же осі у фронтоні будинку запроектовано кольоровий майоліковий фриз.

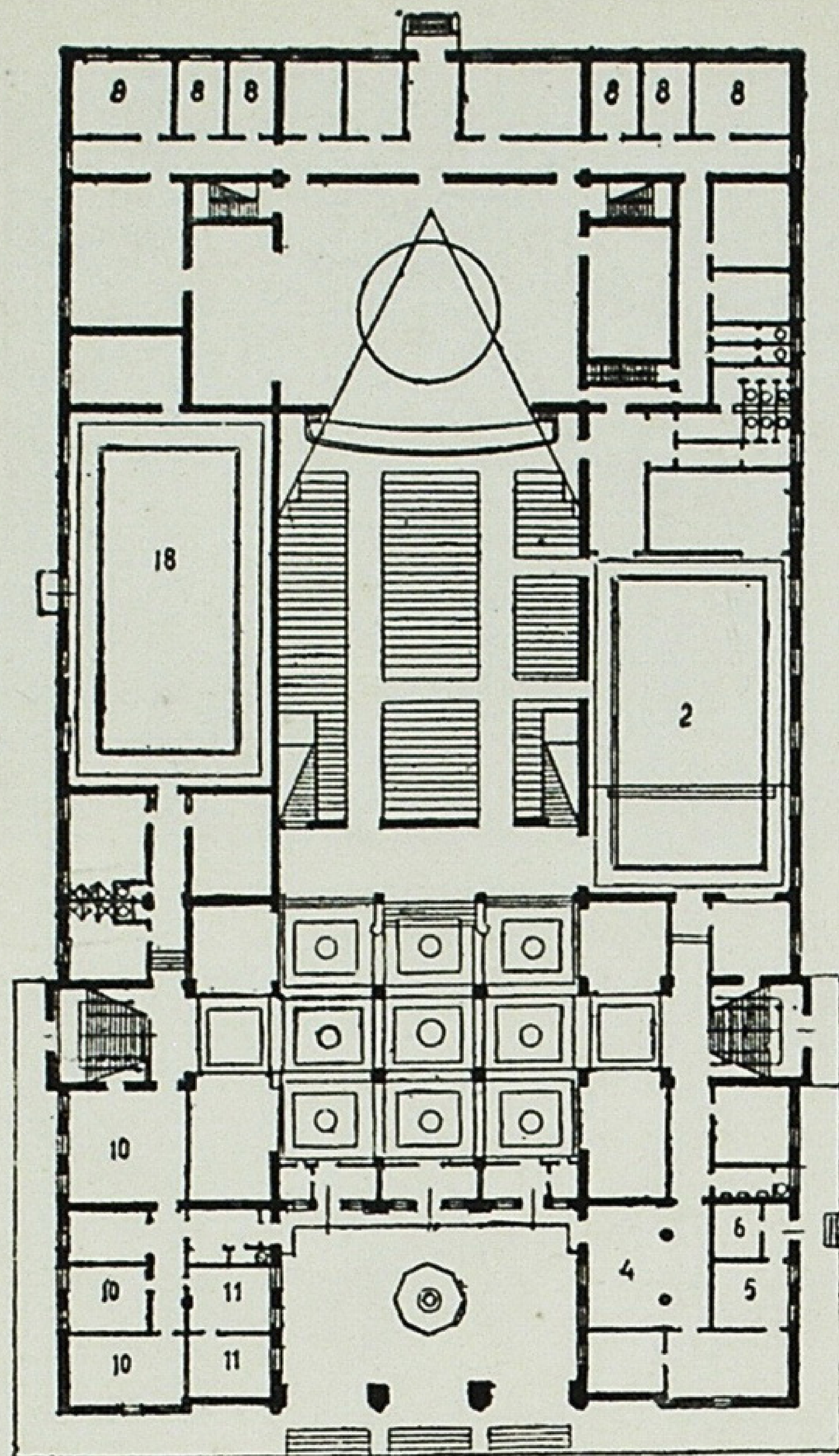

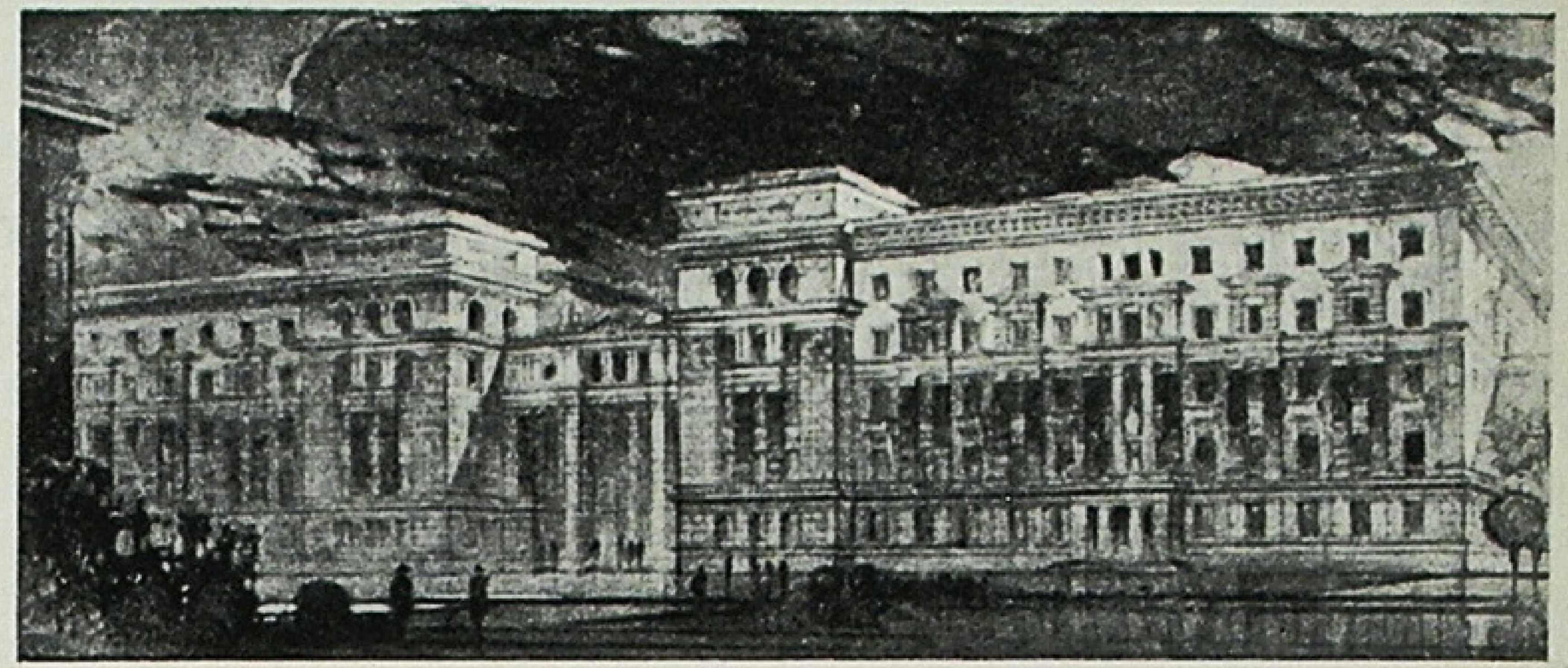
Архітектори Г. І. Лебединський і А. М. Мороз. Проект типового кінотеатру на 300 місць. Перспектива і план 2 поверху. 1940.

G. Lebedynski et A. Morose, architectes Projet de cinéma-type pour 300 personnes. Perspective et plan du 1-er étage. 1940.

Широка архітектурна громадськість обізнана вже з творчою діяльністю бригади молодих архітекторів, що складається з архіт. В. М. Голштейна, І. Н. Закова і Р. Р. Клікса. Їх праці неодноразово друкувались в архітектурній пресі. Цікавий метод їх колективної роботи. До початку проектування вони звичайно обговорюють завдання на проектування. Потім протягом кількох днів кожний з них окремо від інших складає ескіз—провадиться ніби внутрішнє змагання. Колективно обмірковуючи і критикуючи поданий матеріал, бригада відзначає краще в кожному рішенні, не беручи найчастіше ні одного з ескізів за основу. Дальше складання ескіза провадиться спільними силами, відкрито, з широкою критикою і обговоренням всіма членами бригади роботи на різних стадіях. Таким методом, зокрема, був запроектований клуб на 600 місць. Цей проект відзначено першою премією на Всесоюзному конкурсі в Москві в 1940 р. В ньому привертає увагу дуже компактне рішення, проста конфігурація плану, хороший графік руху, а також простий виразний образ будинку в цілому.

Архітектори В. М. Голштейн, І. Н. Заков і Р. Р. Клікс. Конкурсний проект клубу в залом на 600 місць. План залу. 1 премія.

V. Golstein, I. Zakov et R. Klik, architectes. Projet de concours de club avec salle pour 600 personnes. Plan de la salle. 1-er prix.

Архіт. Н. Є. Онищенко. Проект гуртожитку Хімічного технікуму в Харкові. 1938.

N. Onystchenko, architecte. Projet de la maison commune du technicum chimique à Kharkov. 1938.

Їх проект реконструкції Військово-Інтендантської академії в Харкові (автор—академік архітектури А. І. Дмитрієв) відзначено першою премією на закритому конкурсі в Харкові в 1936 р.; тепер цей проект здійснюється.

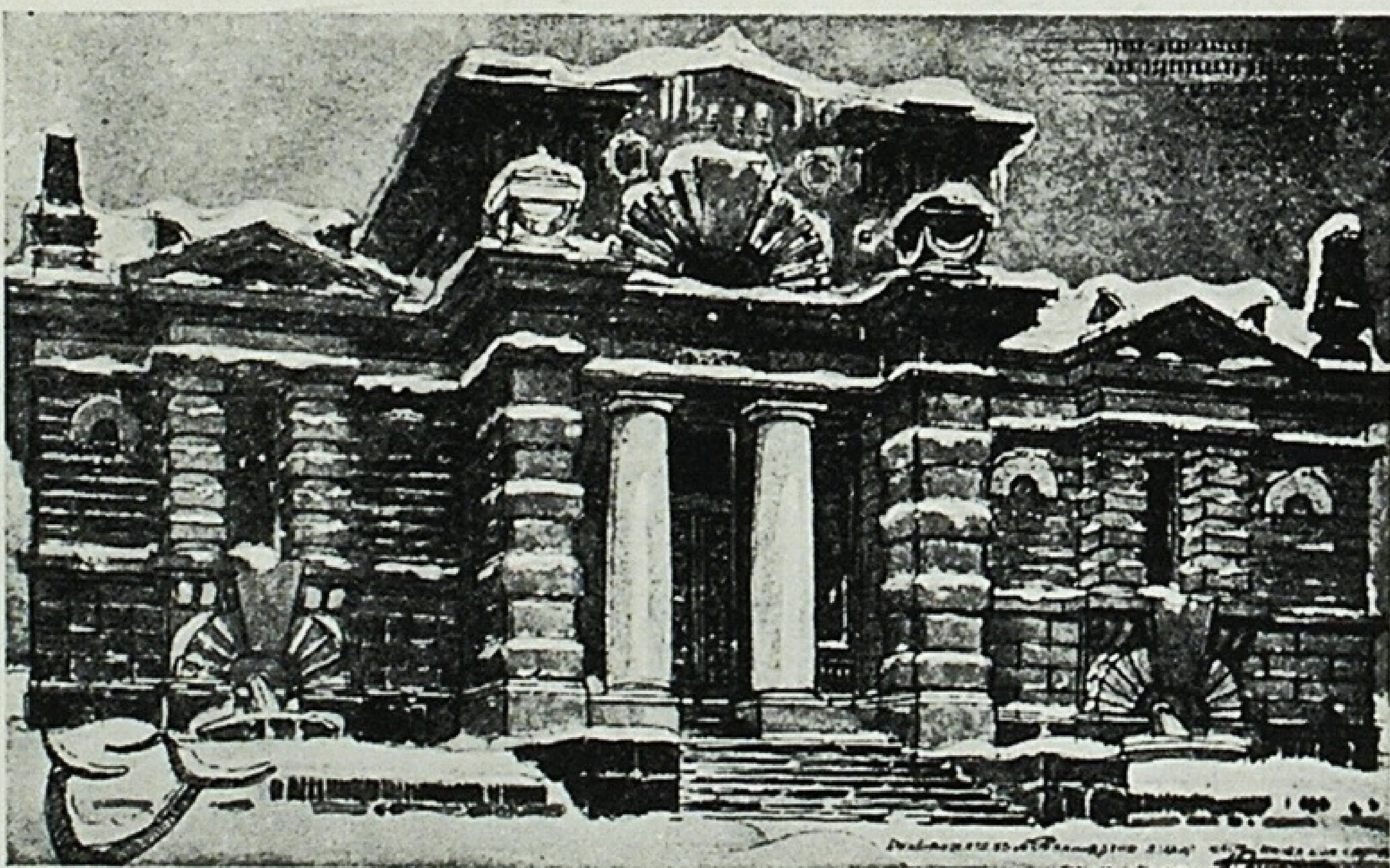
Всі ці автори лише в 1935 р. закінчили Харківський будівний інститут, а проте всі вони разом і кожний окремо встигли запроектувати і здійснити ряд споруд. Тепер вони колективно працюють в столиці Латвійської РСР м. Ризі. Колективна праця для кожного з членів цієї бригади стала необхідністю. І в колективній праці росте кожний окремий архітектор. Безперечно, що в бригаді архітекторів В. М. Голштейна І. Н. Закова і Р. Р. Клікса кожний з них вдало один одного доповнює, що одночасно сприяє виявленню і розвиткові їх індивідуальних творчих особливостей.

Архіт. Н. Є. Онищенко закінчив Харківський інститут інженерів комунального будівництва в 1936 р. За свій дипломний проект на тему „Реконструкция курорта в Железноводске“ на конкурсі вузів у Киеві він дістав від Наркомосвіти УРСР премію в 2 тис. крб. Тепер він закінчує свою дисертацію на тему „Ренесанс у парковому мистецтві“, працюючи одночасно головним архітектором архітектурно-проектної майстерні ХІІКБ. Проект реконструкції Миргородського курорту, планування території Харківського авіаінституту, грязелікарні для „Бермінвод“ і Миргородського курорту, водолікарні, їдальні, цілий ряд житлових будинків і кілька промислових споруд запроектовано і здійснено за проектами Н. Є. Онищенка. Величезна продуктивність праці, великі потенціальні можливості—характерні риси цього архітектора. Блискуче володіючи олівцем, фарбою, технікою малюнку, рисунку і офорту, він, на жаль, іноді цій зовнішній технічній стороні проекту приділяє більше уваги, ніж внутрішньому змістові. Ранні його праці мають сліди захоплення офортами і малюнками Піранезі і Гонзаго. Звідси перенасиченість будинків архітектурними деталями і іноді важкими формами. Грязелікарня в Бермінводах, яку архіт. Онищенко запроектував у 1937 р., має на собі печать таких надмірностей.

В своїх пізніших працях архіт. Н. Є. Онищенко поступово звільняється від цього невдалого сприймання архітектурної спадщини. Проект Миргороду-курорту, зберігаючи декоративні властивості архітектурного пейзажу, набуває вже легших і стрункіших фрагментів будівель. В проектах житлових будинків відчувається бажання автора відійти від шаблону і трафарету не завжди, на жаль, простими способами, хоч в окремих композиціях є багато позитивного і нового. Проект їдальні в Слов'янську дає свіже рішення громадської будівлі, хоч і тут

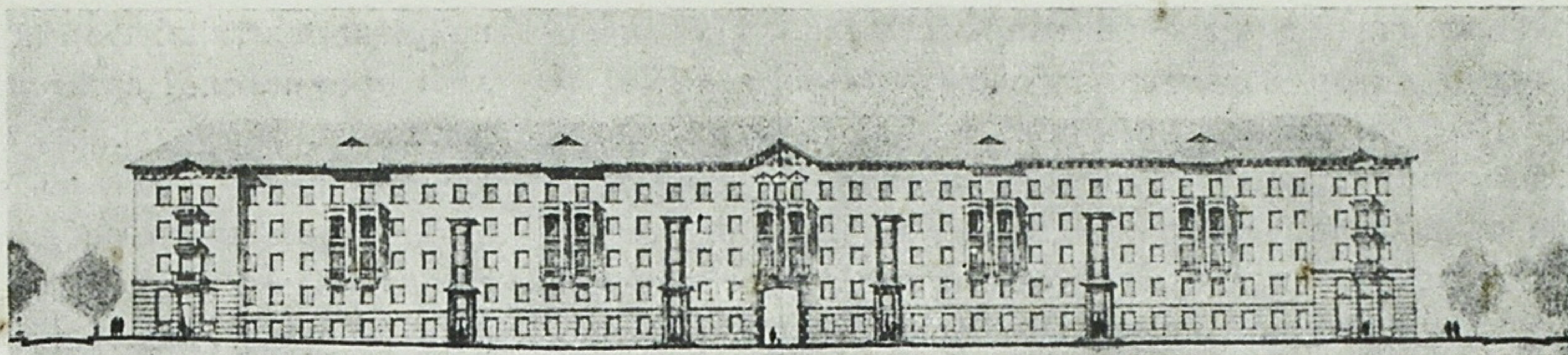
Архіт. Н. Є. Онищенко. Грязелікарня в Бермінводах. 1937.

N. Onystchenko, architecte. Bains de vase à Berminvody. 1937.

Архіт. А. М. Мороз. Жилий будинок в Запоріжжі. Головний фасад.

A. Morose. Habitation à Zaporogié. Façade principale.

у центральній частині над входом виявляються деякі важкі, громіздкі елементи. Архітекторові Н. Є. Онищенку в своїй творчій роботі треба розвинути почуття міри, простоти і ясності архітектурного задуму. В усякому разі це талановитий, творчо ростучий архітектор.

Багато і продуктивно працює архіт. В. С. Завадський в колективі будівного сектора Діпроміста. По закінченні інституту в 1935 р. він встиг запроектувати і здійснити в натурі ряд споруд: житлові будинки в Краматорську, клуби в Шостці і Макіївці тощо. Недавно в дуже короткий строк він запроектував і збудував літній театр у Краматорську. Це—значна споруда з дуже простою лаконічною формою плану і виразною зовнішністю. Зал для глядача в плані має форму прямокутника з задньою стіною по півколу, дуже добре освітлений і вирішений в вигляді єдиного величного амфітеатру. Інтер'єр залу для глядача справляє бадьоре враження.

Ростуть наші молоді наукові і педагогічні кадри. Глибоку змістом і актуальну за тематикою дисертацію на тему „Композиційні принципи української народної архітектури" пише архіт. І. А. Ігнаткін. Один розділ цієї дисертації друкується в курсі історії архітектури (видання Академії архітектури). Найближчого часу ця дисертація буде видана окремою брошурою (видання архітектурної майстерні ХІІКБ). Роботу над дисертацією архіт. І. А. Ігнаткін поєднує з великою педагогічною роботою в галузі архітектурної композиції та історії мистецтв і архітектури.

Інтересна за змістом і підходом до питання дисертація архітектора А. Ф. Михайлика на тему „До історії планування міста Харкова". Широке опрацювання цього питання на основі генерального проекту реконструкції Харкова висвітлює одночасно і історичний шлях розвитку Харкова, що являє великий інтерес не тільки для спеціалістів даної галузі, а й як загальнокультурне питання. З цієї частини дисертації архіт. А. Ф. Михайлик прочитав кілька прилюдних доповідей, в яких навів багато нового історичного фактичного матеріалу.

Над дисертацією „Малоповерхова квартальна забудова Донбасу" працює архіт. М. А. Білий, який одночасно керує архітектурно-проектною майстернею ХІІКБ. Вивчення і аналіз соціально-економічних, побутових і природних факторів дає авторові змогу висунути конкретні пропозиції щодо типу житла та його планування, планування кварталу, його складових елементів і споруд, розмірів і форм садиби.

В цій частині праця архіт. М. А. Білого може бути інтересною для організацій, що працюють в галузі малоповерхового будівництва в Донбасі.

Закінчив і незабаром захищатиме дисертацію на тему „Сади і парки України XVIII—XIX ст. ст." архіт. І. Я. Кислий. Історичний характер теми дав, проте, змогу авторові зробити висновки щодо можливості критичного освоєння цієї спадщини. В процесі вивчення і аналізу садів і парків України зроблено ряд порівнянь з парками Росії і Заходу. Дисертація доповнюється великим ілюстративним матеріалом.

Дуже культурно і глибоко поставився до своєї дисертації архіт. А. Ю. Лейбфрейд. В ній дано аналіз архітектурних форм в інтер'єрах з верхнім світлом. Розміри окремих деталей, утворення тіней, що сприяють виявленню архітектурної і декоративної форми,—такий основний зміст цієї дослідної роботи. Крім ряду ілюстрацій, автор дав чимало власних графіків. Багато положень обгрунтовується

Архіт. В. С. Завадський. Літній театр в Краматорську. Фрагмент.

V. Zavadski. Tеâtre d'été à Kramatorsk. Fragment.

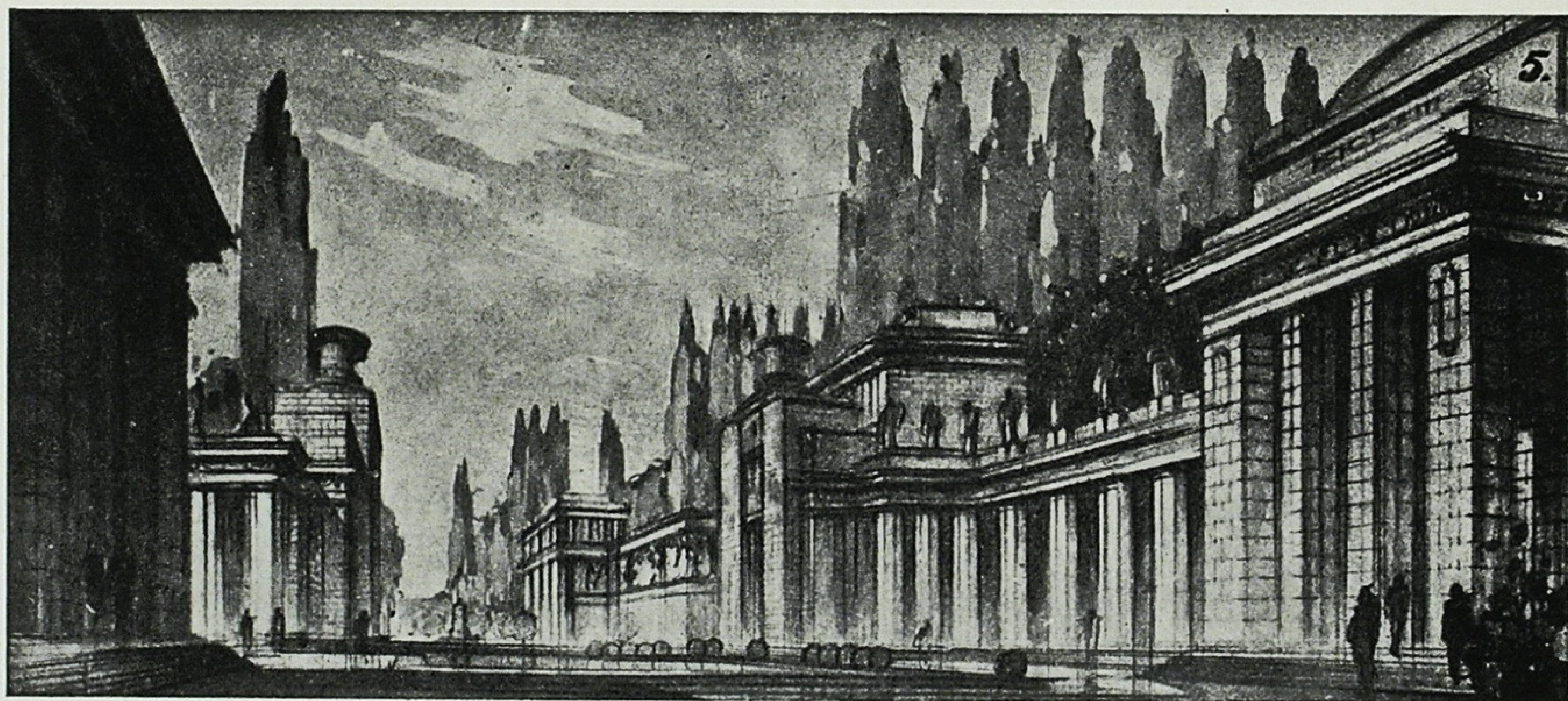
теоретичними розрахунками освітлення. Цю дисертацію автор захищатиме в травні—червні 1941 р.

Розміри журнальної статті не дають змоги бодай коротко охарактеризувати величезну кількість інтересних робіт ряду молодих творчих працівників харківського колективу архітекторів. Зовсім не висвітлено творчої, практичної, педагогічної, науководослідної і громадської роботи ряду інших молодих архітекторів Харкова.

Наприкінці слід тільки відзначити, що харківські молоді архітектори—це здоровий ростучий творчий колектив, який сміливо і з ініціативою вирішує складні завдання соціалістичної архітектури. У всі найрізноманітніші форми нашого будівництва—в галузі промислової архітектури, громадських споруд, житлових, комунальних, медично-санітарних і спеціальних споруд—влилась армія молодих спеціалістів-архітекторів. Вони люблять свій народ, вони люблять свою справу, прислуховуються до мудрих вказівок партії і уряду, з ентузіазмом і енергією домагаються успіхів у своїй творчості. Дати народові-переможцеві, який будує світлу будову комуністичного суспільства, красиві, правдиві, економічні, зручні і довговічні споруди—завдання всієї радянської передової архітектурної школи, зокрема і колективу харківських архітекторів.

Архіт. Н. Є. Онищенко. Проект реконструкції миргородського курорту. 1939—1940.

N. Qnystchenko, architecte. Projet de reconstruction du lieu de cure Myrhorode. 1939—1940.

Архіт. О. І. Повстенко. Село Лужани на Підкарпатті. Буковина. Олія. 1940 р.

ХУДОЖНЯ ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНИ

Про підготовку кадрів для художньої промисловості

М. Рокицький і С. Драгоманов

Київське художньо-промислове училище. Гобелен „Партизани Донбасу". За картоном художника Д. Шавикіна.

École des Arts industriels à Kiev. Gobelin „Les partisans du Bassin du Donetz". Carton du peintre D. Chavykine.

Питання художньої промисловості за останній час стали на одне з перших місць серед питань, зв'язаних з розвитком радянської культури. Особливо велике завдання стоїть перед художньою промисловістю щодо задоволення вимог, які все більше й більше пред'являє до неї радянська архітектура.

Заможне і культурне життя широких мас вимагає, щоб архітектурні споруди були красивими як з зовнішнього, так і з внутрішнього боку, щоб вони були оздоблені ліпкою, орнаментальним та іншим живописом, різьбою, щоб у цих спорудах були зручні і красиві меблі, щоб посуд був художньо високої якості, щоб тканини були приємні для спримання, багаті рисунком, фактурою, кольором, щоб металічні речі і деталі будинків були зручні для користування, гармоніювали з цілим тощо.

В Радянському Союзі, в галузі прикладного мистецтва, є великі досягнення. Про це свідчить хоча б московське метро, павільйони Всесоюзної сільсько-господарської виставки, що своїм високохудожнім ефективним обличкуванням, капітелями, стелями-плафонами, ліпною оздобою, електроарматурою справляють казкове враження.

Проте масова продукція нашої художньої промисловості, за невеликими винятками, як щойно згадані, — низької художньої якості, міщанського пошибу, навіть з відбитком пошлості. Тим часом мистецтво взагалі, зокрема прикладне, уміліcть в художній промисловості, вміння оформляти побутові речі повинні бути покликані сприяти формуванню соціалістичної людини, сприяти розвиненню художнього смаку в масах радянського народу. В галузі

Київське художньо-промислове училище. Килим. За рисунком майстрів декоративного малювання П. Глущенко та П. Павленко.

École des Arts industriels à Kiev. Tapis. Dessin des maîtres en peinture décorative P. Hloustchenko et P. Pavlenko.

художньої промисловості вже зроблено чимало позитивного, є досягнення, проте всього цього не досить, особливо, коли згадати про дедалі ростучі вимоги нашого життя.

Те позитивне, що створено у нас, є результат особистих зусиль окремих художників, окремих колективів. Насущні потреби життя в галузі прикладного мистецтва вимагають створення широкого фронту, великого руху, спрямованого на піднесення культури в художній промисловості, на піднесення масової художньої культури взагалі.

Перед мистецтвом у художній промисловості величезна, ще не піднята по-справжньому, цілина проблем творчого порядку, що жде свого розв'язання в практиці створення стилю соціалістичного реалізму.

Такі питання, як питання стилю, творчого методу, питання відповідності нашому часу, форми і змісту, питання синтезу, практичне розв'язання яких в інших ділянках радянського мистецтва вже набуває сталих форм, по лінії художньої промисловості ще далеко не розроблені.

Коли заглянемо в минуле, коли згадаємо, наприклад, епоху готики, то побачимо, що як сама архітектура споруд в цілому, так і всі зв'язані з спорудою деталі й речі, як зовні, так і всередині, становлять одне ціле, найтісніше зв'язані між собою, виражають і показують один задум, зроблені в одному стилі, що відповідає своїй добі.

В наш час така проблема в художній промисловості, як питання синтезу, єдності стилю, ставиться зовсім інакше і потребує розв'язання відповідно вимогам нашої доби, доби будування соціалізму. В питанні про те, як досягти цієї єдності в стилі нашого часу, готових рецептів не може бути: тут потребуються серьйозні зусилля в напрямі правильного розв'язання цих питань в творчій практиці працівників художньої промисловості на шляху творення нового стилю.

Однак, ми не бачимо колективного розв'язання цих проблем. Працівники художньої промисловості розв'язують їх кожний по своєму, як кустарі, не маючи керівних вказівок, створених колективом художньої громадськості, без відповідного керівництва, відірвано від інших учасників художньо-творчого процесу.

Якщо в живописі, скульптурі, архітектурі у нас існують творчі організації, які виконують керівну роботу в цих галузях, то в галузі художньої промисловості, прикладного мистецтва до останнього часу на Україні не було навіть секцій прикладників. В Управлінні в справах мистецтв немає органу, який керував би художньою промисловістю.

Немає, отже, нічого дивного в тому, що кадри художників і архітекторів-прикладників розпорошені, не зв'язані. Проблеми творчого порядку мало розробляються. Художня промисловість перебуває на відкупі у господарників, часто некультурних осіб, які не розуміють мистецтва, не відчувають його життєвих потреб, які більше дбають про збут продукції, ніж про піднесення якості цієї продукції та про виховне призначення її.

Одним из найважливіших завдань, спрямованих

на створення широкого фронту для боротьби за піднесення і забезпечення високої культури в художній промисловості, є проблема підготовки відповідних висококваліфікованих кадрів спеціалістів-художників, виконавців і проектантів.

В свій час в старій царській Росії були художньо-промислові школи, що готували художників-прикладників. Такі відомі художньо-промислові учбові заклади, як Строгановське училище в Москві, Штигліца в Петербурзі, що були обладнані прекрасними музеями художньої промисловості, добре устаткованими майстернями і т. і., під час громадянської війни припинили свою діяльність. Вже за Радянської влади, зокрема, у нас на Україні, в Київському художньому інституті існували обладнані, непогано поставлені відділи художньої промисловості. Частина цих відділів (як от деревообробний) у зв'язку з реорганізацією вузів по спеціальностях була просто закрита, а частина була об'єднана з технічними відділами інших інститутів для створення бази нових інститутів (текстильного, поліграфічного та ін.). І тут тенденції техніцизму побороли мистецьке начало, що було повністю забезпечене на відділах художньої промисловості. Така доля спіткала, наприклад, текстильний відділ художнього інституту, що був об'єднаний з машинознавчим і товарознавчим факультетами політехничного та кооперативного інститутів під час реорганізації цих факультетів в окремий текстильний інститут.

В новоутвореному текстильному інституті не було звернено належної уваги на мистецьку сторону текстильної спеціальності і він перетворився в інститут лише технічного профілю. Аналогічних прикладів можна навести чимало (Миргородська школа, Межигірський керамічний технікум та ін.).

Таким чином, ми опинилися перед фактом відсутності потрібної кількості міцних осередків, в яких виховувалися б кадри для художньої промисловості.

Ті ж учбові художньо-промислові заклади, що існують у нас зараз, не приведені до чіткої системи. Є школи промкооперації, що готують кадри для своєї системи, є середні художньо-промислові школи у віданні Управління в справах мистецтв (Київ, Львів, Косів). Немає школи початкового профілю, а найважливіше, немає зовсім вищої художньої промислової школи.

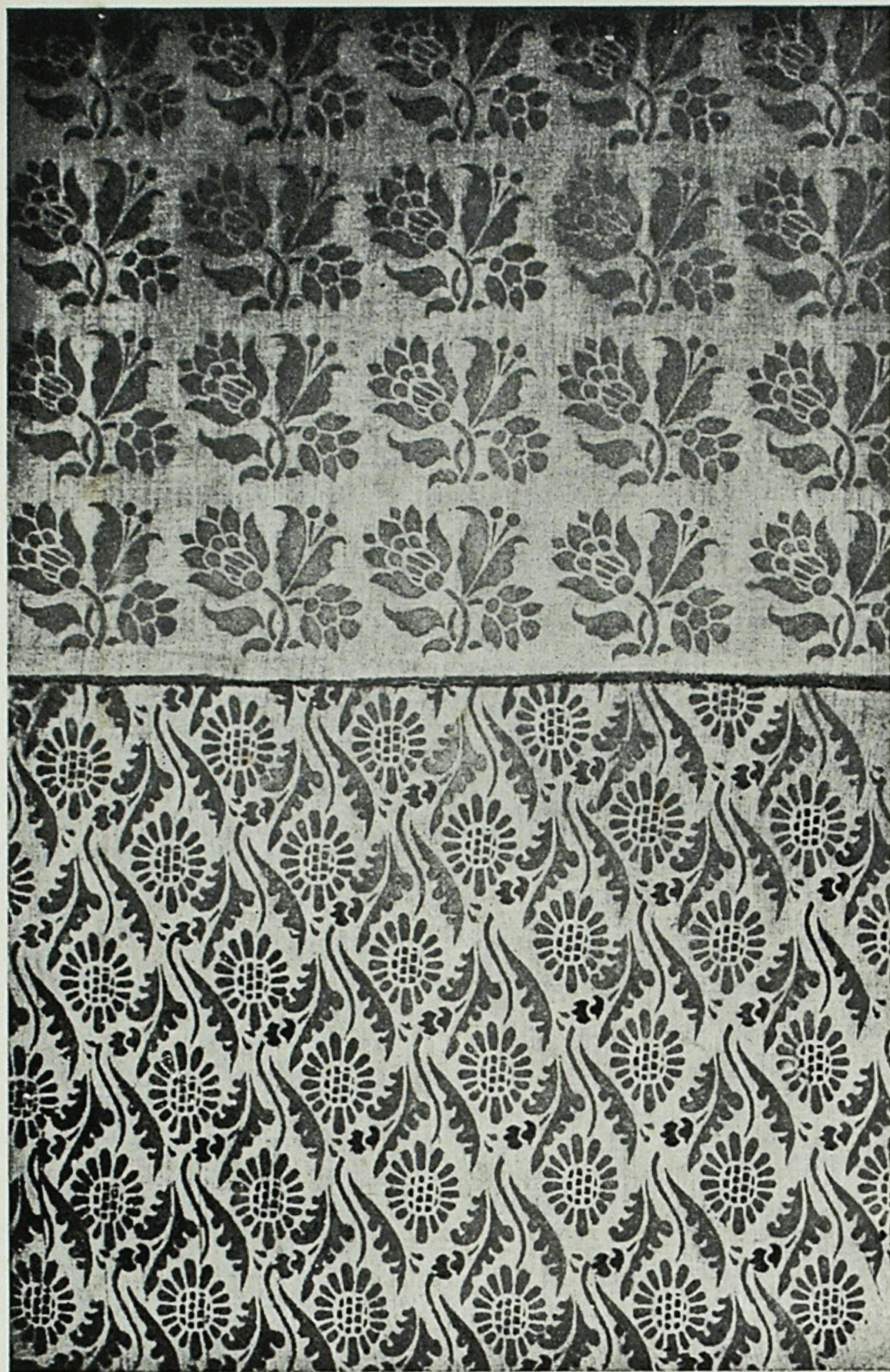
Завдання художньо-промислових учбових закладів величезні. Соціалістичне будівництво потрібує відповідних кадрів художників-прикладників. Тільки для художнього оформлення Палацу Рад потрібна армія художників, зокрема художників-прикладників: різьбярів, ліпщиків, живописців, орнаменталістів-декораторів, кераміків, мозаїчістів, меблярів та багатьох інших спеціальностей.

Працівникам художньо-промислових шкіл випала щаслива доля: почати нову сторінку в мистецтві, тобто працювати над створенням нового соціалістич-

Майстри декоративного малювання В. Павленко, Г. Павленко і П. Глущенко. Фарфор.

V. Pavlenko, G. Pavlenko et P. Hloustchenko, maîtres en peinture décorative. Porcelaine.

Київське художньо-промислове училище. Вибійка. Робота студентів декоративного відділу Канюка та Прокопенко.

École des Arts industriels à Kiev. „Vybiïka". Ouvrage des étudiants de la section décorative Kaniouk et Prokopenko.

школи Києва, Львова, Косова й Чернівців. Київська школа готує інструкторів кераміки, ткацтва, килимарства, вишивки, набійки, альфрейного живопису; львівська школа готує інструкторів скульптури, різьби, чеканки, металопластики, ткацтва, килимарства, токарства по каменню, кераміки; Косівська—інкрустації по дереву, килимарства і ткацтва; Чернівецька—по дереву і різбарству.

До другої групи належать школи: Скопецька, Клембівська, Решетилівська, Дегтярівська, Опошнянська, Петриківська, Кролевецька і Кролевецький художньо-промисловий технікум. Вони готують інструкторів і майстрів вишивки, килимарства, ткацтва, кераміки і декоративного малювання.

З шкіл першої групи особливе місце за кількістю фахів займають Київська і Львівська.

Київська художньо-промислова школа в основному досить забезпечена висококваліфікованими кадрами викладачів, інструкторів і майстрів, але матеріальна база (приміщення, устаткування тощо) потребує ще підсилання. Щождо Львівської школи, то, хоч вона й має досить міцну матеріальну базу, але польськошляхетське панування, коли брався курс на смаки західноєвропейського капіталістичного ринку, розвинув у школі формалістичний ухил і відірвав її від ясної здорової основи—народності і народного мистецтва.

Київська художньо-промислова школа утворена була на базі школи майстрів народної творчості за постановою РНК УРСР від 20 вересня 1939 р. Вона має п'ятирічний курс навчання. До школи приймают осіб, що закінчили семирічну школу; для тих, що не досить підготовлені, але мають художній хист, організовано два підготовчі курси. Школа дає середню

ного стилю в галузі прикладного мистецтва і художньої промисловості. Гідним розв'язувати завдання створення художнього стилю соціалістичної доби буде той, хто на основі глибокого ідейного осмислення нашої дійсності якнайкраще виразить в своїй творчості кращі мрії і прагнення радянських народів. Виразити це зможе тільки той, хто своїм ідейно-політичним і мистецьким кругозором та високою майстерністю в своїй спеціальності буде на рівні нашого часу.

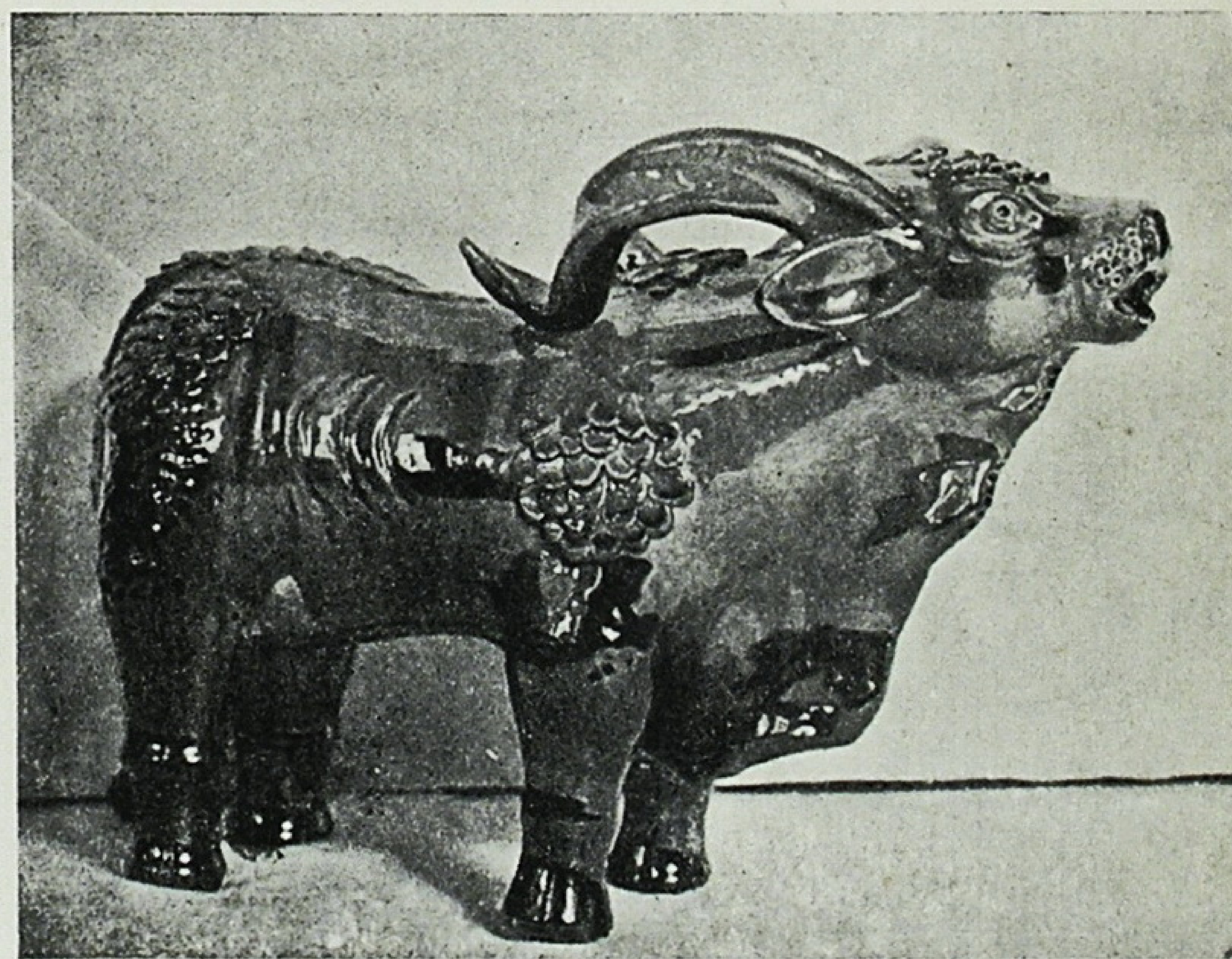
Сучасна сітка художньо-промислових навчальних закладів на Україні не може бути визнана задовільною і потребує реорганізації.

В основному ця сітка складається з двох частин: 1) учбові заклади системи Управління в справах мистецтв при РНК УРСР і 2) учбові заклади системи промислової кооперації—Укрхудожпромспілки.

До першої групи належать художньо-промислові

Художник-керамік М. Н. Котенко. Декоративний посуд.

M. Kotenko, artiste en céramique. Vaisselle décorative.

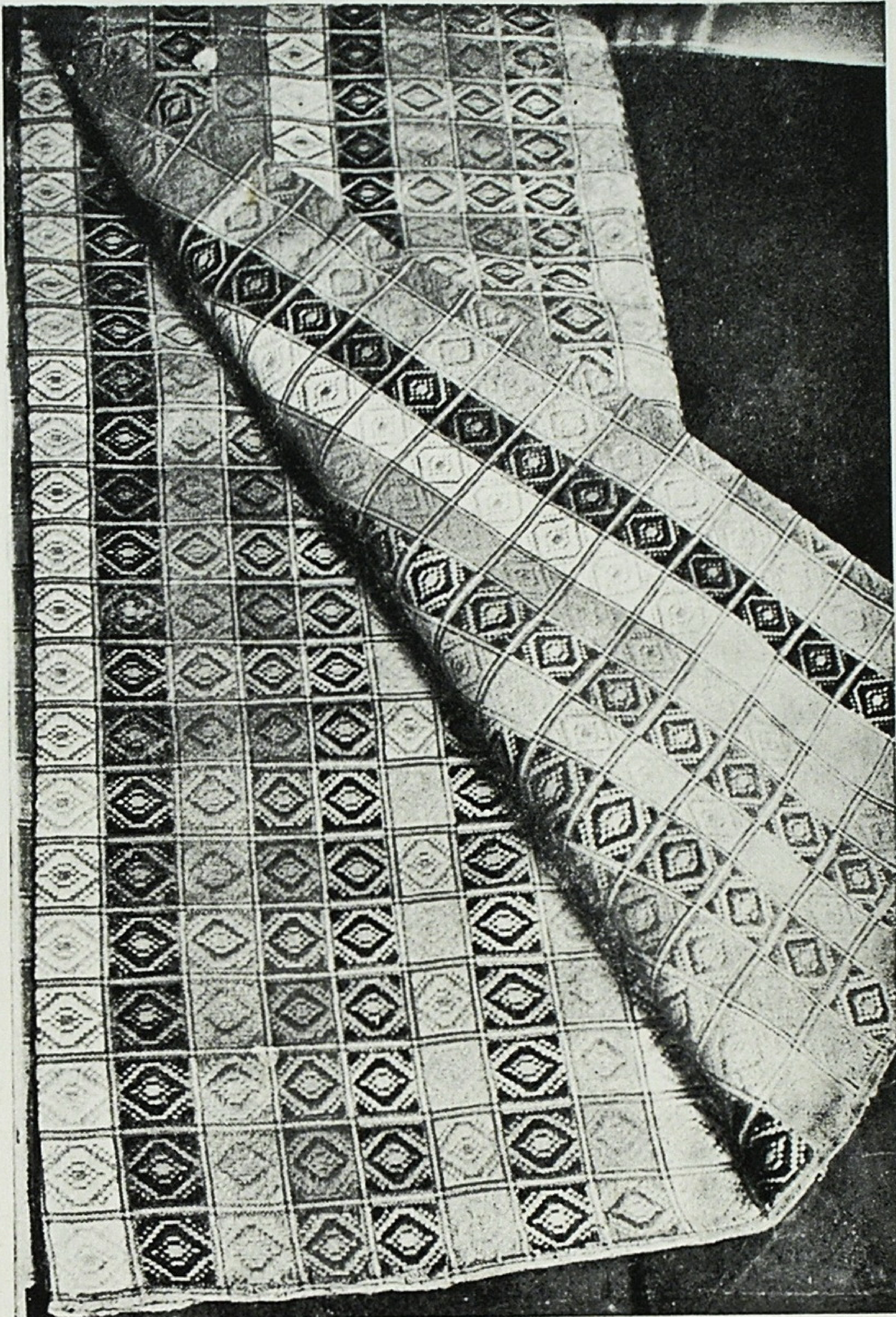
загальну і спеціальну освіту. Вона має три відділи — скульптурно-керамічний, оформлення тканин і декоративного розпису. Той, хто скінчив школу, буде кваліфікованим майстром і художником середньої кваліфікації.

Художнім вихованням в школі керують 10 художників-керівників відділів і викладачів художніх дисциплін, загального живопису та спеціальної композиції. Художники керують практичним навчанням учнів. Проте школі потрібно більше спеціалістів, зокрема, з орнаменту і прикладного мистецтва. Відчувається гостра потреба в підручниках.

Основний склад учнів прийшов у школу з виробництва і має чималий практичний стаж роботи з фаху.

Щодо спеціальної освіти школа прагне побудувати навчальні програми на основі вивчення класичних зразків і використання досягнень народного мистецтва минулого і сучасного з тим, щоб втілити в художню промисловість кращі зразки народної творчості, використовуючи для цього майстрів народного мистецтва, що працюють в школі. В школі працюють інструкторами широкопопулярні майстрі народного мистецтва Іван Гончар і Параска Власенко, які одержали золоті медалі на Паризькій виставці в 1937 р., майстер народного мистецтва Наталка Вовк, та майстрі декоративного малювання Поля Глущенко, Галя Павленко. Всі вони передають свій досвід молоді.

За недовгий час Київська художньо-промислова школа виявила себе виконанням багатьох державних

Київське художньо-промислове училище. Плахтова тканина. Робота студентки Ганни Кошукової.

École des Arts industriels à Kiev. Tissus „plakhta“. Oeuvre de l'étudiante Hanna Kochoukova.

Майстер народного мистецтва І. Т. Гончар. Грашка: півник.

I. Hontchar, maître en Art populaire. Jouet: coq.

замовлень для музеїв і виставок, зокрема, на килимарські, керамічні і інші вироби для українського павільйону на Всесоюзній сільськогосподарській виставці, Музею народів, українського музею, Музею Леніна в Києві, Канівського музею тощо. Недавно школа закінчила для музею Леніна величезний гобелен з багатьма фігурами і портретом Й. В. Сталіна.

Школа досі працювала в важких умовах: бракувало матеріалів, приміщення непристосоване, не вистачає устаткування. Потрібно дати школі машини з ткацтва, кераміки, щоб учні в самій школі набули виробничих навичок й могли працювати в виробничих умовах. Негаразд з бібліотекою — вона хоч і поповнюється, але недостатньо за браком спеціальної літератури з питань декоративного мистецтва і художньої промисловості, тим часом як у багатьох книгосховищах на Україні є література, яка могла б краще бути використана в школі.

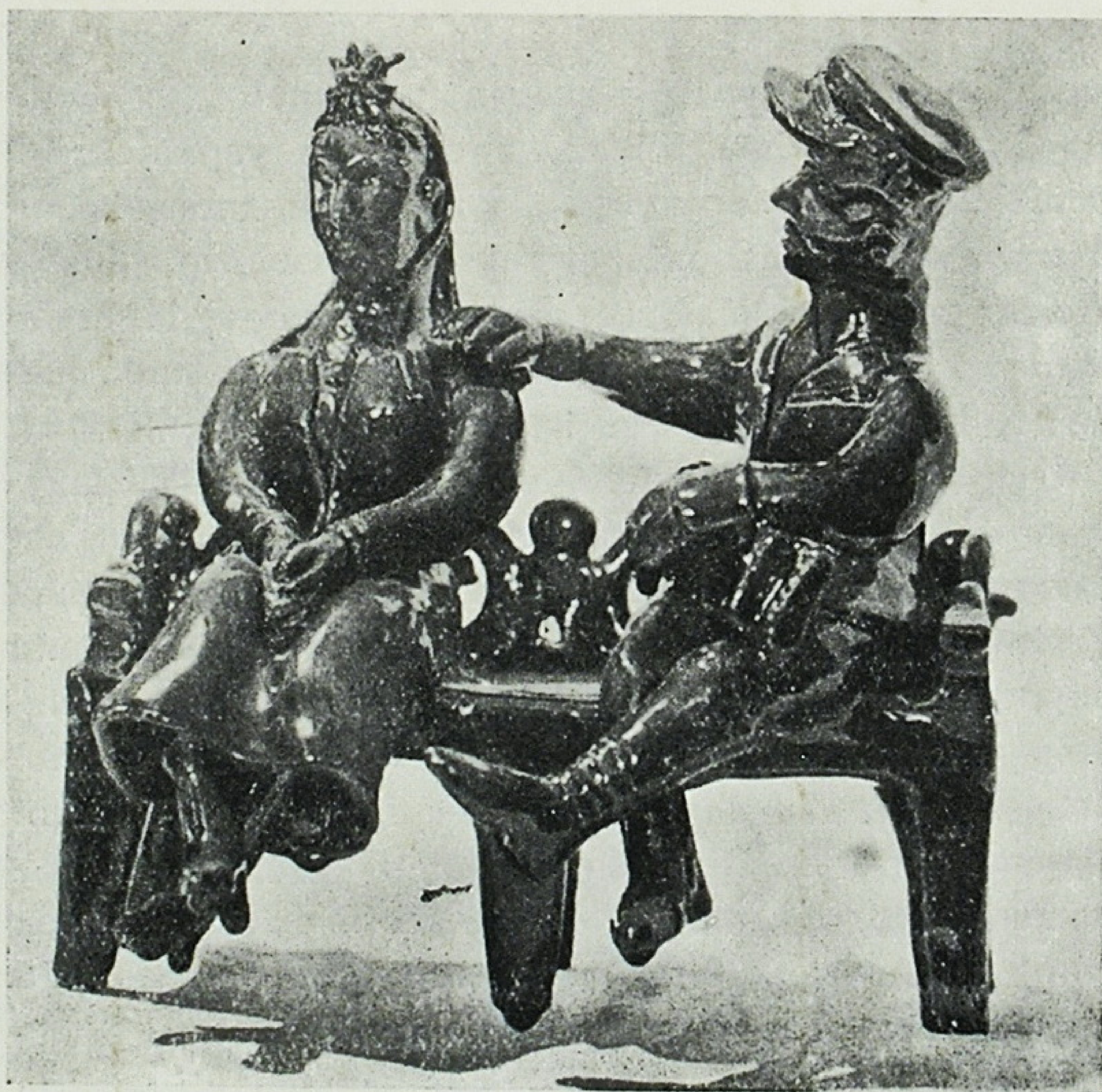
Школи системи промислової кооперації мають

Майстер народного мистецтва І. Т. Гончар за роботою. — I. Hontchar, maître en Art populaire, au travail.

своїм завданням виховувати інструкторів та високо-кваліфікованих майстрів для художньо-промислових артілей. Але сама підготовка й виховання цих кадрів не стоїть в них на належній висоті: інструктори і майстрі не дістають тих знань і не набувають того рівня загальної художньої культури, якого вимагає

Майстер народного мистецтва І. Т. Гончар. Залицяння—скульптурна сатира. — I. Hontchar, maître en Art populaire. Satyre sculpturelle—la cour.

життя. Причина цього лежить як у складі і рівні художньої культури викладачів цих шкіл, так і в тих умовах, в яких цим викладачам і школам доводиться працювати.

Тому школи Укрхудожпромспілки не в стані задовольнити художні вимоги промислової кооперації як щодо кількості підготовлюваного персоналу, так і щодо якості його.

Крім фахівців, яких готують сучасні художньо-промислові школи, у нас відчувається потреба в підготовці фахівців і з інших галузей. Сюди належать: художнє скло і хрусталь, художня галантерея, художня обробка шкіри, перламутр, ювелірна справа, художнє карбування (меморіальні медалі) тощо.

В зв'язку з потребою організації художньо-промислового вузу виникає питання, де саме його засновувати. Тут потрібно зважити всі можливості. Є думка заснувати художньо-промисловий інститут у Львові на тій підставі, що, мовляв, у Львові є належна матеріальна база (устаткування тощо). Але матеріальної бази недосить, щоб задовільно розв'язати це питання. Треба зважити на вироблений вже на сьогодні творчий доробок по лінії ідеологічно-мистецького спрямування та стилістичних особливостей в напрямі творення стилю соціалістичного реалізму. З цього погляду Київ має певні переваги: він має міцніші творчо-витримані керівні кадри, роками виховані партією, радвладою та виробничими досягненнями. Ці досягнення органічно сполучилися, як у фахівців керівників, так і у майстрів, з правильним розумінням завдань і творчої сили народного мистецтва.

Оскільки таке сполучення має місце в Києві, то цілком природно буде саме тут створити художньо-промисловий вуз.

Отже, проблема кадрів, для художньої промисловості має величезне значення. Від розв'язання цієї проблеми залежить розвиток, національної формою і соціалістичної змістом, художньої промисловості. Тому цій проблемі треба приділити якнайбільше уваги, забезпечити всі художньо-промислові школи України всім необхідним.

Питанням кадрів для художньої промисловості спеціально займався VIII поширений пленум правління Спілки радянських архітекторів СРСР у Москві. Пленум визнав, що однією з важливіших причин низької якості продукції художньої промисловості в СРСР є недостача кваліфікованих кадрів художників-проектантів, виконавців і кваліфікованих майстрів з окремих галузей художнього виробництва: по дереву, каменю, металу, склу, фарфору, текстилю тощо.

Щоб забезпечити планомірну підготовку творчих і виконавчих кадрів для художньої промисловості,

було визнано потрібним створити єдину систему навчальних закладів у складі:

а) всесоюзного державного художньо-промислового інституту в Москві; інститут цей готуватиме художників декоративного мистецтва, що мають працювати над творенням оригіналів-моделей (еталонів) для масового виробництва, унікальних творів, а також для інтер'єрів та екстер'єрів архітектурних споруд. Через аспірантуру в інституті мають бути підготовлені кадри художників-педагогів для художньо-промислових навчальних закладів; в тому ж інституті провадитеметься науково-дослідна і творчо-експериментальна робота в галузі декоративного мистецтва;

б) сітки художньо-промислових шкіл, що готують художників-керівників для виробництва різних галузей художньої промисловості;

в) сітки ремісничих шкіл, що готують кваліфікованих майстрів для художньої промисловості.

Вся система художньо-промислових навчальних закладів має бути під контролем і методичним керівництвом Управління в справах мистецтв.

При художньо-промислових навчальних закладах має бути організована систематична робота над підвищенням кваліфікації працівників художньо-промислових артілей, державних промислових підприємств, а також художників декоративного мистецтва, які не мають відповідної підготовки з технології художньої промисловості.

Крім того, при архітектурних вузах мають бути утворені кафедри проектування інтер'єрів і предметів внутрішнього устаткування, оздоблення житлових і громадських будівель.

Якщо по лінії музики, образотворчого мистецтва, архітектури існують відповідні десятилітки, то, нам здається, що мусила б бути відповідна десятилітка з ухилом в галузь художньої промисловості. Можливо, що по типу існуючих ремісничих наших шкіл потрібно було б мати ремісничі школи по художньо-промисловій вертикалі.

Отже, на сьогодні на весь зріст стала проблема створення цілої сітки спеціальних учбових закладів: нижчих, середніх і вищих, де б виховувались кадри майстрів виконавців, середньої кваліфікації та висококваліфікованих художників-проектантів і організаторів.

Виконання цих ухвал потребує уважного ставлення до конкретних умов України.

Насамперед постає питання про необхідність зібрати розпорошені кадри фахівців, які зараз дуже часто працюють не за спеціальністю.

Побіжно з утворенням сітки художньо-промислової освіти на Україні, побіжно із збиранням фахівців-педагогів, треба висунути питання про забезпечення можливості вивчання і популяризації як спадщини минулого, так і досягнень нашого часу в галузі художньої промисловості.

Мова йде про конечну потребу створення художньо-промислових музеїв, де б були зібрані і експоновані, зараз розпорошені і запаковані у фондах різних музеїв, величезні багатства народного мистецтва та художньої промисловості. Центральний Український музей художньої промисловості і спеціальну бібліотеку з питань декоративного мистецтва, художньої промисловості треба організувати в Києві.

З цією же метою для забезпечення вивчення та популяризації кращих зразків декоративного мистецтва і художньої промисловості необхідно відповідним видавництвам форсувати видання спеціальної літератури, альбомів тощо.

Ці заходи, підтримані на місцях, створять умови, при яких розквітне художня промисловість на Україні і досягне рівня, що відповідає сталінській добі соціалізму і переходу до комунізму.

Майстер народного мистецтва І. Т. Ганчар. Квартет.

I. Hontchar, maître en Art populaire. Quatuor.

БІБЛІОТЕКА
Академії наук
У.Р.С.Р.

БУДІВНИЦТВО КОЛГОСПНОГО СЕЛА

Яке житло потрібно колгоспнику

Дискусія про житло колгоспника [1]

І. І. Котков

В процесі дискусії про типи колгоспного житла, що ведеться на сторінках журналу „Архітектура Радянської України", виявилось абсолютне нерозуміння деякими архітекторами того, що відбувається на селі; звідси і цілковите нерозуміння завдань, що стоять перед архітекторами, які проектують колгоспне житло. Корінь цього зла в недостатній ідейно-політичній озброєності. Це, насамперед, стосується праць архіт. Сімікіна.

В одній з його статтей, видрукованій ще в 1938 р., „Про типовий проект садиби й житла колгоспника" („АРУ" 1938, № 8) є така фраза: „Поступово зникають на селі споконвічний „селянський ідіотизм", відсталість і патріархальність селянина, стираються межі між містом і селом".

В цій фразі відомий вираз класиків марксизму, яким вони свого часу вдало визначили відсталість і безкультурність нашого дореволюційного села, цілком правильно подано як поняття діалектичного характеру, як особливість, що змінюється в міру зміни соціального укладу всього нашого життя. Такого підходу до питання ми, на жаль, не бачимо в дальших висловлюваннях архіт. Сімікіна, зокрема в статтях, з якими він виступає на сторінках „АРУ" в дискусії про колгоспне житло. Навпаки, у архіт. Сімікіна виразно відчувається тенденція уявити собі нашого селянина таким, яким він був п'ятдесят, сто і двісті років тому.

А це, звичайно, значить зовсім не розуміти нашої радянської дійсності, це значить, можливо, стояти осторонь тих великих процесів, які повсякденно відбуваються в нашій країні.

Про нашу дійсність на селі після колективізації сільського господарства з вичерпною ясністю сказано в короткому курсі історії ВКП(б): „Це був найглибший революційний переворот, стрибок з старого якісного стану суспільства в новий якісний стан, рівнозначний своїми наслідками революційному переворотові у жовтні 1917 року". („Короткий курс історії ВКП(б)", стор. 291).

Досить уважно прочитати останню статтю архіт. Сімікіна про колгоспне житло (в № 12 „АРУ" за 1940 р.), щоб переконатися в тому, що поняття, висловлюване словами „селянський ідіотизм", і досі ще визначає ті принципіальні настанови, з якими архіт. Сімікін підходить до проектування колгоспного житла.

Нерозуміння нового якісного стану життя села не дає архіт. Сімікіну усвідомити весь зміст, який архітектор повинен вкласти в проект колгоспного житла.

Аналогічним уявленню про непорушність „селянського ідіотизму" є його положення про післяреволюційний розвиток народного житла виключно як дальшої еволюції „трьохкамерної однорядної хати". Цю хату він розглядає без врахування фактора часу—він не хоче бачити того, що коли вона й була тим кращим, що могла дати творчість народу в умовах споконвічного гніту, то для нас, сучасників великої сталінської епохи, вона буде дійсно „нужденною і примітивною" і ні в якому разі її не можна розглядати як обов'язкову основу для творчих шукань образу колгоспного житла.

Щоб з'ясувати, в якій мірі настанови архіт. Сімікіна не тільки неправильні, а й безпідставні, потрібно висвітлити основні позиції, з яких повинен виходити архітектор, що проектує колгоспне житло.

Невиданий в історії людства ріст продуктивних сил колгоспного села, темпи якого й надалі неухильно ростимуть, викликає такий же буйний і неухильний ріст культури колгоспного суспільства. Однак, на сьогодні, не зважаючи на величезний стрибок, порівняно з дореволюційним своїм станом, культура колгоспника набагато ще відстає від стану продуктивних сил, особливо, щодо організації свого житла, переважну більшість якого споруджено ще в дореволюційний час або за дореволюційними типами.

Для того, щоб ліквідувати це відставання і тим більше для того, щоб створити житло, яке відповідало б вимогам культури, що неухильно росте слідом за ростом продуктивних сил, дуже мало якої б то не було еволюції „трьохкамерної однорядної хати". Тут потрібна вся сума знань архітектора про

[1] Див. журнал „АРУ" №№ 8, 11 та 12 за 1940 р.

лionів гектарів очерету. З них проінвентаризовано 3 мiлiони гектарів. На території України є не менше 100 тисяч гектарів очерету.

По Дніпру на Кінських плавнях від Запоріжжя до Херсона є 35 тисяч гектарів. Росте очерет по річках Сула, Удай, Супой, Хорол, Трубіж, Остер, на притоках річок Донець, Ворскла, Тясмин, Кодима, на Дністрі, Бугу, на косах Азовського і Чорного морів. Є відомості, що в Ново-Троїцькому районі колгоспники спеціально культивують очерет, використовуючи для цього воду з самовиливного артезіанського колодязя.

Для виробництва комишиту використовується очерет з трубчастим, колінкуватим стеблом, яке має довге сірувато-зеленкувате листя і закінчується вгорі червонувато-бурою мітелкою. Висота і товщина стебел очерету коливається в широких масштабах—висота від 1,5—2 до 4—4,8 м, а товщина—від 0,5 до 4 см. Врожайність очерету залежить від висоти і товщини стебла й досягає 4,5—8 тонн з гектара. Очерет на пні дозріває восени.

Місцеве населення використовує очерет переважно на паливо, для покрівель, стін і стель, як у житлових, так і в господарських будівлях. Способи використання очерету в будівлях примітивні, але, не зважаючи на це, очеретяні дахи і каркасно-очеретяні стіни стоять 40—50 років; це підтверджується досвідом Полтавської області, де ці способи застосовуються як народні.

Глиноочеретяні стіни з дерев'яним каркасом і двохбічною обмазкою, навіть при відсутності фундаментів, теплі й сухі.

Хибами народних способів використання очерету в будівництві з погляду організації будівних робіт є велика трудомісткість, потреба великої кількості часу на в'язання пучків очерету і прив'язування їх до „глиць". На влаштування стель теж потрібно витрачати багато часу.

Найкраще застосовувати очерет у вигляді щитів-плит площею в 3—4 кв. м. Застосування таких щитів дає можливість прискорити темпи будівництва, бо тут будівний процес зводиться майже до збирання й укладання окремих конструктивних елементів зразу на велику площу. Отже, комишит полегшує швидкісне будівництво.

Комишит порівняно ще молодий будівний матеріал. Виготовляти його почали у нас на Північному Кавказі в роки імперіалістичної війни на зразок виробництва соломіту, винайденого одним тамбовським робітником в 1910 р.

Масове виробництво і застосування комишиту почалося у нас в 1926 р., коли було організовано цілу сітку кустарних і механічних заводів. Комишит вперше почали застосовувати в сільськогосподарському будівництві (Зернотрест, Союзсільбуд) на середній і нижній Волзі, на Уралі, в Казахстані, Західному Сибіру, Північному Кавказі тощо. Тут його застосовували не тільки в будівництві одноповерхових, а й багатоповерхових споруд з дерев'яними і залізобетонними каркасами.

На промислах „Эмбанефть" споруди промислового і особливо житлово-комунального призначення (понад 200 будинків) збудовані з комишиту. В Алма-Аті є багато двох-трьохповерхових комишитових будинків. На „Турксибі" переважна більшість лінійних цивільних споруд з комишиту.

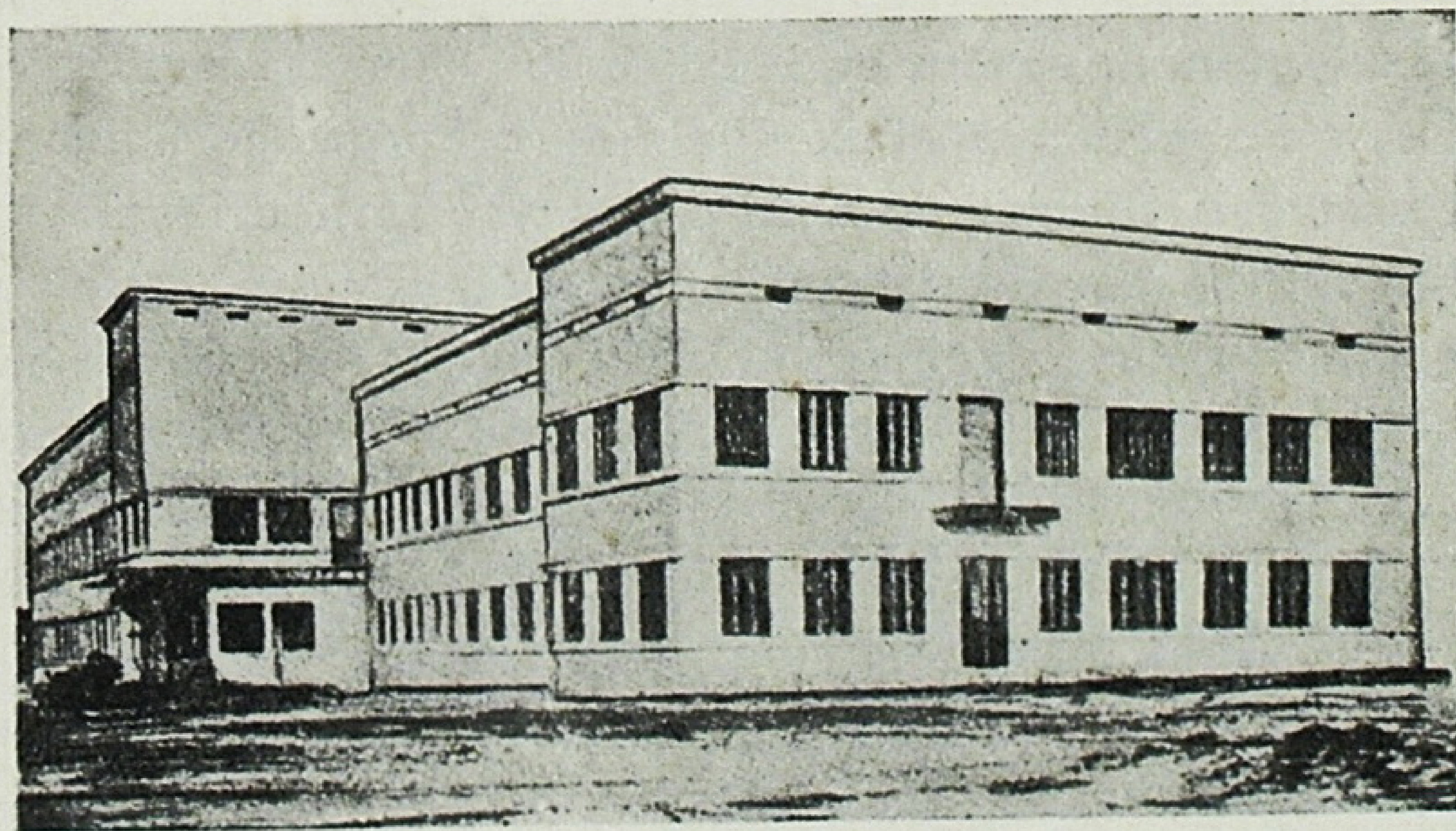
За кордоном—в США, Канаді, Аргентині, Бразилії, Західній Європі—комишит і соломіт застосовуються дуже широко.

З 1930 р. на Україні почали організовувати комишитові заводи. Зокрема такі заводи були організовані в Кременчуці, Ворошиловграді, Лубнах (Солониця), Биляївці (біля Одеси), Херсоні, Ананьєві, Оріхові (Запоріжжя), Деражні (біля Проскурова), Полтаві, Хоролі, Чутові, Новій Одесі, Смілі, Тальному. З цих заводів тепер працюють лише заводи в Солониці, Хоролі і Херсоні.

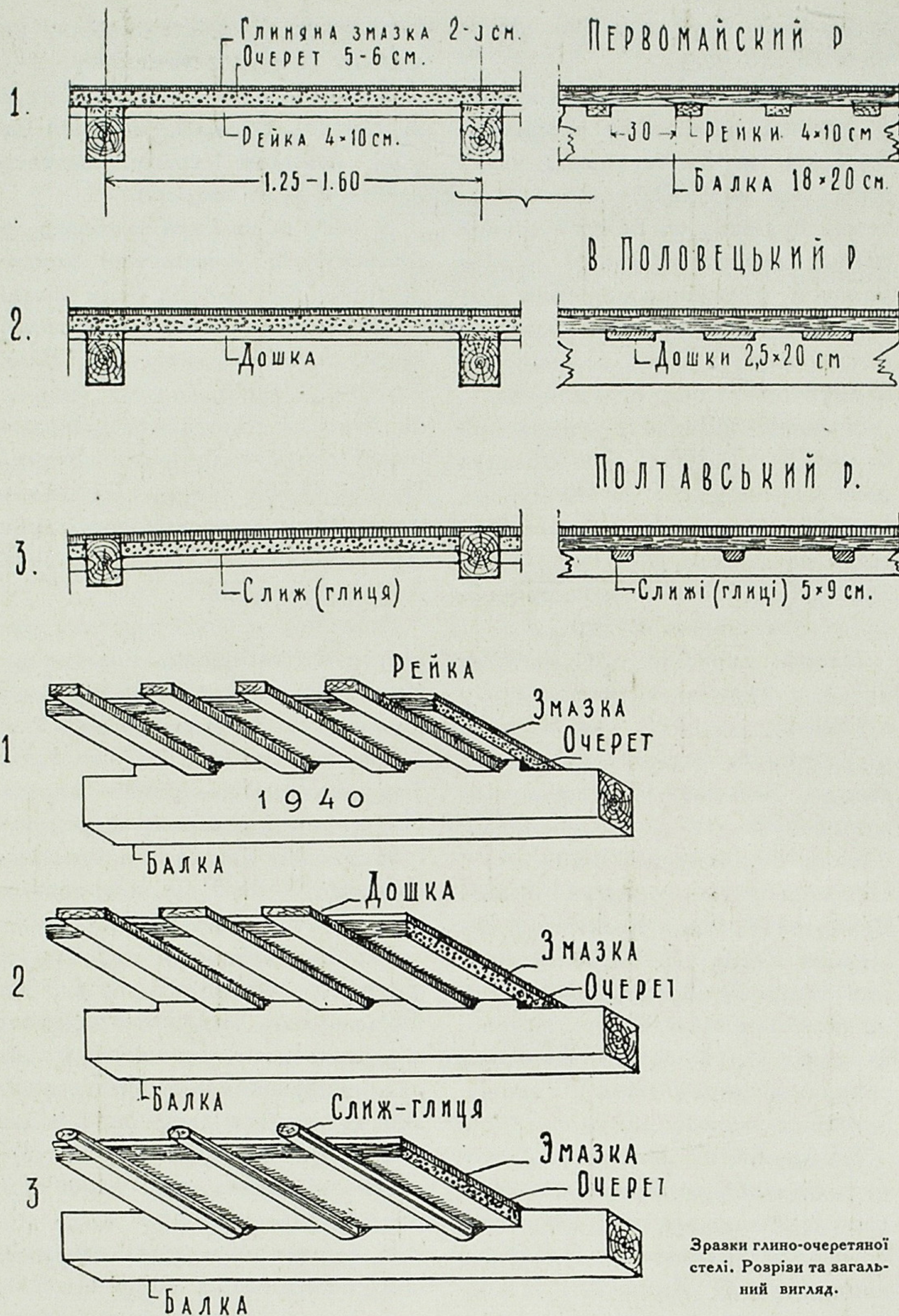
Наведемо основні відомості про властивості комишиту. Розміри щитів можуть бути різні, залежно від призначення їх. Довжина—від 2 до 4,5 м, ширина—від 0,75 до 1,2 м. Товщина для внутрішніх перегородок міжповерхових перекрить і утеплення цегляних і бетонних стін—від 3 до 5 см, для зовнішніх стін—від 5 до 14 см.

Українські заводи виробляють щити 1×3 м, товщиною в 5 см. Об'ємна вага комишиту залежить від вологості сировини і від сили пресування й коливається від 200 кг—на важільних пресах системи Ф. А. Гогіна до 400 кг—на механізованих пресах при природній вологості 18%.

Найціннішою властивістю комишиту є його мала теплопровідність, завдяки великій кількості замкнених повітряних прошарків у сте-

Будинок головного управління „Эмбанефти", з каркасом і комишитовим заповненням.

Зразки глино-очеретяної стелі. Розріви та загальний вигляд.

блах очерету, обмежених вузловими перепонками. Теплопровідність за технічними нормами дорівнює 0,06. Оштукатурений з обох боків щит комишиту товщиною в 10 см, своїми теплозахисними властивостями дорівнює дерев'яній стіні в 22 см і тепліший від цегляної стіни в 2,5 цеглини.

Для третьої кліматичної зони комишитова стіна товщиною в 7 см, при двохбічній штукатурці, загальною товщиною в 3 см дає технічний запас в 4%. Звукопровідність комишиту надзвичайно мала, менша, ніж звукопровідність коркового дерева. Комишит досить вогнестійкий—це доведено проведеними у нас і за кордоном випробуваннями. Оштукатурена з обох боків комишитова плита не горить, а лише обвуглюється на 1—2 см.

Механічна міцність комишиту теж досить висока. Вона залежить від сили пресування і густоти дротяної пров'язки. Це дає змогу застосовувати комишит як заповнювач каркасу і настил у перекриттях.

Комишит, виготовлений з дозрілого, сухого, здорового очерету і захищений штукатуркою від постійного впливу вологи, не загниває. Це пояснюється наявністю в складі очерету великої кількості кремнезему (72%). Комишит, порівнюючи з деревом, рідко заражується домовим грибком. Трапляється це лише тоді, коли при виробництві комишиту був використаний очерет невідповідної якості (мітелка, недозріле стебло). Комишит також сейсмостійкий.

Для виготовлення комишиту треба брати дозрілий, пожовклий очерет, без домішки інших трав (рогози, осоки), добірний. Верхню частину стебла з мітелкою, довжиною в 50 см, треба відрубувати. Зелений, недозрілий очерет має мало твердої деревини, крихкий і може загнивати. Зібраний недозрілим, очерет треба скласти в копи на сухих місцях, щоб він дозрів.

Найзручніше збирати очерет зимою, коли болота замерзають. В цю пору і якість зібраного очерету найкраща. На виготовлення 1 куб. м комишиту потрібно від 250 до 400 кг очерету—залежно від сили пресування і вологості очерету.

Для в'язання комишиту застосовується залізний дріт, краще оцинкований, від 2 до 2,2 мм в діаметрі. На 1 кв. м комишиту в середньому потрібно 400 г дроту.

Прототипом простіших ручних пресів є найбільш поширений важільний і гвинтовий преси системи Ф. А. Гогіна. В зв'язку з простотою конструкції ці преси легко можна виготовити на місці. Їх широко застосовують промислові артілі. Преси обслуговуються трьома робітниками. Продуктивність преса—до 32 кв. м комишиту за 8 робочих годин. Об'ємна вага виробленого комишиту — від 185 до 275 кг.

Більш удосконалений, але складніший і дорожчий прес системи Фельдмана і Червинського, так званий, прес Всекопромспілки. Цей прес обслуговується чотирма робітниками. Продуктивність його — 54—60 кв. м, об'ємна вага комишиту — 200—250 кг.

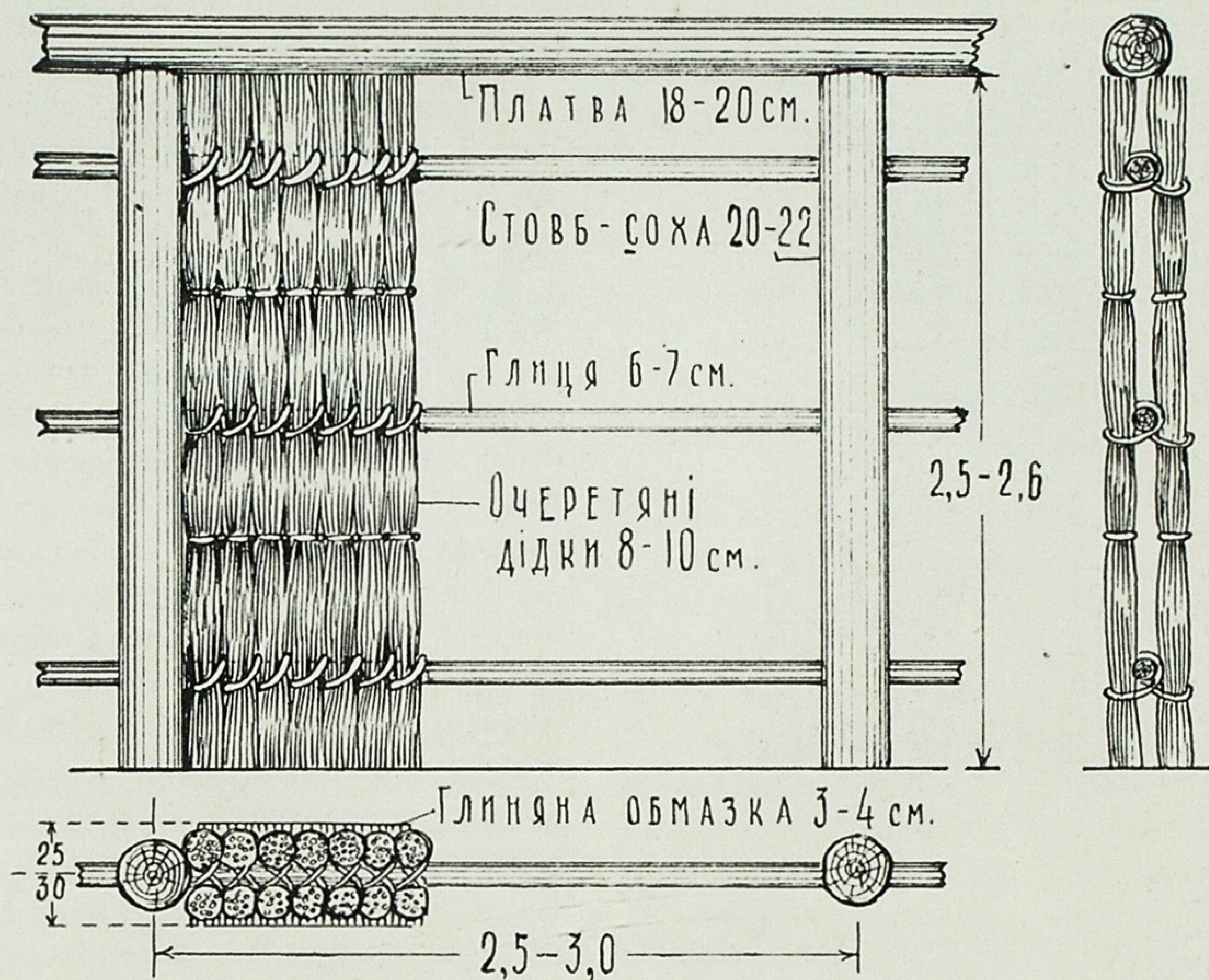
Крім цих пресів є ще кілька систем напівмеханізованих і механізованих систем пресів. Вони більш продуктивні, але одночасно і складніші, дорогі. Їх звичайно застосовують на великих підприємствах.

Об'єкти, в яких можна застосовувати комишит, різноманітні. Його з успіхом можна застосовувати як заповнювач каркасу стін і на перекриття.

В лісовій і лісостеповій частинах України, де в народному будівництві поширені стіни каркасного типу (з дерев'яними стовпами і заповненням з пластин) „під заміт", „під вальки", „у закидню" (місцеві назви), дерев'яне заповнення можна замінити комишитом, залишивши тільки дерев'яні стовпи. Треба лише такі стіни поставити на фундаменті з ізоляційним шаром. При наявності дешевої цегли, замість дерев'яних стовпів можна зробити цегляні, це дасть ще більшу економію деревини.

Комишитове заповнення в опалюваних будинках краще робити подвійне з щитів в 5 см товщиною з порожниною між ними в 4—5 см. Порожнина заповнюється шлаком або комишем. Товщина зробленої таким способом стіни, з двохбічною по 1,5 см штукатуркою, дорівнюватиме 18—20 см. Вона буде цілком тепла для третьої кліматичної зони.

Особливо великий ефект дає комишит, коли його застосовувати в каркасних стінах сараїв для сільськогосподарських машин, інвентаря, запасних частин, а також у фронтонах замість дощаної обшивки, яка фігурує в типових проектах сільськогосподарського будівництва. В холодних будівлях

Каркасна глино-очеретяна стіна.

заповнення каркасу робиться з 5-сантиметрових щитів в один шар. Щити (розміром 1 × 3 м) краще ставити сторч, тоді вони частково можуть сприймати вертикальне навантаження.

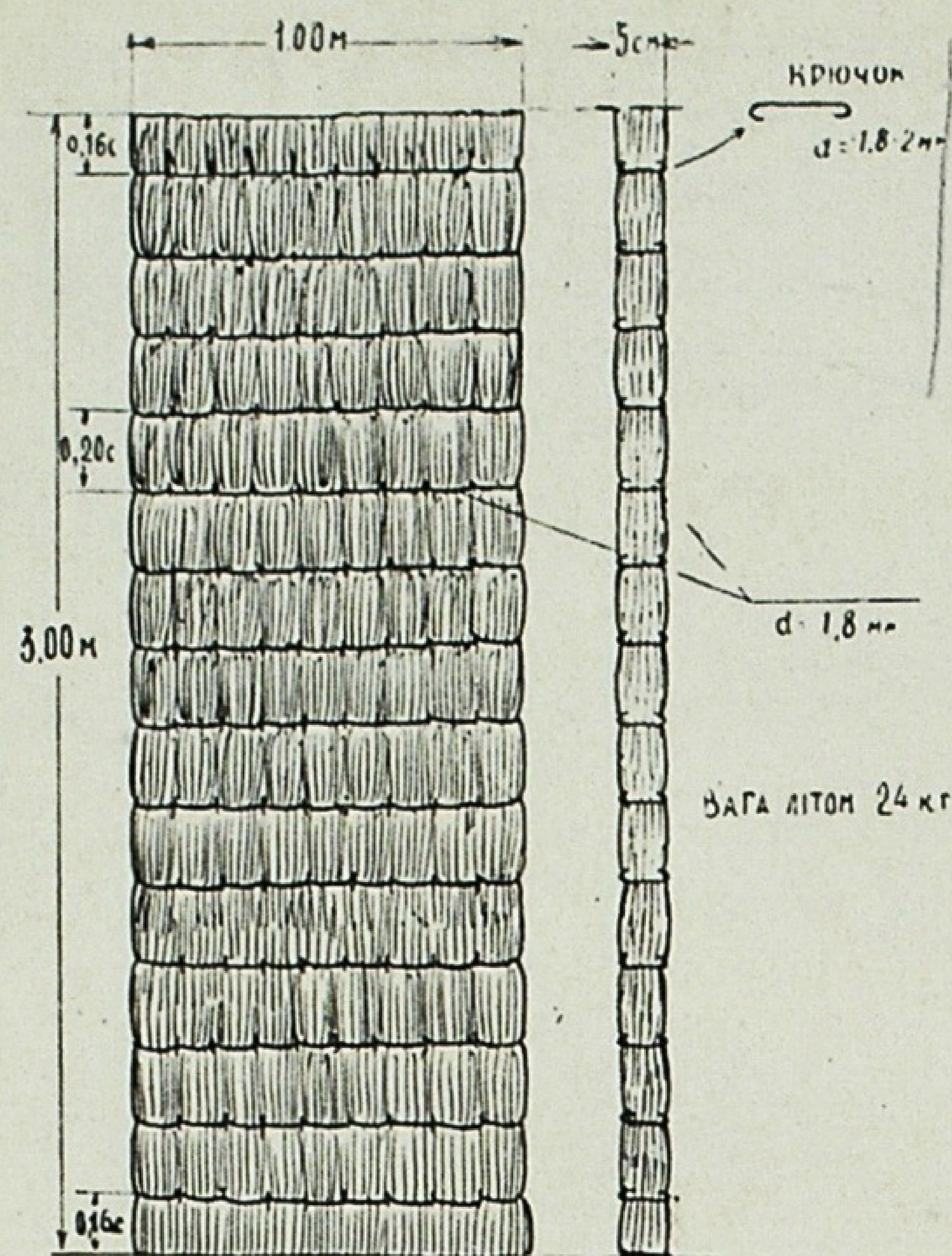
Великого ефекту можна досягти, застосовуючи комишит безпосередньо на балках у тваринницьких і житлово-комунальних спорудах, на настил у перекриттях замість дощок. Тут застосовуються щити товщиною в 5—6 см. При малій об'ємній вазі, порівнюючи з деревом, балки у перекриттях можуть бути меншої товщини, полегшуються і здешевлюються фундаменти.

Для перекрить комишит можна брати прошитий не дротом, а просмоленим шпагатом. Внутрішні перегородки в будинках різного призначення, крім лазень і пралень, теж можна робити з комишиту. Комишитові мати, виткані на верстатах і пров'язані шпагатом, можна з великим успіхом застосовувати для влаштування глиноочеретяних дахів на зразок покрівель з глиносолом'яних мат.

За кордоном (Німеччина) виткані на верстаті очеретяні мати широко

Деталь комишитової стелі.

Зразок комишитової плити.

використовуються для підшивки перекрить під штукатурку.

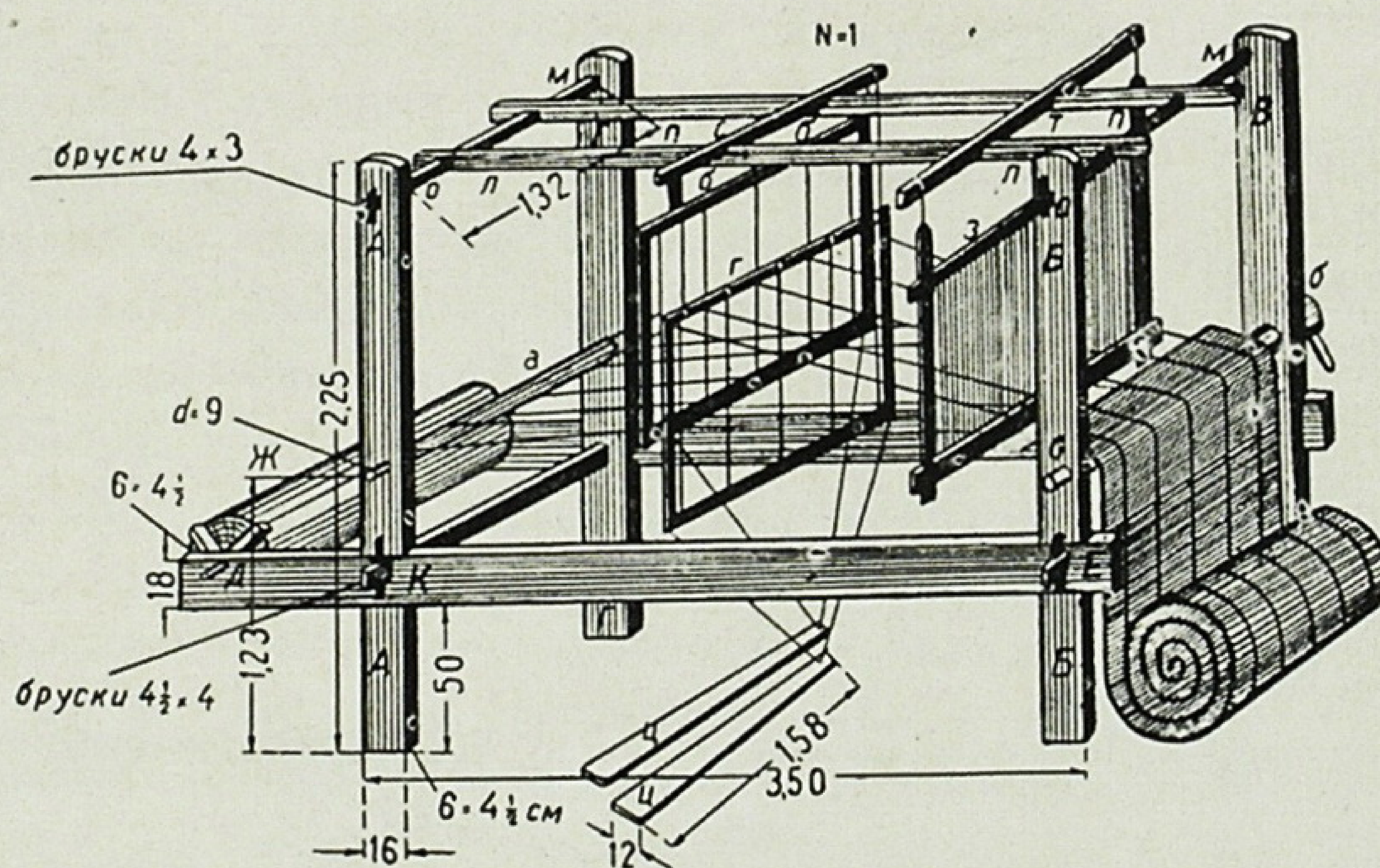
Комиш в комбінації з алебастром можна використовувати для виробництва вентиляційних труб (замість дерев'яних) у тваринницьких будівлях, а також для термоізоляції льодовень і у парниках. Комишитові плити замість дощок можна класти у перемичках над віконними і дверними проймами в саманних стінах.

Щоб зберегти комишитові стіни від впливу дощу, а також забезпечити їх від продування, їх обов'язково треба штукатурити з обох боків. Перший шар штукатурки повинен бути вапняний або глиновапняний без домішки алебастру, який шкідливо впливає на неоцинкований дріт. Дріт корисно обмазувати гудроном. Стояки каркасу штукатуряться по дранці. Внутрішні поверхні стін і стелі можна обмазувати звичайним глиняним розчином.

Вартість 1 кв. м комишиту залежить від ступеня механізації процесу виробництва і від вартості сировини. За калькуляцією одного комишитового заводу УРСР собівартість 1 кв. м комишиту товщиною в 5 см дорівнює 2 крб. 21 коп. (за 1939 р.). Очерет росте від заводу за 250—300 м. Щит в 3 кв. м собі коштує 6 крб. 63 коп. Такий щит замінює 0,15 куб. м деревини і важить від 24 до 35 кг, а дерево такого ж об'єму важить 97,5 кг. Собівартість комишиту за калькуляцією Білогородської контори „Южтяжстрой" дорівнює 4 крб. при товщині від 9 до 14 см.

Наведені факти досить яскраво показують, який економічний ефект можна мати в сільському будівництві, застосовуючи комишит, і які різноманітні об'єкти застосування комишу і комишиту.

Комишит і конструкції з нього повинні стати народним способом будівництва. Кожний колгосп, радгосп, а також підприємства Наркомміськевпрому повинні організувати виробництво комишиту, а в типових проектах сільськогосподарського будівництва треба дати зразки, де передбачено заміну дерев'яних конструкцій комишитовими.

Верстат для ткання комишитових мат.

Пам'ятка XVI віку в Дрогобичі

Проф. О. В. Кобелєв

Наприкінці XIX в. в м. Дрогобичі існувала церква „св. Юра", яку дрогобичани вважали родоначальницею дерев'яної архітектури в Галичині.

Про цю церкву зберігся цікавий місцевий переказ, в якому говориться:

„Жителі м. Дрогобича дістали в 1543 р. від польського короля Сигизмунда I привілей на доход з солі, яку видобували в цьому краю. Маючи такий привілей, Дрогобич вів торгівлю сіллю з усіма тодішніми сусідами, Україною і Руссю. Сіль Дрогобича славилась своєю чистотою ще і в XVIII в., місто навіть мало казенні солеварні.

Деякі дрогобичські купці (чумаки), що возили сіль до Києва, побачили в його околицях наприкінці XVI чи на початку XVII в., як вони розповідали, „прекрасний дім божий"—маленьку прегарну церковку (її розміри 18 × 6 м), упросили тодішній магістрат міста Києва віддати їм цю церкву на сплату за привезену сіль і борги, що були раніш. Розібрали чумаки цю рублену церкву і волами завезли в Галичину, де зібрали її в своєму рідному місті, поставивши в передмісті Дрогобича, що звалось „За вежею".

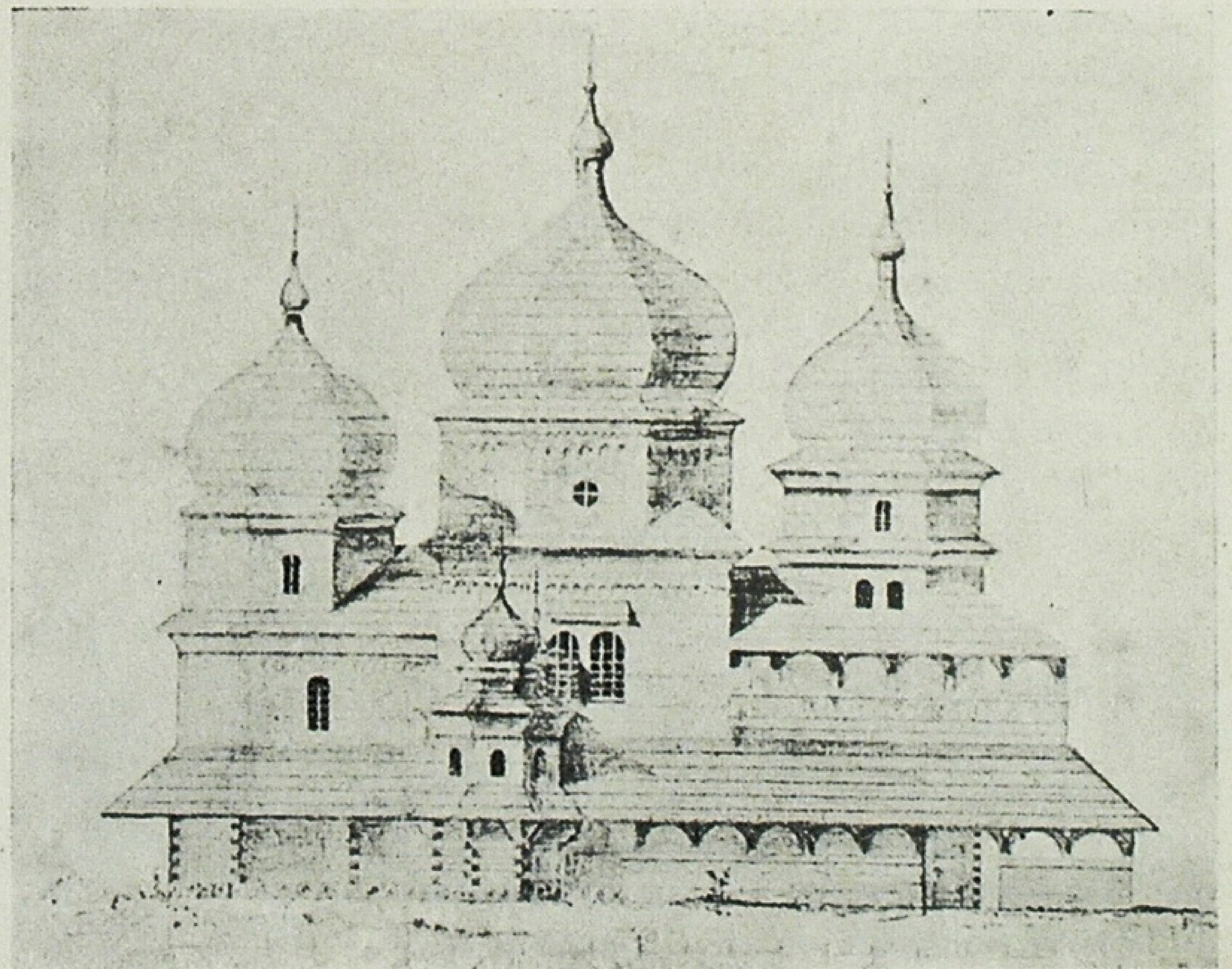
Церква ця вся з модрини („лиственницы")—дуже міцного й довговічного матеріалу. В 1886 р. вона ще існувала і її навіть ремонтували. Очевидно, місто її підтримує і зберігає".

Ці відомості я вичитав у статті В. В. Стасова „Об украинской архитектуре" в „Вестнике Изящных Искусств", що його видавала Академія Мистецтв у Петербурзі, за 1886 р.

В статті Стасова згадується ще про дві подібні церкви—„св. Хреста" в передмісті „Зворич" і друга—в м. Роздолі, подібна до дрогобичської „св. Юра", теж трьохбанна (з трьома куполами по довгій осі і з подвійним „опасанням" в західній частині). В роздольській церкві цибульчасті куполи замінені гострими шатрами.

В статті В. В. Стасова згадується джерело, звідки він взяв відомості про ці церкви. Цим джерелом були записки, що їх видавав гурток студентів архітектурного відділу кол. політехнічної школи в Львові під керівництвом проф. Юліана Захаревича. Завдання записок, що мали назву „Zabytki sztuki w Polsce", як і завдання гуртка, полягало в збиранні відомостей про пам'ятки польського мистецтва, що на той час ще не були обслідувані.

В церквах, про які йде мова, нічого польського не має—це типові українські, чи як їх називали студенти в записках, „уніатські" церкви. В записки церкви попали, мабуть, випадково, але, очевидно, студентів приваблювало не тільки чисто польське, для них рідне мистецтво, а й все прекрасне, що зустрічалось їм під час подорожей по краю. Далекі від шовінізму, вони зарисовували все інтересне і цінне. Так вони зарисували і чисто українські церкви, за що вони заслужили щиру подяку від радянських архітекторів, бо ці пам'ятки безперечно є вкладом в загальну скарбницю українського і російського мистецтва, так тісно зв'язаних одне з одним.

Церква „св. Юри" в м. Дрогобичі.

Église „s. Ioura" à Drohobytch.

В Софійському заповіднику

Саркофаг Ярослава Мудрого

В Київському Софійському музеї зберігається надзвичайно цінна пам'ятка старовини—мармуровий саркофаг, в якому понад 900 років тому був похований князь Ярослав Мудрий.

Саркофаг являє собою велику скриню, витесану з двох брил мармуру. Матеріал саркофага— білий мармур з сивими (димчастими) прошарками, іноді рівними й широкими, ледве помітними, голубуватого кольору.

Зовнішні поверхні саркофага вкриті різьбою символічного значення. Техніка і стиль різьби досить високі і майстерні. Візерунки і символи ясні, чіткі і соковиті, жодної непевної риси, жодного непевного руху руки майстра не помітно. Очевидно, різьбарські роботи виконував першорядний майстер з великим художнім хистом.

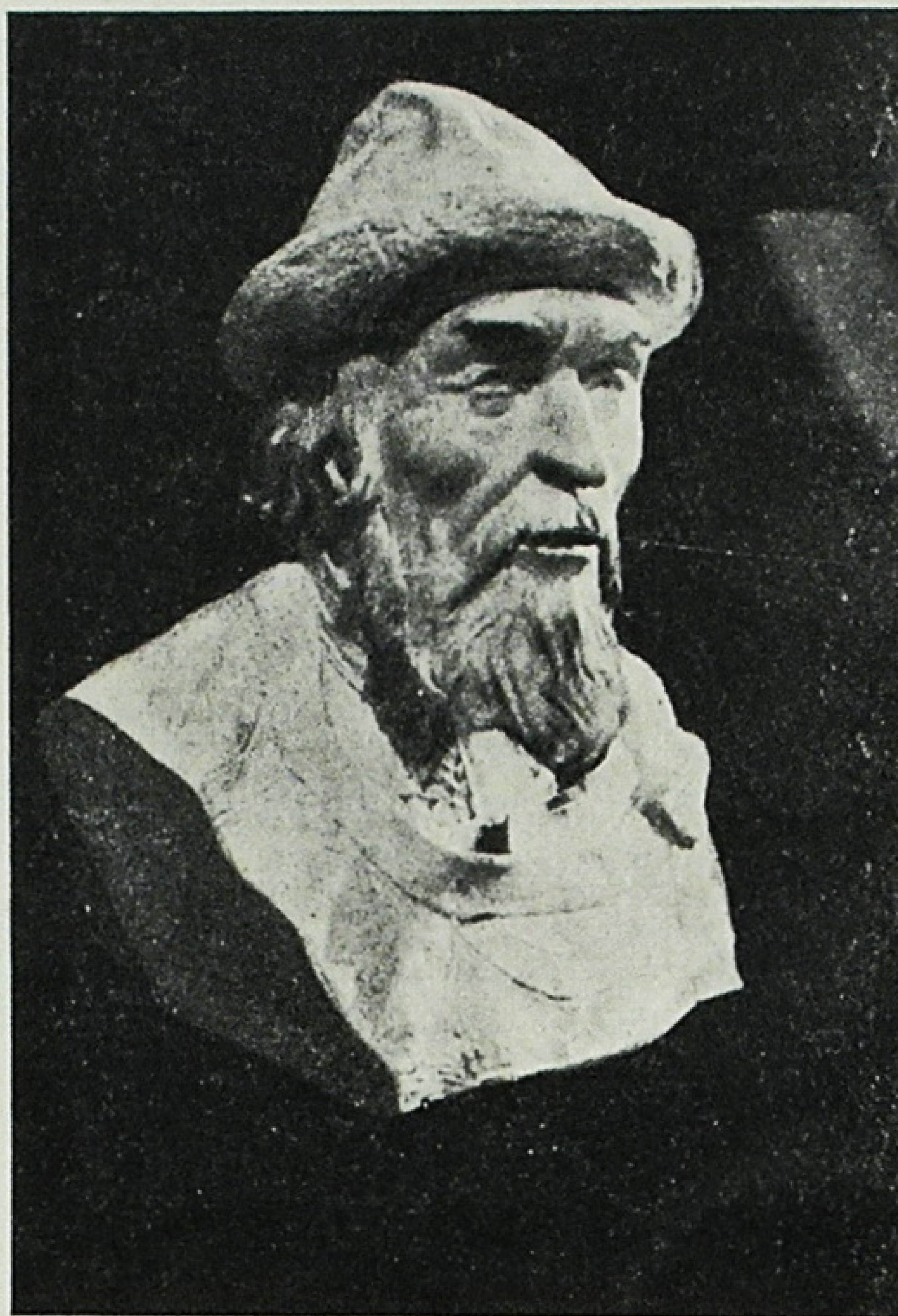
Що ж являє собою орнаментація цієї гробниці?

Характер мотивів її суто символічний. Складається орнамент з оливкових дерев, кипарисів, пальм, виноградної лози, риб і птахів. Компоненти композиції мають моралізаторський характер. Орнамент суворо і бездоганно виконаний у всіх частинах. Творча інтерпретація рослин надає їм орнаментального характеру, зберігаючи їх природні форми.

Всі ці композиції характерні для міфології християнської релігії і найчастіше зображались на подібних пам'ятках IV—VI ст. ст.; пізніше вони зовсім не зустрічаються і тому за ними можна встановити приблизно час спорудження саркофага.

Довгий час саркофаг являв собою таємничу загадку. Багато вчених давно вже намагалися вивчити цю чудову, пам'ятку ранньої культури і мистецтва, але ці спроби не мали успіху, бо засилля релігії не давало змоги це зробити.

В 1936 р. почалась часткова реставрація собору і дослідження його підлоги. При цьому саркофаг витягли з ніші, де він стояв з 1633 р. В 1939 р. саркофаг відкрили. Знайдений у ньому кістяк відправили для дослідження в інститут антропології та етнографії Академії наук СРСР (Ленінград). Над вивченням кістяка працювали проф. Гінзбург, проф. Рохлін, анатом-скульптор Герасімов та інші. Дослідження показали, що кістяк належить людині похилого віку (65—70 років), високого росту (172—175 см). Разом з тим була виявлена ще одна дуже цікава пізнавальна ознака—кульгавість того, кому належить кістяк.

Фарфоровий бюст Ярослава Мудрого в Софійському заповіднику (за реставрацією скульптора Герасимова).

Buste en porcelaine de Iaroslav Sage au domanic Sophie (restauré par le sculpteur Gerassimov).

За літописом Ярослав під час війни з Святополком мав сорок років і вже кульгав. Крім підвивиху в тазобедровому суглобі, в наслідок якого Ярослав кульгав, виявлено і деформацію правого колінного суглоба, яка сталась у наслідок перелому кістки ноги. Розміри правого підколінника показують, що цей перелом трапився вже в зрілому віці.

На підставі порівняння черепних швів (рубців) можна сказати, що череп належить чоловікові, старшому 60 років Вікові ознаки кістяка якраз і відповідають тому вікові, в якому Ярослав помер.

В наслідок зіставлення літописних і фактичних даних з результатами анатомічних і рентгенологічних досліджень вдалося встановити що кістяк, знайдений у мармуровому саркофагу, належить не кому іншому, як Ярославу Мудрому, одному з найвидатніших діячів Київської Русі, творцеві першого кодексу законів—„Руської правди“.

З доручення Академії Наук СРСР та інституту історії матеріальної культури скульптор Герасімов реконструював фізичний вигляд князя Ярослава й вилив з фарфору його бюст, який і експоновано в Софіївському музеї. Виявлення обличчя князя Ярослава, цієї яскравої фігури з історії Київської Русі, є величезним досягненням радянської науки.

Розчистка фрескового живопису XI віку

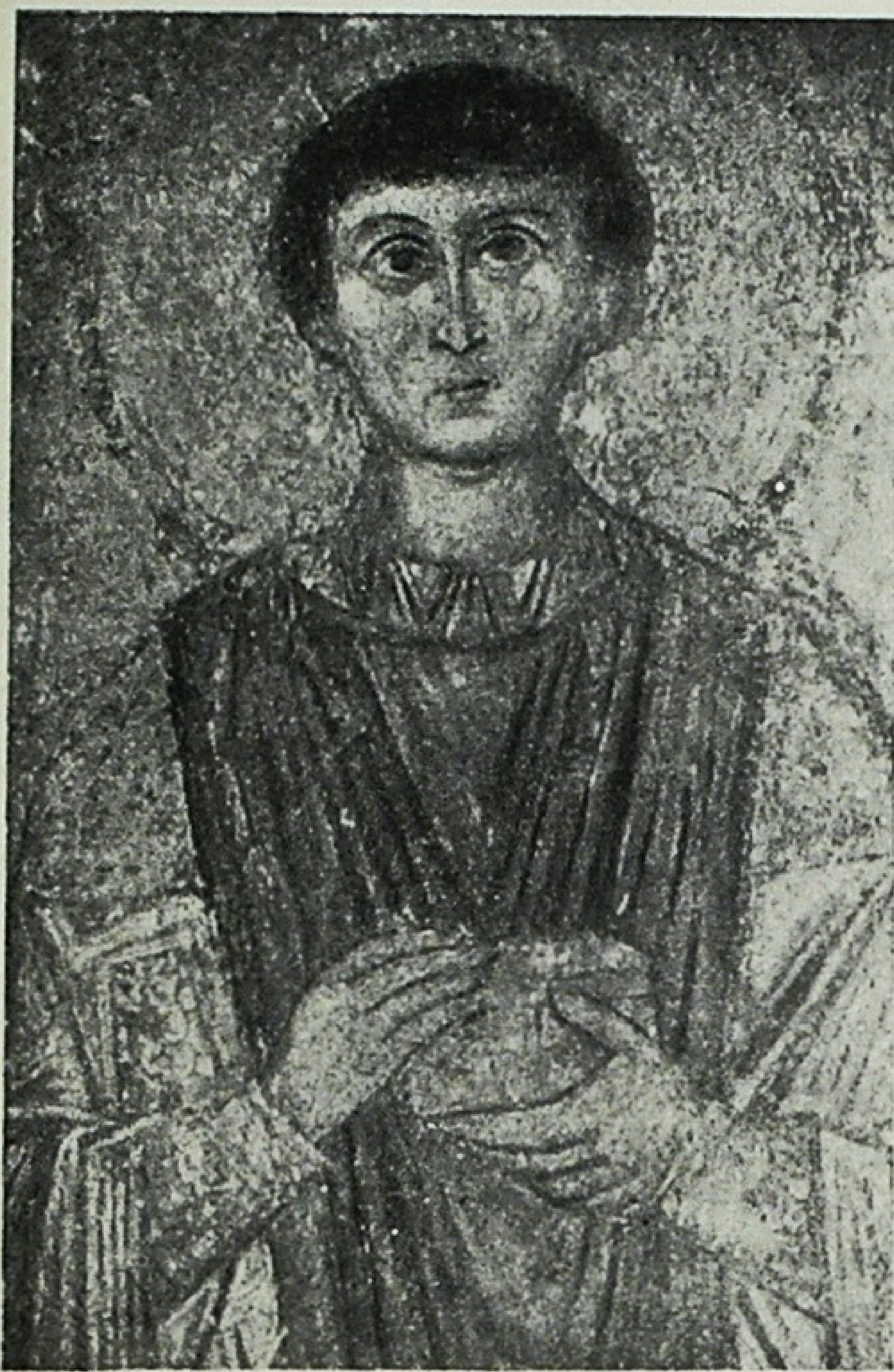
Протягом 1940 р. в Київському Софійському соборі група радянських реставраторів у складі проф. Юдіна і працівників Третьяковської галереї Баранова та Добровської продовжувала очищати від олійних фарб фресковий живопис XI в. Робота ця почалася в Софійському соборі ще в 1928 р., коли було розкрито відомі фрески світського змісту на сходах і хорах у наріжних баштах собору. Інтенсивними темпами провадилась розчистка фресок Софії в останні п'ять років. Площа фрескового живопису, розчищена в 1939 і 1940 рр., переважно на пілонах храму, становить близько 100 кв. м.

На кінець 1940 р. відкрито ряд досить цікавих фрескових зображень. З них най-

Фрески в Київському Софійському заповіднику, розчищені в 1940 р.

Fresque découverte en 1940 au domaine Sophie à Kiev.

Фрески в Київському Софійському заповіднику, розчищені в 1940 р.: Кірік.

Fresque découverte en 1940 au domaine Sophie à Kiev: Kirik.

цікавішими є зображення Кіріка, Фотинії, Троадо, Василіска, Агафії, Нестора і ін.

Кірік—це т..пове зображення римського юнака з великими карими очима, правильними рисами обличчя, одягненого в прекрасний дорогий одяг, що м'якими складками спадає до його ніг.

Фотинія мало чим нагадує зображення „святої". Це скоріш красива жінка, яка щойно повернулася з якогось видовища і спинилась на хвилинку в глибокій задумі.

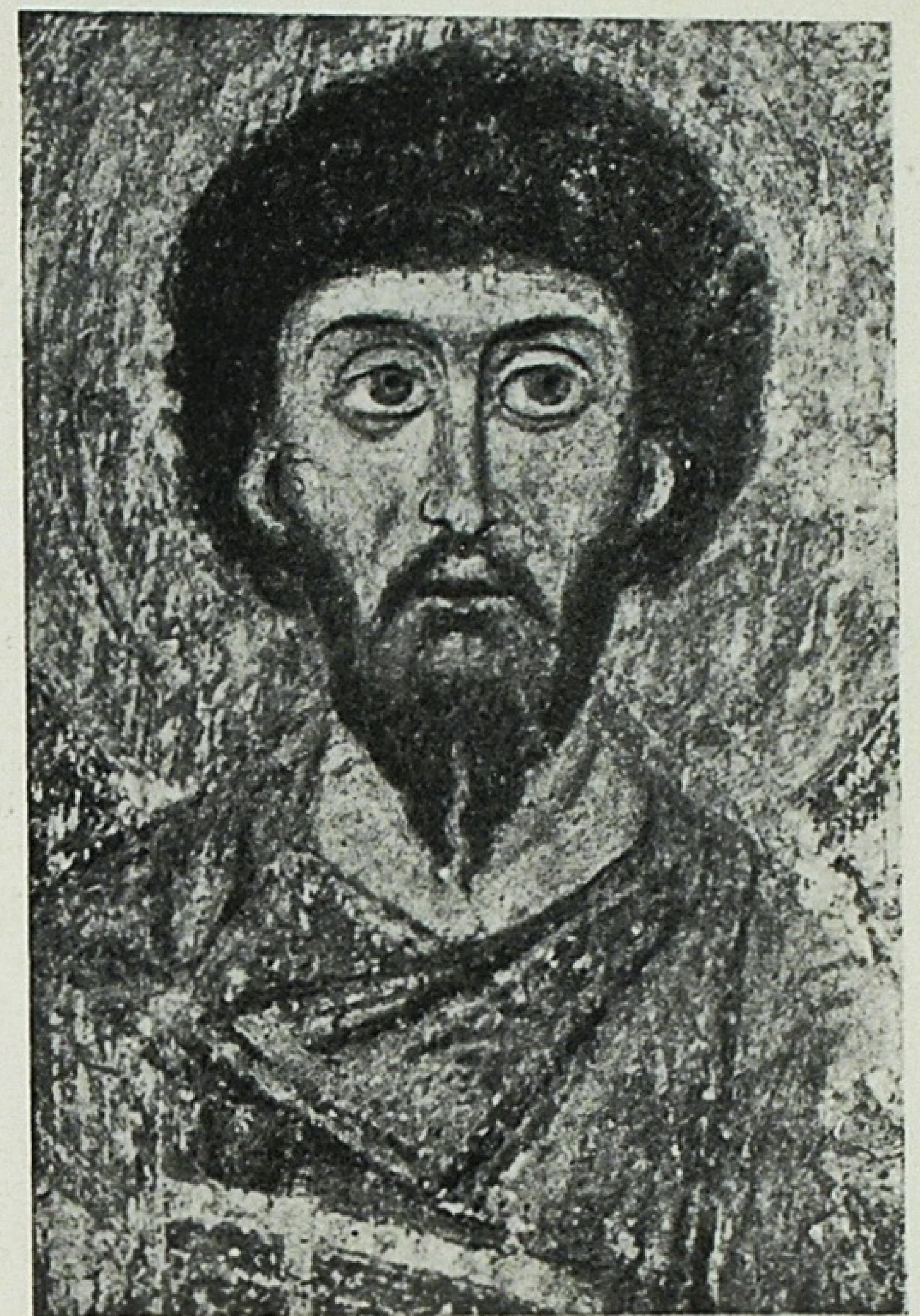
Агафія—чисто еліністичний тип жінки з прекрасними рисами обличчя і чудовими великими очима.

Нестор—зображення фізично змученого чоловіка, з худим обличчям, гострою борідкою і скорбними очима.

Припущення, що розкрите в Софії зображення Нестора є зображенням Нестора-літописця можна вважати лише дуже віддаленою від істини гіпотезою.

Роботи над розчисткою фресок XI в. в Софійському соборі продовжується і в поточному, 1941 році.

П. Ф. Степовий

Фрески в Київському Софійському заповіднику, розчищені в 1940 р.: Нестор.

Fresque découverte en 1940 au domaine Sophie à Kiev: Nestor.

Брама Заборовського

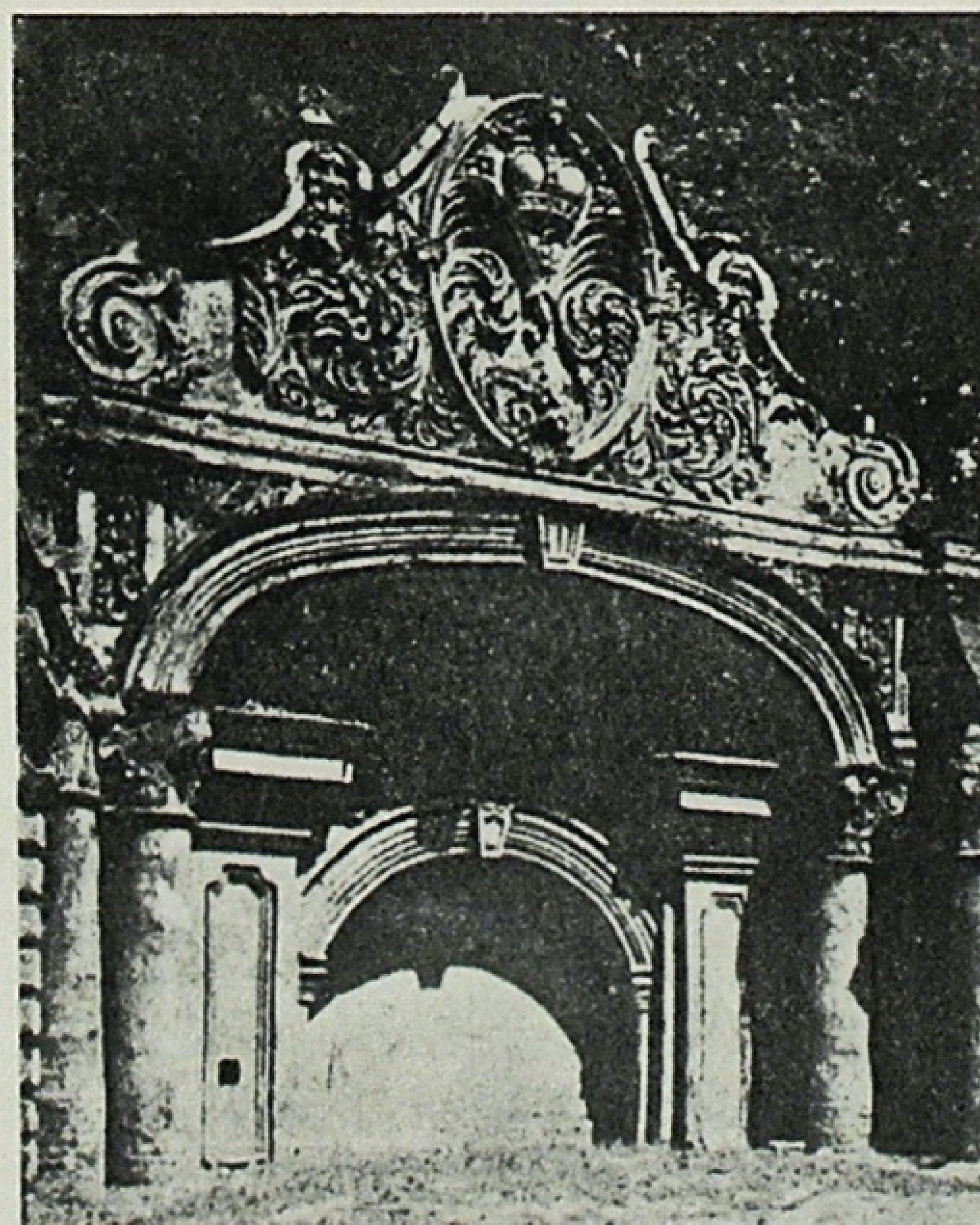
Кам'яна огорожа навкруг Софійського собору, що стоїть і тепер, споруджена в 40-х роках XVIII ст. Тоді ж споруджено і браму в огорожі з подвір'я собору на Георгіївський провулок. Огорожу і браму будували з розпорядження митрополіта Рафаіла Заборовського, тому вона й досі зветься „брамою Заборовського". А будував її відомий тоді архітектор Шедель.

Георгіївський провулок виник не так давно, коли з середини, вірніше з другої чверті XIX ст. Київ почав забудовуватись від Університету на північ. На вузький провулок виїзду не стало, з собору були інші ворота—в дзвіниці, і бокові на теперішню вулицю Короленка. А браму Заборовського зачинили, замурували, і вона так і залишилась до наших часів.

Висотою мало чим перебільшуючи огорожу, брама ця має над самою серединою фасад метрів в три заввишки, який звужується догори і закінчується шпилем. Цей фасад весь у розкішній ліпці різноманітного змісту. Є тут оздоби з рослинності, є барельєфи обличчя і т. ін. Верхній фасад стоїть на горизонтальній підвалині, яка спирається на двох колонах іонійського стилю, що йдуть до самої землі. Під фасадом брама має дві арки—одна над одною. Верхня арка укріплена на таких самих іонійських колонах, спідня—на менших, теж іонійських, але вони губляться в мурованні, що закриває прохід у брамі. Між обома арками такий самий ліпний, як і в верхньому фасаді, орнамент, а посеред нього, відповідно до верхнього медальона—менший круглий (а не продовгасто-круглий) медальйон з палаючим серцем—герб. Заборовського. Тепер він обсипався, і обвалився. Орнамент між арками поставлений, крім іонійських колон, на два чотирьохкутних стовпи з пілястрами, карнизами, вибраними оздобами і іншим скульптурно-архітектурним оформленням.

Брама Заборовського в огорожі Київського Софійського заповідника.

Porte Zaborovski du domaine Sophie à Kiev.

Протягом свого більш як столітнього існування брама в значній мірі пошкодилась. Ліпка обсипалась, збрудніла; колони пооббивані, обвалені. Особливо шкодить те, що тут влаштовано звалище для сміття і вуличного бруду. Брама эстільки закидана, що в неї не тільки не проїде карета розмірів XVIII ст., а навряд чи пройде людина, не зігнувшись.

Ця споруда варта того, щоб її відремонтувати. Не завадило б також в самій брамі влаштувати будьякий кіоск чи рундучок у відповідному стилі.

Ф. Бахтинський

Монолітний залізобетон у швидкісному будівництві

Інж. В. Н. Лещінер

Залізобетон, як матеріал для несучих конструкцій, за роки першої й другої п'ятирічок посів переважне положення у промисловому будівництві.

З появою швидкісного будівництва у третій п'ятирічці багато будівників вирішили, що монолітний залізобетон непридатний для швидкісного будування. Більшість авторів проектів організації швидкісного будування споруд з монолітного залізобетону починали свою роботу, переходячи на збірний залізобетон, або метал. Навіть у брошурі про досвід швидкісних промислових будівництв, яку підготував Діпрооргбуд, автори статтей в один голос рекомендують для швидкісних робіт заміняти монолітний залізобетон збірним, або ж металом.

Такі погляди є результат невиявлених до останнього часу великих швидкісних можливостей монолітного залізобетону.

З практики нашого будівництва наведемо один приклад швидкісного будування з монолітного залізобетону, а саме, московського холодильника № 9. П'ятиповерховий будинок, об'ємом в 42 тис. м³, був цілком завершений за 128 днів. Цей об'єкт не можна, звичайно, рекомендувати, як показове швидкісне спорудження, проте, й цей приклад досить переконливо свідчить, що, використовуючи відомі вже методи роботи — застосування стандартної опалубки, готових каркасів арматури, максимальне сполучення процесів на будівельній площадці, — можна значно скоротити строки будування споруд.

Американська й англійська практика, особливо, останніх часів довела, що монолітний залізобетон здатний конкурувати з металом не лише вартістю, але й строками спорудження. Правда, спорудження каркасів хмарочосів з металу в півтора рази швидше, ніж із залізобетону, проте, як відомо, спорудження каркасу ще не означає завершення будівлі, бо воно складає, приблизно, тільки 30% загального обсягу робіт.

Пересічний темп спорудження залізобетонного каркасу в цих країнах — одиндва поверхи за тиждень. В такому темпі, приміром, був споруджений комплекс багатоповерхових житлових будинків (9—10 поверхів) у Америці (в штаті Нью-Йорк), конторська багатоповерхова будівля в Англії (Вестмінстер).

При спорудженні величезного будинку на площі Берклі (Лондон) досягнуто темпу спорудження двох поверхів за тиждень, а на будівництві 16-поверхової будівлі в штаті Оклогама було досягнуто рекордного строку спорудження трьох поверхів каркасу за тиждень.

Недавно проведене технічним управлінням Промбудпроекта техніко-економічне порівняння монолітних, збірних залізобетонних та металевих варіантів одноповерхових каркасних промислових будинків стверджує безперечну економічність монолітного залізобетону і в цьому типі споруд. Так, наприклад, заміна залізобетонного каркасу металевим може привести до підвищення вартості будівлі на 20%; трудомісткість же знижується лише на 1,5%.

Проте монолітний залізобетон дає несприятливі результати щодо трудомісткості робіт. Це пояснюється, головним чином, недостатньою культурою проведення робіт, надмірною затратою чоловіко-годин на теслярські та допоміжні роботи.

Збільшення швидкості будування споруд в..сував в першу чергу завдання зменшити трудомісткість опалубочних і арматурних робіт та прискорити строки розпалубки.

* * *

Відомо, що влаштування риштовань та опалубки вимагає надзвичайно великих витрат деревини й значно збільшує трудомісткість залізобетонних робіт. Досить сказати, що вкладання 40 тис. м³ бетону в конструкції новопрокатного цеху заводу ім. Кірова (Макіївка) потребувало 12 тис. м³, або 60 вагонів лісу. Разова витрата деревини досягає в нас 0,30 м³ на 1 м³ бетону, а в США витрата деревини доходить до 0,20 м³ на 1 м³ залізобетону.

При звичайній щитовій опалубці кількість обертань ніколи не досягає нормативних даних через те, що щити постійно потребують ремонту й вони нестандартні. До того ж таку опалубку можна обертати тільки в межах одної споруди і в однотипних конструкціях.

Вдало розв'язав завдання стандартної щитової опалубки інж. Б. Слезінгер. Ця стандартна інвентарна опалубка, що складається з невеликої кількості елементів (розсувні стояки треста „Строитель", розсувні кружала, щити для плит і бортів балок та металеві компенсатори), дає можливість здійснювати найпоширеніші типи ребристих і безбалочних перекриттів. Московський трест „Строитель" цю опалубку випробував на швидкісних будівництвах заводу ім. Сталіна і потім її з деякими поліпшеннями широко застосовано було на заводі ім. КІМ.

Підрахунки треста „Строитель" показали, що ця опалубка дає економію лісу мінімум в 2,5—3 рази, порівнюючи із звичайною щитовою. Поруч цього досягається економія робочої сили й скорочується час на встановлення опалубки.

Нема сумніву, що дальше поліпшення цієї системи й використання досвіду опалубників-стахановців має привести до прискорення складання опалубки у 6—8 раз.

Перспективу для будівників являє втілення в практику опалубочних робіт фанерної опалубки на вологостійкому клеї. Про це свідчить практика швидкісного будівництва згаданого вже холодильника № 9, де застосування щитової опалубки, обитої фанерою, забезпечило більшу кількість обертань її, цупкість щитів, гладеньку поверхню бетону. Характерно, що лише на однім затиранні бетону зекономлено 60 тис. крб. „Гіпрооргстрой" зробив недавно першу спробу дати раціональний тип такої опалубки.

За американськими й англійськими даними швидкість будування споруди з монолітного залізобетону значною мірою визначається застосуванням металевої щитової опалубки.

Ще в 1935 року на будівництві другої черги новопрокатного цеху заводу ім Кірова застосовано було щитову металеву опалубку, яка дала великий економічний ефект. Вартість запроектованої дерев'яної опалубки складала 400 тисяч карбованців, тоді, як застосування металевої обійшлось тільки в 57 тисяч карбованців.

Металева опалубка має високу цупкість, інвентарність і дає змогу швидко провадити збирання й розбирання щитів.

* * *

Особливо потребує зараз перегляду практика армування монолітних залізобетонних конструкцій.

Завдяки досягненням стахановців Буріна, Замкова та інших, значно збільши-

лась продуктивність на заготівлі арматури, проте, встановлення її в опалубку й досі провадиться кустарними способами і це значно збільшує загальну трудомісткість залізобетонних робіт.

Спроба перенести на арматурний двір в'язання каркасів не мала успіху,—система легко деформується, особливо, при транспортуванні. Практично доведено, що якість в'язальної арматури досить низька, що при цьому способі стрижні й хомути ніколи не стають на проектне місце.

От чому індустріальний спосіб виготовлення арматури, а саме — перехід на електрозварювання каркасів, зокрема, на контактне точечне електрозварювання, — є невідкладне завдання будівників.

Суть контактного зварювання полягає в тому, що пропускається струм в 10 і більше тисяч ампер через зварювані куски металу протягом долів секунди, при чому виділяється, джоулеве тепло, що вмить розтоплює метал на контакті стрижнів і під тиском зварює їх.

Контактно-точечне зварювання вперше було здійснене на Павшинському заводі залізобетонних виробів, на Ленінградському заводі залізобетонних виробів та на будівельному дворі треста „Строитель". На основі даних інженера А. Островського й досвіду зазначених організацій новий метод зварювання каркасів арматури прискорює заготівлю й встановлення її в десять раз. Відпадає необхідність у влаштуванні частини гаків, спрощується конфігурація стрижнів і відпадає потреба у дефіцитному в'язальному дроті.

Ці переваги можуть дати до 30—40% загальної економії металу і поруч того відкрити широкі можливості для проектувальників, можливості застосовувати істотні зміни в конструкції та знаходити нові раціональні типи каркасів.

Слід відзначити, що навіть електродугове зварювання, яке раніш вважалося нераціональним для виготовлення каркасів і яке справді значно поступається контактно-точечному зварюванню було з успіхом застосоване з ініціативи інженера Ф. Л. Гельбарт (Діпроорґбуд) на будівництві заводу КІМ у Москві. Каркаси арматури складалися з окремих плоских зварних елементів, всі стрижні яких з'єднувалися за допомогою електродугового зварювання. Результати роботи були дуже ефективні — арматура при армуванні балок готовими зварними елементами монтувалася в 4—6 раз швидше, ніж звичайним способом.

Перевага зварної арматури проти звичайного в'язання полягає не тільки в значному прискоренні робіт, але також і в тому, що при цьому способі можна досягнути значного підвищення якості конструкції, рівномірнішого розподілу зусиль у залізобетоні і більшої економії металу, що сягає до 40%.

* * *

Практики - будівники знають, що вирішальним фактором при зменшенні строків будування споруд з монолітного залізобетону є прискорення розпалубки свіжовкладеного бетону. Лише за останні 1—2 роки дещо зроблено в цьому напрямку й тепер уже вимальовуються шляхи, якими треба йти, щоб досягнути мети. Для прискорення розпалубки залізобетонних споруд дослідники пішли двома шляхами — шляхом застосування спеціальних конструктивних змін і ряду заходів технологічного порядку.

Зокрема, дуже цікавий метод надранньої розпалубки залізобетонних конструкцій проф. Ю Я. Штаєрмана (Тбіліський науково-дослідний інститут споруджень). Метод цей є комплексний і охоплює питання розрахунку й конструювання споруджень та технології бетону.

Суть методу проф. Штаєрмана полягає в тому, що плити монолітних залізобетонних перекриттів, оперті по контуру, робляться вспарушеними і розпалублюються через 24—30 годин після бетонування Бетон, ще не набувши значної моці, завдяки деформації новоукладеної бетонної сумішки набирає стану попереднього напруження й цим забезпечуються гарні умови дальшого дозрівання його.

Деякий час будівельники скептично ставилися до цього цінного, з великими перспективами при дальшій розробці, методу. Проте, роботи з надранньою розпалубкою залізобетонних перекриттів, що провадилася в Тбілісі на будівництві резервуарів Гома-Геле, взуттєвої фабрики в Нафтлузі і на заводі в Москві, показали, що розрахункові передумови й досліди проф. Штаєрмана, як статичного, так і технологічного характеру, виправдалися достатньою мірою на практиці. Більше того, вже на перших досвідних будівництвах було досягнуто простоти в виробництві риштовань та опалубки, можливості швидкого розкружалювання та економії лісоматеріалу (32%) й робочої сили. Додаткові проти звичайного дії стискаючих сил дозволили досягти значної економії в арматурі (23%). Дальше вдосконалення методу може привести і до економії бетону.

Над питанням склепистих плит паралельно з проф. Ю. Я. Штаєрманом працював також доцент Мінського індустріального інституту І. Г. Притикін.

Поруч із вишукуванням нових раціональних конструкцій конче потрібно добитися різкого зменшення строків витримування в опалубці звичайних ребристих перекрить.

Попередніми даними досвідів, проведених в лабораторії бетону ЦНІПС'а (інж. А. Є. Десов), виявлено можливість робити розпалубку ребристих перекрить в умовах літнього часу, не міняючи теперішних методів укладання бетону, через 3—4 дні після вкладання, замість 12—14 днів, за існуючими — Т. У. Це досягається, головним чином, застосуванням швидко твердіючих цементів. В основу цієї пропозиції автори (А. Є. Десов та Н. А. Мощанський) взяли несучу здатність конструкції в момент розпалубки, в той час, коли технічні умови враховують тільки міцність бетону. Другим фактором є зростання міцності бетону в часі.

Лабораторні досліди ствердили правильність теоретичного підходу до вирішення цього завдання і 1941-го року буде зроблено перевірку методу в виробничих умовах.

Що ж до виробництва швидко твердіючих цементів, то таке завдання можна розв'язати навіть на заводах із старим устаткуванням. Про це свідчить досвід Брянського цементного заводу.

Збільшення міцності бетону в ранній період можна досягнути обробкою його при укладанні вакуумуванням.

Питання про кількість води в бетоні вже давно є серйозною проблемою для будівників. Суть вакуумування полягає в застосуванні розрідження повітря по всій поверхні свіжовкладеного бетону і завдяки цьому протягом 20—60 хвилин з бетону відсосується зайва вода. В той же час бетон зазнає тиску 548 м/м ртутного стовпа й цим досягається максимальне ущільнення його, а це дає змогу швидко розпалубити його й навіть штукатурити.

Ще 1937 року в Нью-Йорку, користуючись цим методом, за один день було забетоновано, розпалублено й оштукатурено стіни одноповерхового житлового будинку.

Для вакуумування перекриттів проф. Б. Г. Скрамтаєв та інж. А. Є. Десов запропонували переносний вібровакуумщит, який пройшов уже виробниче випробування.

* * *

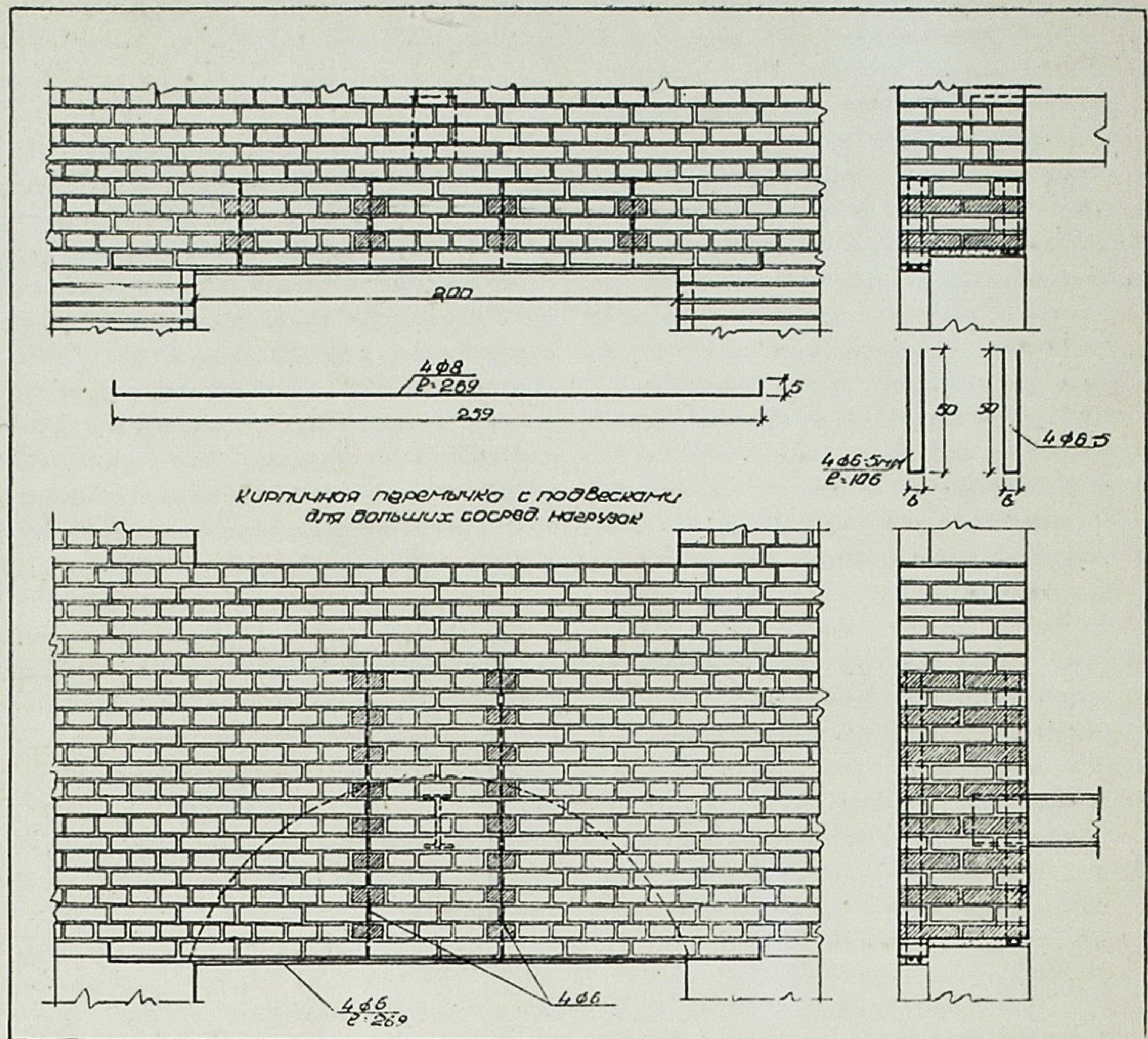
Цим коротеньким оглядом, ясна річ, не вичерпані величезні можливості швидкісного будівництва з монолітного залізобетону.

Нагромаджений відчизняний та закордонний досвід, досвід наших робітників-стахановців і дослідників вже тепер дають можливість широко використовувати багаті виробничо-економічні й швидкісні дані монолітного залізобетону.

Армiрованi цегляні перемички

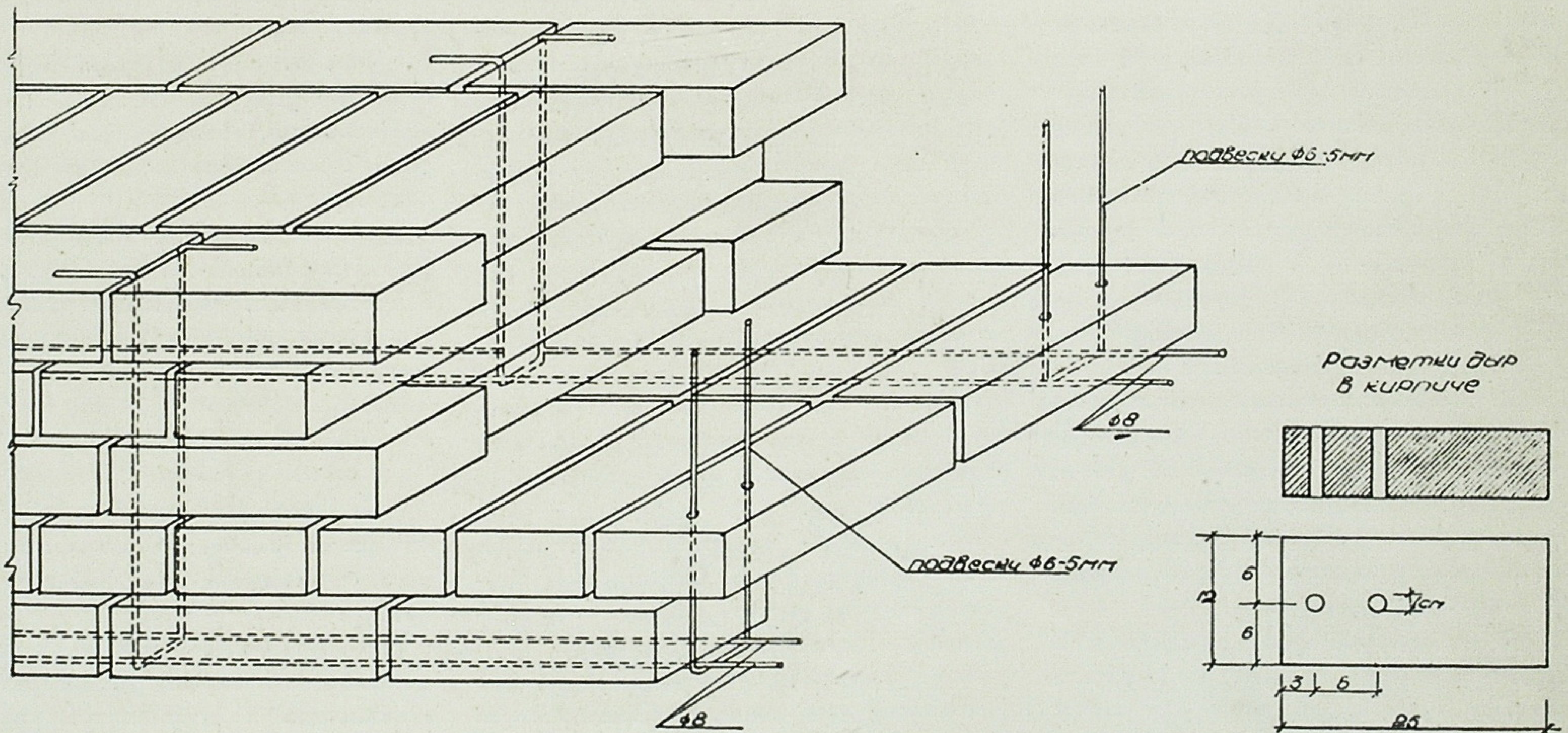
В пропонованих нами перемичках основним елементом є звичайна цегла з просвердленими в ній або залишеними при виготовленні отворами. На одну перемичку потрібно 8—18 таких цеглин з отворами. Отвори в цеглинах дають змогу зв'язувати ряди цеглин по вертикалі з допомогою залізних хомутів (підвісок). В наслідок цього утворюється два типи перемичок — відповідно до форми їх роботи. Перший тип — перемичка балочного типу, що може бути розрахована за формулами залізобетону. В таких перемичках підвіски, при певних умовах, працюють як хомути залізобетонної балки. Другий тип — перемички арочного типу, в яких підвіски несуть на собі вагу кладки, що виколюється під аркою, і вагу від тиснення балки міжповерхового перекриття, при чому арматура, що розташована по низу, в цьому випадку ставиться конструктивно або для погашення розпору уявних арок.

В балочній перемичці, якщо зробити розрахунок для перемички з прогоном в 2,1 м, виходить, що для того, щоб перемичка витримала вагу кладки і зосереджене навантаження від балки перекриття

Зразки армірованих цегляних перемичок.

Modèles de hourdi armés en briques.

(1,25 м) потрібно поставити подовжньої арматури 3 Ф 10 м/м і 16 хомутів Ф 6 м/м, установлених в два ряди. Хомути можуть бути з дроту в 5 мм при відповідному збільшенні їх кількості.

Арочна перемичка має таку назву умовно з огляду на те, що в масиві кладки під впливом власної ваги і навантаження виколюється частина стіни, а частина кладки, що залишається, утворює собою арку.

Отже, маючи навантаження під проймою в вигляді опори балки, розташованої в сфері частини кладки, що обрушується, потрібно тільки ввести в кладку конструктивний елемент, що сприймає зазначене навантаження. Таким елементом і є підвіски, які закріплено в частині кладки, що не обрушується.

Арматура, що розміщується по низу, як уже було відзначено, ставиться конструктивно або обчислюється на зусилля від розпору арки, що є необхідним у крайніх прогонах.

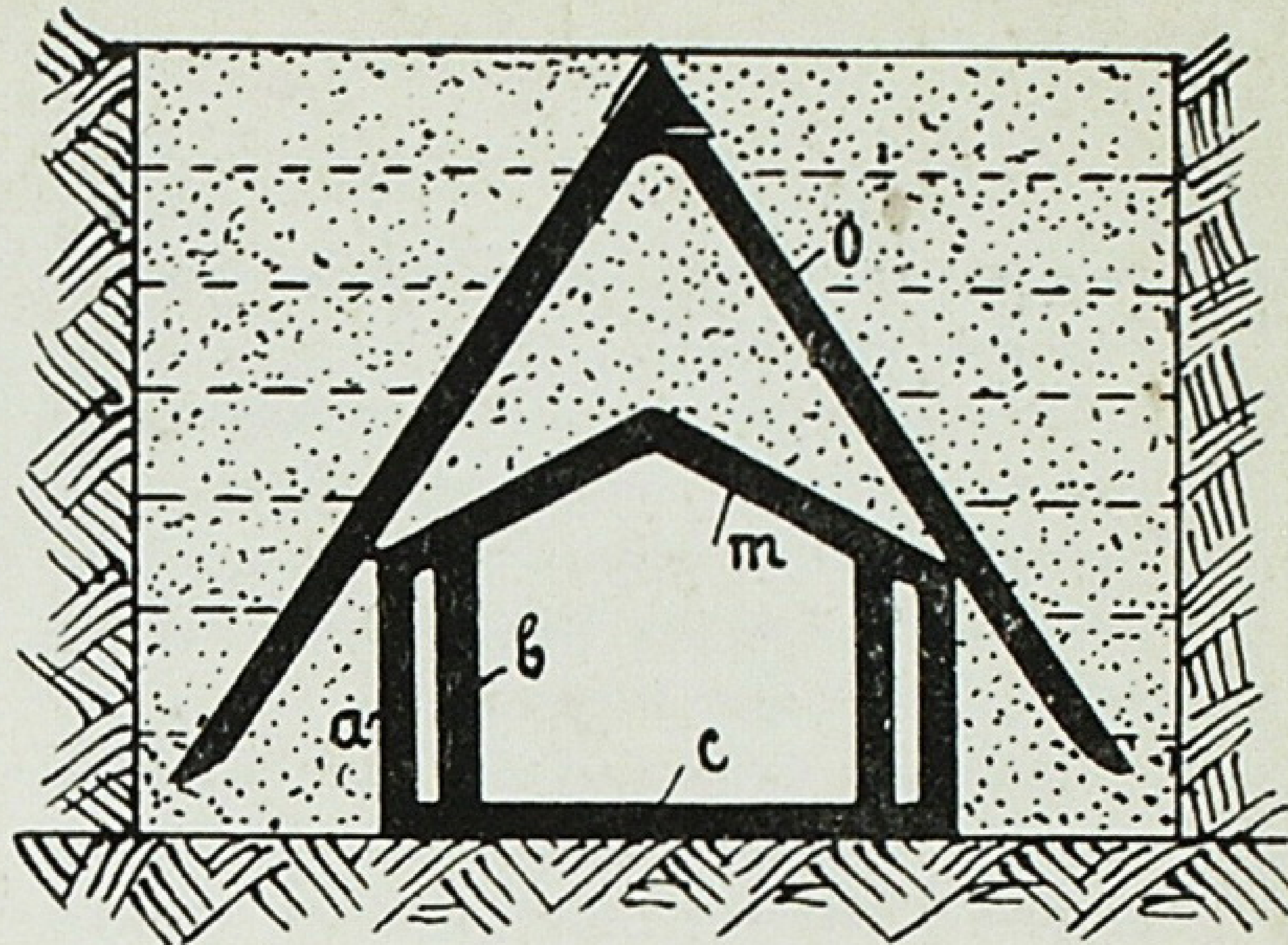
Перемички першого типу, балочні, були застосовані автором у верхніх поверхах на будівництві житлового будинку по вул. Чапаєва № 16. Кладка стін виконувалась під розшивку. Існуючі типи перемичок, а особливо рядові залізоцегляні автора не задовольняли, бо в закінчених спорудах доводиться часто спостерігати, що в таких перемичках порушуються нижні ряди кладки, випадають окремі цеглини і провисає нижній ряд.

Отвори в цеглі просвердлювали з допомогою ручного дреля (через відсутність бурмашини). На просвердлювання одного отвору в червоній цеглі витрачалось дві хвилини. Щоб полегшити свердління цеглу насичували водою.

Влаштування таких перемичок не затримувало кладки, не перевантажувало робітників і продуктивність праці в період кладки стін разом з перемичками не зменшувалась. Єдиним дефектом цих перемичок є просвердлювання отворів, але цього теж можна уникнути, якщо зобов'язати цегельні заводи випускати певну кількість цегли з відповідно розставленими отворами. Під час кладки внутрішніх стін замість цегли з просвердленими отворами вживали дирчасту цеглу.

Такі перемички зручні при неоштукатурених фасадах. Застосування їх дає змогу економити метал.

Інж. Л. Попов

Оригінальне сховище[1]

Г. А. Лебст (Англія) запропонував оригінальне газосховище. Воно складається з подвійних залізобетонних стін „а", „в", підлоги „с" і перекриття „т".

Крута двохскатна покрівля „о" перекриває все сховище. Гребінь її перекритий металічною плитою.

Передбачається, що великий кут схилу покрівлі „о" примусить авіабомбу сковзнути по скату. Це дає економію при розрахунку товщини шару залізобетонупокрівлі.

Решта котловану заповнюється піском, посиленим металічними сітками.

[1] Взято з картотеки іноземних патентів.

ХРОНІКА

На V пленумі правління Спілки радянських архітекторів УРСР

Протягом 4 днів — з 2 по 5 квітня цього року — тривала робота V пленуму правління Спілки радянських архітекторів УРСР, присвяченого питанням колгоспного будівництва. На пленум з'їхались делегати від усіх обласних організацій СпРА УРСР. Крім того, в роботі пленуму взяли участь представники Всесоюзної Академії архітектури, Наркомзему СРСР, Українського інституту комунальної гігієни, Полтавського інституту сільськогосподарського будівництва, голови передових колгоспів і ін. Всього в засіданнях пленуму брало участь до 120 чоловік. Впадала в око відсутність представників Наркомзему УРСР, які ні в пленарних засіданнях, ні в роботі комісій ніякої участі не брали. Завідувач будівного відділу НКЗ УРСР т. Верблюд, якого було обрано до президії пленуму, тільки показався на годину на першому засіданні, а потім зник.

З докладною доповіддю про досвід Сільгосппроекту Наркомзему УРСР виступив на пленумі архітектор Андрущенко, який ознайомив збори зі складеними Сільгосппроектом проектами планування сіл Ново-Можарівка і Дімітрівка, Харківської області.

Начальник Сільгосппроекту Наркомзему СРСР архітектор Л. М. Будьонний поділився досвідом розробки генеральних схем реконструкції деяких сіл Смоленської області, Карело-Фінської республіки та інших областей і республік СРСР.

Обидва ці доповідача загострили питання про необхідність максимально стандартизувати будівництво сільських об'єктів, про потребу організувати в районах заготовку деталей — дверей, вікон тощо.

Повідомлення про досвід Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва зробили проф. Зацепін, науковий працівник Топчій і архітектор Котков.

При обговоренні цих доповідей в дебатах і, особливо, в комісіях пленуму, в проектних роботах Полтавського інституту виявлено чимало хиб, чимало такого, що не відповідає дійсним практичним вимогам колгоспного села. Подані Полтавським інститутом проекти планування відзначаються неекономністю в засвоєнні сільської території, розкиданістю окремих об'єктів, поганим використанням наявних у селі зелених масивів.

Представники Академії архітектури СРСР академік Семенов і архітектор Мартинов в своїх повідомленнях зробили декілька серйозних критичних зауважень, викрили деякі хиби в практиці проектування об'єктів колгоспного будівництва на Україні. Зокрема, академік Семенов відзначив, що в більшості цих проектних робіт майже не відчувається і якось не використовується чудова мальовничість українського села.

Представник Українського центрального інституту комунальної гігієни архітектор Фіногенов піддав подані на виставці пленуму проекти критиці з точки зору

11086

Ціна 3 крб.

санітарних вимог, обов'язкових для сучасного, колгоспного села.

Багато цікавих практичних зауважень щодо розміру і складу приміщень колгоспного клубу подано було в повідомленні представника Шкілпроекту Наркомосу УРСР арх. Каракіса.

Пленумом було виділено три комісії — планувальна, культурно-побутового будівництва і сільськогосподарських споруд. Всі питання колгоспного будівництва, що були поставлені на обговорення пленуму, в комісіях були найдокладніше розроблені. На засіданнях комісій деякі делегати висвітлили дуже цінні і цікаві матеріали (архіт. О. М. Касьянов — про колгоспне житло і ін.) Навколо цілого ряду актуальних питань, як, наприклад, нормативи клубного будівництва, питання про опалення хати і клубу, висота колгоспної хати, зелене будівництво колгоспного села і т. д, в комісіях розгорталісь дуже жваві дебати. В цих дебатах активну участь брали голови колгоспів. Багато цінних вказівок і поправок, обгрунтованих досвідом колгоспного будівництва, подали голови колгоспів тт. Мельник М. П. і Дубковецький Ф. І.

Пленум ухвалив надіслати привітальну телеграму вождю народів Йосифу Вісаріоновичу Сталіну, а також листа на ім'я керівника більшовиків України Микити Сергійовича Хрущова; в цьому листі ряд проектних організацій і окремих архітекторів взяли на себе конкретні зобов'язання в галузі проектування і будівництва колгоспного села.

В своєму заключному слові відповідальний секретар українського правління СпРА т. Головко, вказавши на велике державне значення питань, поставлених на цьому пленумі, відзначив, що поряд з товаришами, які всі ці 4 дні напружено і плодотворно працювали, керуючи комісіями пленуму (наприклад, архіт. В. І. Новіков, архіт. Й. Ю. Каракіс), серед провідних архітекторів є такі, які зовсім байдуже поставились до пленуму, не виявили ніякого інтересу до цієї справи (наприклад, архіт. М. В. Холостенко). Очевидно, не вижита ще тенденція, яка спостерігається у багатьох наших архітекторів, вважати архітектурою тільки міські майдани, ансамблі і багатоповерхові будинки, а на колгоспні будинки дивитись як на щось другорядне, в усякому разі таке, що не підносить архітектурної творчості, не запалює на створення художніх творів.

Засудивши всю абсурдність і шкідливість таких тенденцій, т. Головко закликав архітекторів України віддати всі свої сили, знання і уміння на здійснення поставленого перед нами керівником більшовиків України М. С. Хрущовим почесного завдання щодо переробки обличчя соціалістичного села.

* * *

В роботі пленуму взяли участь голови ряду українських колгоспів, що мають певні досягнення в сільськогосподарському будівництві, зокрема колгоспів: ім. XII-річчя Жовтня (Карлівський район, Полтавської області), ім. Сталіна (Чорнухський район, Полтавської області), „Здобуток Жовтня" (Тальнівський район, Київської області), „Комсомолець" (Базарський район, Житомирської області), „Червоний Жовтень" (с. Біле, Ворошиловградської області), „Вперед" (с. Миколаївка, Одеської області), ім. Ільїча (Краснопольський район, Сумської обл.), ім. Сталіна (с. Левада, Кам'янець-Подільської області) і ін.

* * *

Всі доповіді і повідомлення, що їх вислухав пленум, грунтувались на непогано підібраному графічному матеріалі, який в більшості був представлений на організованій до пленуму виставці проектів колгоспного будівництва. Виставка показала, що, крім Укрсільгосппроекту, більшість великих проектних організацій України і ряд окремих майстрів у тій чи іншій мірі приділяли увагу різним об'єктам колгоспного будівництва. На виставці були представлені роботи в цій галузі таких організацій, як Діпроміст УРСР, Укрцивільпроект, київський Міськпроект, Шкілпроект УРСР, майстерня Наркомздоров'я УРСР, Український інститут комунальної гігієни та ін. Серед експонатів привертали до себе увагу роботи окремих архітекторів — архітектора-орденоносця О. О. Тація, архітектора О. М. Касьянова, архіт. М. К. Кувиці, архіт. В. А. Добровольського і ін. Окремий куточок виставки був виділений для етюдів українських хат заслуженого діяча мистецтв В. Г. Кричевського. Всього виставлено було понад 200 експонатів, серед яких, поряд з проектами планування і реконструкції сіл і районів, були проекти колгоспного житла і садиб, колгоспних клубів, шкіл, дитячих ясел і т. ін.

За оформленням і культурною подачею матеріалу привертали до себе увагу проекти Діпроміста УРСР, особливо, показані ним, макети планування і реконструкції села Зачепилівки та колгоспної хати, виконані художниками бр. Тишко.

Реконструкція с. Левади, Кам'янець-Подільської області

Колгоспники с. Левади, Смотрицького району, Кам'янець-Подільської області, почали вперту боротьбу за будівництво в селі школи, парку культури і відпочинку, за реконструкцію села в цілому.

Колгоспна секція Спілки радянських архітекторів УРСР, куди звернулись по допомогу в цих справах левадяни, гаряче підхопили ініціативу колгоспників.

Пленум правління Спілки радянських архітекторів УРСР надав представникам с. Левади свою трибуну, з якої вони звернулись з закликом до активу архітекторів України допомогти їм у будівництві школи і реконструкції села.

Почин колгоспників с. Левади — архітектор на село — був широко підриманий пленумом і зафіксований в його резолюції, в якій відмічено необхідність всебічної допомоги з боку архітекторів в будівництві і реконструкції с. Левади.

Шкілпроект УРСР взяв на себе зобов'язання допомогти Леваді консультацією в справі будівництва школи. Архітектор М. С. Кравчук—уродженець с. Левади—взяв на себе зобов'язання здійснювати технічний догляд на місці за будівництвом школи.

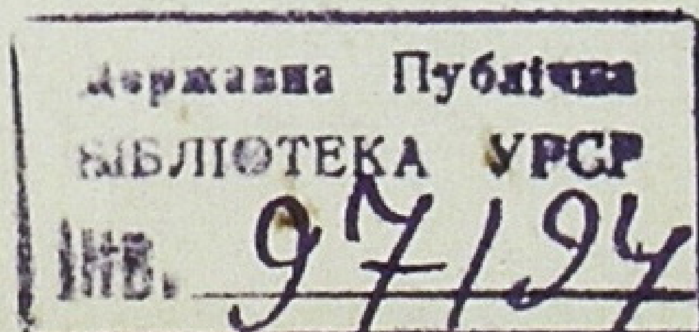
II український з'їзд радянських архітекторів

II республіканський з'їзд архітекторів України скликається 1 липня цього року. На порядку денному з'їзду мають бути поставлені такі питання:

1) соціалістичне будівництво і реконструкція міст України (доповідач—архіт. В. І. Новіков і співдоповідач від українського правління спілки—арх. С. В. Григор'єв);

2) звітна доповідь українського правління Спілки радянських архітекторів (доповідач—т. Головко);

3) вибори керуючих органів Спілки.

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО „МИСТЕЦТВ

Київ, вул. Воровського, 22

ВІДКРИТО ПРИЙОМ ПЕРЕДПЛАТИ

на 1941 рік на журнал

„АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ“

ОРГАН СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ АРХІТЕКТОРІВ УКРАЇНИ

ЖУРНАЛ МАЄ СВОЇМ ЗАВДАННЯМ допомагати архітекторові в його творчій роботі і боротьбі за опанування більшовизму, за створення величного архітектурного стилю Сталінської епохи.

ЖУРНАЛ ВИСВІТЛЮЄ питання архітектурної практики і будівництва Радянської України; проблеми планування і соціалістичної реконструкції міст УРСР і зокрема Києва як столичного центра Радянської України; питання колгоспної архітектури, проблеми впорядкування і комунального будівництва міст, районних центрів і сільських місцевостей УРСР.

ОЗНАЙОМЛЮЄ ЧИТАЧА з сучасною архітектурою братніх республік СРСР і архітектурною спадщиною минулого в СРСР і на Україні.

ЖУРНАЛ РОЗРАХОВАНИЙ на архітекторів, будівельників, студентів і викладачів архітектурних і будівельних учбових закладів, працівників республіканських, обласних і районних центрів, бригадирів будівельних бригад колгоспів і ін.

Виходить щомісяця. Умови передплати: на рік — 36 крб., на 6 міс. — 18 крб., на 3 міс. — 9 крб. Ціна окремого номера — 3 крб.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ всі міські і районні відділи „Союзпечати“, всі поштові філії і листоноші.